

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ

การศึกษาความเป็นไปได้ของหลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
พื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน (ระยะที่1)

โดย

นายทรงศักดิ์ ปัญญา และคณะ

สิงหาคม 2558

สัญญาเลขที่ RDG55N0016

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ

การศึกษาความเป็นไปได้ของหลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
พื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน (ระยะที่1)

โดย

นายทรงศักดิ์

ปัญญา

นางกัณทนา

ใจสุวรรณ

นายณพรัตน์

สิทธิโชคธนารักษ์

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปผลการทำงานและหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป” กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อ ท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่เน้นการให้ “คน” ในชุมชนเข้ามาร่วมใน กระบวนการวิจัย ตั้งแต่การเริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบเป็น รูปธรรม โดยเรียนรู้จากการปฏิบัติการจริง (Action Research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มี ความก้าวหน้าในการแก้ปัญหาของตนเอง และสามารถใช้กระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ในท้องถิ่น โดยมีกระบวนการศึกษาเรียนรู้อย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังนั้นจุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงอยู่ที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้งานวิจัยมีส่วน ในการแก้ปัญหาของชาวบ้าน รวมทั้งเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัย “เวที” (การ ประชุม เสวนา พูดคุยถกเถียง) เป็นวิธีการเพื่อให้คนในชุมชน ทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิกอบต. กรรมการสหกรณ์ ข้าราชการ หรือกลุ่มคนอื่นๆ เข้ามาร่วมหา ร่วมใช้ “ปัญญา” ในกระบวนการวิจัย

“กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัด โดยมีการแยกแยะประเด็นว่า ข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีการ “วางแผน” การทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำมีการ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” ความก้าวหน้า “วิเคราะห์” ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นออกมาให้ ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้ แล้วอาจจะทำใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจน สามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่น ๆ หรือพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย “ผู้ที่สงสัย” ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้นกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับ ระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ในตัวตนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น เพื่อคน ท้องถิ่น โดยมุ่งแก้ไขปัญหาด้วยการทดลองทำจริง และมีการบันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระเบียบ การวิจัย แบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ไม่ใช่ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับ ครูบาอาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือ ธรรมดาที่ชาวบ้านก็ใช้เป็น เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้ใช้วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามแนวคิดและหลักการ ดังกล่าวมาแล้วในระยะเวลาหนึ่ง พบว่า ชาวบ้านหรือทีมวิจัยส่วนใหญ่สามารถสะท้อนการดำเนินงานด้วย การบอกเล่าได้เป็นอย่างดี ในขณะเดียวกันก็พบว่า การเขียนรายงาน เป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจให้แก่ นักวิจัยเป็นอย่างมาก ดังนั้นด้วยความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงได้ ปรับรูปแบบการเขียนรายงานวิจัย ให้มีความ ยืดหยุ่น และมีความง่ายต่อการนำเสนอออกมาใน รูปแบบที่นักวิจัยถนัด โดยไม่ยึดติดในเรื่องของภาษาและ รูปแบบที่เป็นวิชาการมากเกินไป ซึ่ง เป้าหมายสำคัญของรายงานวิจัยยังคงมุ่งเน้นการนำเสนอให้เห็นภาพของกระบวนการวิจัยมากกว่า ผลลัพธ์ ที่ได้จากการวิจัย โดยกลไกสำคัญที่จะช่วยให้นักวิจัยให้มีความสามารถเขียนรายงานที่นำเสนอ กระบวนการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ ศูนย์ประสานงานวิจัย (Node) ในพื้นที่ ซึ่งทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยง โครงการวิจัยมาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบการทำงานวิจัย ดังนั้น Node จะรับรู้พัฒนาการของ โครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการวิเคราะห์เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการจึงเป็นการทำงาน ร่วมกันระหว่าง Node และ นักวิจัย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าว ได้นำมาซึ่งการถอดบทเรียนโครงการวิจัย สู่ การเขียนมาเป็นรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุด

อย่างไรก็ตาม รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น อาจไม่สมบูรณ์แบบดังเช่นรายงานวิจัยเชิงวิชาการ โดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไป ค้นหา ศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยโครงการการศึกษาความเป็นไปได้ของหลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานภาพและประมวลชุดความรู้จากกระบวนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ในการหลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เหมาะสมกับพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยการศึกษาวิจัยมุ่งเน้นการทบทวนและประเมินสถานภาพความรู้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน และกระบวนการพัฒนาหลักสูตรด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน เพื่อประเมินความเป็นไปได้ของการจัดการความรู้และใช้แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในหลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ขั้นตอนการดำเนินงานเพื่อพัฒนาหลักสูตรของวิทยาลัยชุมชนได้แก่ การสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมแนวทางการพัฒนาหลักสูตรการท่องเที่ยวโดยชุมชน,สร้างวิทยาการที่เลี้ยงในชุมชน เพื่อดำเนินการขับเคลื่อนชุมชนนาร่อง,สร้างชุดฝึกอบรมชุมชนท่องเที่ยว,การพัฒนาและสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน,ดำเนินการวิจัยและพัฒนารูปแบบหลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เหมาะสม โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานที่สำคัญ ได้แก่ ขั้นเตรียมการ (Preparation) 1)ประชุมสรรหายกร่างคณะกรรมการบริหารโครงการ 2)ประชุมทบทวนข้อมูลพื้นฐานและสร้างเกณฑ์การคัดเลือกหมู่บ้าน 3)การสำรวจพื้นที่ชุมชนเป้าหมาย 4)ประชุมคณะกรรมการคัดเลือกพื้นที่ชุมชนเป้าหมาย 5)ประชุมคณะกรรมการเพื่อวางแผนการดำเนินงานระดับจังหวัด 6)ประชุมยกร่างหลักสูตร ขั้นดำเนินการ (Operation) 1)ให้ข้อมูลด้านการท่องเที่ยวให้ชุมชน 2)การสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชน 3)การศึกษาชุมชนร่วมกับชาวบ้าน 4) การวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน ทั้งในด้านศักยภาพ-ข้อจำกัดโอกาสความเสี่ยง 5)พัฒนาศักยภาพและแก้ไขจุดอ่อน 6)การฝึกอบรม และการศึกษาดูงาน 7)วางรูปแบบการบริหารจัดการ (แผนงานประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง) 8)ทดลองดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว 9)ประเมินผล 10)พัฒนาองค์กร ผลหลักสูตรที่ได้รับการพัฒนา 2 รูปแบบ 1)หลักสูตรฝึกอบรมปกติ เช่น หลักสูตรสำหรับคณะทำงาน “การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน” หลักสูตรสำหรับพี่เลี้ยงชุมชน “วิทยาการที่เลี้ยง” หลักสูตรสำหรับชุมชน หรือหลักสูตร “พัฒนาอาชีพ” ประกอบด้วย(การบริหารจัดการ Home Stay และการรับรองมาตรฐาน,สุขลักษณะในการดำรงชีวิต,อาสาสมัครนำเที่ยวชุมชนและการนำเสนอ,ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร,การส่งเสริมอาชีพท้องถิ่น (ขึ้นอยู่กับแต่ละชุมชน),การแปรรูปและการออกแบบผลิตภัณฑ์,การจัดการทรัพยากรในชุมชน,การจัดทำบัญชีครัวเรือน,ระบบการบริหารจัดการองค์กร: สหกรณ์ กองทุน ฯ,การประชาสัมพันธ์,การตลาดกับ CBT,หลักการพัฒนาและเชื่อมโยงเครือข่าย 2)หลักสูตรประกาศนียบัตร มีร่างหลักสูตร เช่น หลักสูตรการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน หลักสูตรการพัฒนาทักษะการนำเที่ยวเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน หลักสูตรนักจัดการการท่องเที่ยว หลักสูตรพี่เลี้ยงในชุมชน

นายทรงศักดิ์ ปัญญา

สิงหาคม พ.ศ.2558

สารบัญ

หน้า

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

บทคัดย่อ

บทที่ 1 บทนำ

1.1 ความสำคัญ และที่มาของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์	2
1.3 ขอบเขตการศึกษา	2
1.4 กรอบคิดในการทำวิจัย	4
1.5 งบประมาณดำเนินงาน	4
1.6 ผลที่คาดว่าจะได้รับ	4
1.7 คำนิยามศัพท์	5

บทที่ 2 ทฤษฎี แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น	7
2.2 แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	10
2.3 แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	13

บทที่ 3 กระบวนการดำเนินการวิจัย

1. การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม	16
2. การทบทวนและถอดบทเรียน	17
3.การออกแบบและพัฒนาหลักสูตร	19
4. การตรวจสอบหลักสูตร	20
5. การวิพากษ์หลักสูตร	20
6. สรุปข้อมูล	20

บทที่ 4 ผลการดำเนินงานวิจัย

4.1 สถานภาพและชุดความรู้กระบวนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน	
4.1.1 เครือข่ายพื้นที่ตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน	22
4.1.2 เครือข่ายพื้นที่การจัดการท่องเที่ยวพื้นที่ อำเภอปางมะผ้า	31
4.1.3 การจัดการท่องเที่ยวพื้นที่อำเภอขุนยวม	38
4.2 การพัฒนาหลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ของวิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน	43

บทที่ 5 วิเคราะห์ผลและข้อเสนอแนะ

5.1 การสรุปและอภิปรายผล	68
5.2 ปัญหาและข้อเสนอแนะ	69

บรรณานุกรม

72

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญ และที่มาของปัญหา

การเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวปัจจุบันมีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและทรัพยากรอันเป็นฐานทรัพยากรของการท่องเที่ยว ปัญหาจากการขยายตัวของกระแสการท่องเที่ยวและการขยายตัวของธุรกิจการท่องเที่ยวภายในจังหวัดแม่ฮ่องสอนอย่างรวดเร็วได้ส่งผลกระทบต่อทั้งการเปลี่ยนแปลงด้านวิถีชีวิต ทรัพยากร ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างมาก อาทิ ปัญหาขยะล้นเมือง ปัญหาความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ความเปลี่ยนแปลงในการถือครองที่ดิน การการบุกรุกพื้นที่ป่าและที่สาธารณะ ปัญหาช่องว่างทางเศรษฐกิจ การอพยพของประชากร เป็นต้น ท่ามกลางสถานการณ์ดังกล่าวในหลายชุมชนในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนได้เลือกแนวทางการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community - Based Tourism-CBT) ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่แตกต่างจากการท่องเที่ยวกระแสหลัก โดยคำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมเป็นสำคัญ มีการจัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชนและชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน ในอีกมิติหนึ่งชุมชนก็สามารถปรับตัวเพื่อรองรับความเปลี่ยนแปลงจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอนในความร่วมมือกับสถาบันการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้ดำเนินโครงการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในพื้นที่ 5 อำเภอ ซึ่งประกอบไปด้วยอำเภอเมือง อำเภอขุนยวม อำเภอแม่ลาน้อย อำเภอแม่สะเรียงและอำเภอสบเมย โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณ จากสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) เพื่อเตรียมความพร้อมและพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวในชุมชนตามแผนงานโครงการจัดการความรู้สู่การสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจและสังคมโดยใช้ทุนทางวัฒนธรรม

อย่างไรก็ตามกระบวนการดำเนินโครงการข้างต้น ใช้กระบวนการที่เน้นการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวในพื้นที่หรือชุมชน ตามกระบวนการเรียนรู้ของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มีองค์ประกอบคือ ศักยภาพของคน ศักยภาพของพื้นที่ การจัดการ การมีส่วนร่วมและการประเมินศักยภาพ ผลกระทบจากการทำการท่องเที่ยวโดยชุมชน ควบคู่ไปกับการสร้างการเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยวและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่น ใน 5 อำเภอๆ ละหนึ่งพื้นที่ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอขุนยวม อำเภอแม่ลาน้อย อำเภอแม่สะเรียง และอำเภอสบเมย โดยเป็นการนำหลักสูตรการเตรียมความพร้อมและการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของสถาบันการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBI) มาปรับประยุกต์ใช้ในมิติด้านการศึกษาตามความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่ นอกจากนี้ยังมีการดำเนินการในอีกสองอำเภอ ได้แก่ อำเภอปางมะผ้า และอำเภอปาย ซึ่งไม่ได้อยู่ภายใต้ชุดโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจาก สกอ. แต่ก็มีกระบวนการทำงานเพื่อสนับสนุนชุมชน CBT อยู่ในทั้งสองพื้นที่เช่นเดียวกัน โดยผลจากกระบวนการทำงานนี้จะช่วยสร้างให้เกิดชุดความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นในหลากหลายมิติ จึงต้องอาศัยกระบวนการจัดการความรู้และพัฒนาหลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนซึ่งถือได้ว่าเป็นกระบวนการสำคัญในการยกระดับความรู้เพื่อนำไปสู่การใช้ประโยชน์ได้อย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น

ขณะเดียวกันบทบาทของสถาบันการศึกษาในฐานะองค์กรที่มีศักยภาพในการประมวลและใช้ประโยชน์จากเนื้อหาความรู้ท้องถิ่นไปสู่การพัฒนาหลักสูตรและเนื้อหาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้แก่คนในท้องถิ่นจะต้องทำหน้าที่ประมวลสังเคราะห์ชุดความรู้ท้องถิ่นยกระดับการเรียนรู้และจัดการศึกษาที่หลากหลายและยืดหยุ่นสอดคล้องต่อบริบทของท้องถิ่นเชื่อมโยงเครือข่ายระบบการเรียนรู้ท้องถิ่นสร้างมิติการเรียนรู้และการทำงานร่วมระหว่างสถาบันการศึกษา หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและชุมชนท้องถิ่น ในมิติ

การศึกษา ร่วมกับชุมชนสร้างเพื่อสร้างองค์ความรู้และคืนการศึกษาให้กับท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับ แผนนโยบายและแนวทางการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ.2552-2561) ได้สนับสนุนให้มีปฏิรูป การศึกษาและการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ โดยสร้างโอกาสให้เรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ รวมทั้งการ พัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาและเรียนรู้ของคนไทย เพิ่มโอกาสทางการศึกษาและเรียนรู้อย่าง ทั่วถึงและมีคุณภาพ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนของสังคมในการบริหารและจัดการศึกษา

ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดการจัดการความรู้ ท้องถิ่นและการถอดบทเรียนการใช้หลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในทั้ง 7 พื้นที่ เพื่อยกระดับไปสู่ การพัฒนาหลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในมิติด้านการศึกษาที่สอดคล้องต่อบริบทพื้นที่จังหวัด แม่ฮ่องสอนและนำไปสู่การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้และบุคลากรในวิทยาลัยชุมชน ชุมชนพื้นที่เป้าหมาย รวมทั้งเกิดแหล่งเรียนรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน

1.2 วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสถานภาพและประมวลชุดความรู้จากกระบวนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนพื้นที่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน
2. เพื่อศึกษาและพัฒนาให้เกิดหลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เหมาะสมกับพื้นที่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน
3. เพื่อพัฒนาบุคลากรของวิทยาลัยชุมชนในการจัดกระบวนการเรียนรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชนในบริบทด้านการศึกษาที่สอดคล้องต่อบริบทพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ มีขอบเขตในการวิจัยคือ

ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยในครั้งนี้จะศึกษาข้อมูลจากประชากรและกลุ่มตัวอย่างในหมู่บ้านกรณีศึกษาที่จัดการ ท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน 7 หมู่บ้าน อำเภอละ 1 กรณีศึกษา และกลุ่ม นักท่องเที่ยวประกอบด้วย

- ประชาชนในหมู่บ้านพื้นที่กรณีศึกษา
- องค์การภาครัฐที่เกี่ยวข้องได้แก่ ททท. สำนักงานจังหวัด องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษา
- องค์การภาคสังคมที่เกี่ยวข้องได้แก่เครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จ.แม่ฮ่องสอน
- กลุ่มผู้ประกอบการเอกชน ได้แก่ บริษัททัวร์ เกสเฮ้าส์และรีสอร์ท
- กลุ่มนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนกรณีศึกษาผ่านกลุ่มเครือข่ายการท่องเที่ยว โดยชุมชนภาคเหนือ

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้มีเนื้อหาเกี่ยวกับการศึกษาและถอดบทเรียนการใช้หลักสูตรการจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชนในพื้นที่กรณีศึกษา จังหวัดแม่ฮ่องสอนโดยมีขอบเขตเนื้อหา ดังนี้

1. การทบทวนและถอดบทเรียนการใช้หลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ กรณีศึกษา จังหวัดแม่ฮ่องสอน

- 1.1 การวิเคราะห์หลักสูตรและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- 1.2 การวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของชุมชนด้านต่างๆในปัจจุบัน
- 1.3 การวิเคราะห์ด้านสถานการณ์การท่องเที่ยวของชุมชน
2. การออกแบบและพัฒนาหลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่สอดคล้องต่อบริบทพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนจำนวน 2 หลักสูตรคือ
 - 2.1 ชุดรายวิชาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ระดับอนุปริญา จำนวน 3 หน่วยกิต
 - 2.2 หลักสูตรฝึกอบรมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน ระดับประกาศนียบัตร จำนวน 1 หลักสูตร
3. การตรวจสอบและทดลองหลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ผ่านการพัฒนาหลักสูตรจำนวน 2 หลักสูตรคือ
 - 3.1 ชุดรายวิชาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ระดับอนุปริญา จำนวน 3 หน่วยกิต
 - 3.2 หลักสูตรฝึกอบรมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน ระดับประกาศนียบัตร จำนวน 1 หลักสูตร

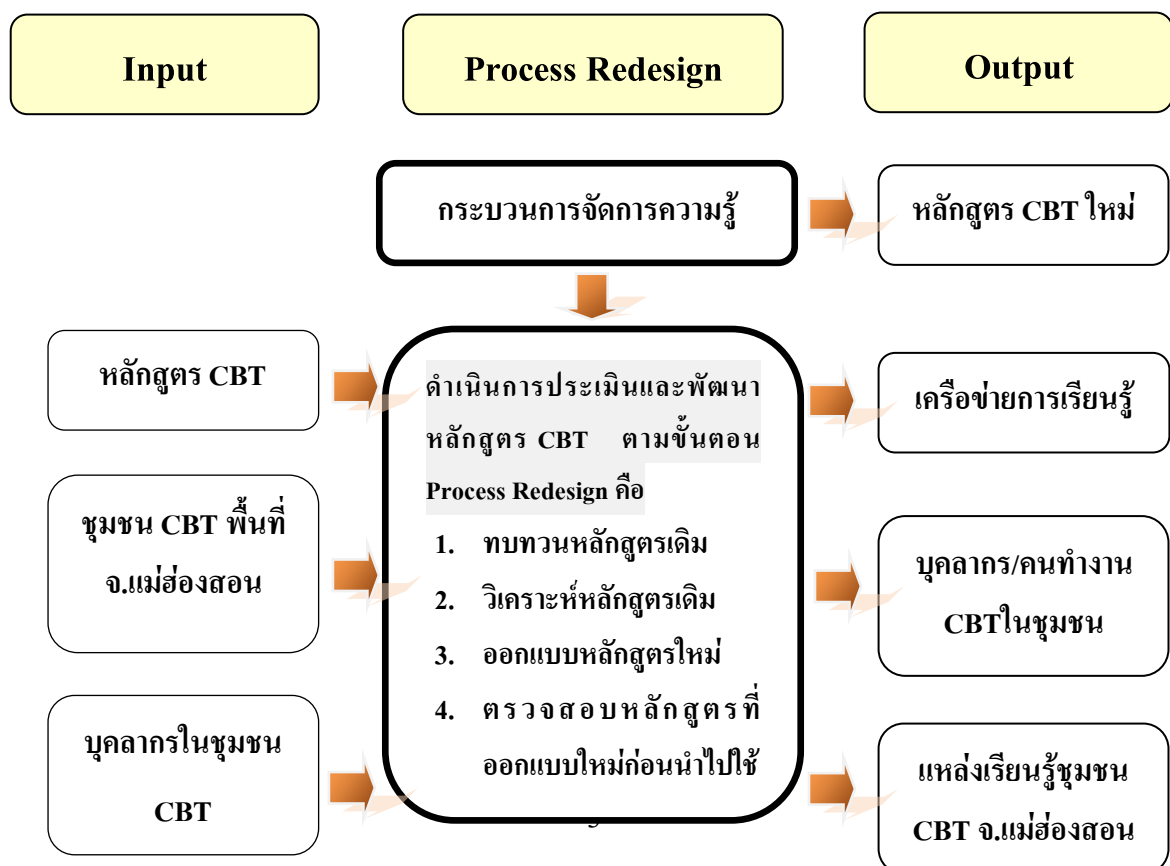
ขอบเขตด้านสถานที่

ในการวิจัยครั้งนี้จะดำเนินการศึกษาวิจัย ในพื้นที่กรณีศึกษาจำนวน 7 หมู่บ้าน ที่มีการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ขอบเขตด้านเวลา

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระยะเวลาในการดำเนินการ 12 เดือน (ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2554 ถึงวันที่ 30 กันยายน 2555)

1.4 กรอบคิดในการทำวิจัย

1.5 งบประมาณการดำเนินโครงการ

งบประมาณรวมทั้งสิ้น 247,800 บาท (-สองแสนสี่หมื่นเจ็ดพันแปดร้อยบาทถ้วน-)โครงการวิจัยนี้ใช้งบประมาณร่วมกับโครงการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในพื้นที่ 5 อำเภอ รับผิดชอบโดยวิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน ได้รับการสนับสนุนงบประมาณ จากสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ตามแผนงานโครงการจัดการความรู้สู่การสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจและสังคมโดยใช้ทุนทางวัฒนธรรม จำนวน 1,800,000 บาท (-หนึ่งล้านแปดแสนบาทถ้วน-)

1.6 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

มิติเชิงวิจัย

- ได้ชุดความรู้กระบวนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน
- ได้หลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เหมาะสมกับพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน

มิติเชิงพัฒนา

- เกิดการพัฒนาบุคลากรในการจัดการเรียนรู้ผ่านหลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่สอดคล้องต่อบริบทพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน
- เกิดเครือข่ายและแหล่งเรียนรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน

1.7 นิยามคำศัพท์

ความรู้ท้องถิ่น หมายถึง เนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นที่ครอบคลุมทั้งมิติประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ทางสังคม ทรัพยากรและการตั้งถิ่นฐาน อาชีพและการทำมาหากิน ความรู้ความเข้าใจต่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและความรู้ความเข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาซึ่งโดยความหมายของ “ความรู้” นั้นครอบคลุมความหมายใน 2 ประเภทคือ

1. ความรู้ที่เห็นได้ชัดแจ้งเป็นรูปธรรมหรือหลักวิชาในตำราหรือทฤษฎี (explicit knowledge) ได้มาจากการสังเคราะห์ วิเคราะห์ ผ่านกระบวนการพิสูจน์ วิจัย จนถูกทำให้กลายเป็นความรู้ทั่วไป (generalize)
2. ความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในตัวคน (tacit knowledge) เป็นสิ่งที่เห็นได้ไม่ชัดแจ้ง เป็นความรู้ที่มาจากปฏิบัติหรือประสบการณ์ อาจอยู่ในรูปแบบภูมิปัญญา หรือเคล็ดวิชา เป็นต้น มีการใช้วิจารณ์ญาณ ปฏิภาณไหวพริบ เป็นเทคนิคเฉพาะตัวของผู้นักปฏิบัติ และไม่ถูกทำให้กลายเป็นความรู้ทั่วไป (generalize)

กระบวนการจัดการความรู้ หมายถึง การรวบรวม การจัดระบบ การจัดเก็บและการเข้าถึงข้อมูลเพื่อสร้างเป็นความรู้ และจะต้องมีการแบ่งปันความรู้ (knowledge sharing) ในขั้นสุดท้ายของกระบวนการจัดการความรู้

กระบวนการเรียนรู้ท้องถิ่น หมายถึง เนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้ทุกเรื่องมีความสัมพันธ์ต่อกันและเชื่อมร้อยด้วยหลักคิดในการทำงานร่วมกันคือ 1)ตัวกระบวนการเรียนรู้ที่มีการวิจัยเป็นฐาน (Research-Based Learning) 2)กระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นผู้มีส่วนร่วมริเริ่มและดำเนินกิจกรรมการ

เรียนรู้ด้วยตนเอง (Student-Centered Learning) 3)กระบวนการเรียนรู้ที่เปิดพื้นที่ให้ชุมชนมีส่วนร่วม ได้สูงทั้งผู้ที่มาร่วมคิด ร่วมพัฒนา ร่วมจัดแหล่งเรียนรู้ ร่วมสอน ร่วมประเมิน (Community- Based Learning) 4)เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งยกระดับพลังความคิดของผู้เรียนและพลังของการใช้เหตุผลอย่างเป็นระบบและเป็นวิทยาศาสตร์ให้เป็นวัฒนธรรมวิธีคิดเพื่อยกระดับการเรียนรู้ท้องถิ่น

หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึงการประมวลเนื้อหากระบวนการจัดการเรียนรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ มีเป้าหมาย กระบวนการผลลัพธ์ที่คาดหวังตามบริบทความต้องการของท้องถิ่น เป็นหลักสูตรที่สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันทางสังคมจัดทำขึ้นเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร

วิธี Process Redesign หมายถึง การเปลี่ยนแปลงขั้นตอนของกระบวนการจัดการความรู้เดิม โดยการทบทวน วิเคราะห์ ปรับแก้ ปรับเปลี่ยนวิธีการดำเนินงาน หรือปฏิบัติงาน ประกอบด้วย (1) ทบทวนกระบวนการเดิม (2) วิเคราะห์กระบวนการเดิม (3) ออกแบบกระบวนการใหม่(4) ตรวจสอบกระบวนการที่ออกแบบใหม่ก่อนนำไปใช้

บทที่ 2

ทฤษฎี แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาใช้แนวคิดในการศึกษาความเป็นไปได้ของหลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
พื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน ดังนี้

- 2.1 แนวคิดการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
- 2.2 แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- 2.3 แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

2.1 แนวคิดการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

1) แนวคิดการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นโดยสถาบันการศึกษาของรัฐ

จากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ดังกล่าว หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษา นอกจากต้องจัดการศึกษาให้ผู้เรียนเกิดความรู้คู่คุณธรรมแล้ว ยังจะต้องจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ชีวิตจริงของตนเองในท้องถิ่น เรียนรู้สภาพภูมิศาสตร์ ประวัติความเป็นมา สภาพเศรษฐกิจ สังคม การดำรงชีวิต ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม ตลอดจนให้มีความรัก ความผูกพัน และมีความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง รวมทั้งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตในสังคม สถานศึกษาหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จึงต้องตระหนักถึงความสำคัญดังกล่าวนี้ รวมทั้งการส่งเสริม สนับสนุนให้ครูผู้สอน สามารถนำสาระ การเรียนรู้ท้องถิ่นไปจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ผู้เรียนเกิดสัมฤทธิ์ผลบรรลุตามมาตรฐานการเรียนรู้ได้อย่างแท้จริง

เนื่องจากหลักสูตรที่ใช้ในประเทศไทยเป็นหลักสูตรที่สร้างขึ้นจากส่วนกลางและได้ใช้หลักสูตรเดียวกันทั่วประเทศ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนทั่วประเทศมีมาตรฐานทางด้านการศึกษาอยู่ในระดับเดียวกัน การพัฒนาหลักสูตรเพื่อใช้ในระดับกว้างครอบคลุมประเทศเช่นนี้จึงมีเนื้อหาสาระกว้างและเป็นชุดความรู้เพียงชุดเดียวซึ่งอาจไม่สอดคล้องกับสภาพบริบทของท้องถิ่น ดังนั้นจึงได้มีข้อเสนอจากสถาบันการศึกษาท้องถิ่น นักวิชาการด้านการศึกษาให้ท้องถิ่นพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นได้โดยการปรับเพิ่ม ขยาย หรือสร้างหลักสูตรย่อยในระดับท้องถิ่นขึ้นมาเสริมหลักสูตรแม่บทเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นในความหมายของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นนั้นได้มีการให้ความหมายไว้หลายความหมายดังนี้

กรมวิชาการ (2545) ให้ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นไว้ว่าการพัฒนาหลักสูตรในระดับท้องถิ่นเป็นกระบวนการของการนำหลักสูตรแม่บทไปสู่การปฏิบัติในห้องเรียนให้ได้ผลยิ่งขึ้นนับตั้งแต่การจัดทำรายวิชาขึ้นใหม่ การปรับใช้รายวิชาจากหลักสูตรแม่บทตลอดจนการพัฒนาสื่อการเรียนการสอน และกระบวนการสอน การวัดผลและการประเมินผลเพื่อให้จัดการเรียนการสอนเป็นไปตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรอันเป็นแนวนโยบายของชาติ

จิตทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539) ได้กล่าวถึงความหมายของหลักสูตรท้องถิ่นว่าหมายถึงมวลง ประสพการณ์ที่สถานศึกษาหรือหน่วยงานและบุคคลในท้องถิ่นจัดให้แก่ผู้เรียนตามสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นนั้น ๆ

กองพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน (2543) หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึงหลักสูตรที่สร้างขึ้นจากสภาพปัญหาและความต้องการของผู้เรียน หลักสูตรท้องถิ่นจะสอดคล้องเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและ

สังคมของท้องถิ่นนั้นๆ เป็นการเรียนรู้จากภูมิปัญญาที่มีอยู่ในท้องถิ่น ผู้เรียนแสวงหาองค์ความรู้ที่ตอบสนองกับวิถีชีวิตของตนเอง ปรับตนเองให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคปัจจุบัน ผู้เรียนจะเรียนรู้ตามสภาพจริงของตนเอง สามารถนำความรู้ไปใช้พัฒนาตนเอง ครอบครัว และชุมชนได้

จากความหมายของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่นักการศึกษาได้ให้ไว้ดังกล่าวข้างต้นพอสรุปได้ว่าการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น หมายถึงหลักสูตรที่สร้างขึ้นจากสภาพปัญหาความต้องการของผู้เรียน สอดคล้องบริบทของท้องถิ่นนั้นๆ เป็นการเรียนรู้จากองค์ความรู้ แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาที่มีอยู่ในท้องถิ่น ผู้เรียนแสวงหาองค์ความรู้ที่ตอบสนองกับวิถีชีวิตของตนเอง ปรับตนเองให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคปัจจุบัน โดยมีผู้สอนเป็นผู้จัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้ผู้เรียนจะเรียนรู้ตามสภาพจริงของตนเอง สามารถนำไปใช้พัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เรียนให้ดีขึ้น

หลักการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น หลักสูตรท้องถิ่น มีหลักในการพัฒนาที่ส่งผลให้กลุ่มเป้าหมายได้เกิดปัญญา หรือเกิดการเรียนรู้ ดังนี้ (กองพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน. 2543)

1. การเรียนรู้เพื่อสร้างองค์ความรู้ มีเป้าหมายมุ่งที่การเรียนรู้สภาพปัญหา วิธีการแก้ปัญหา และการปรับปรุงอย่างลึกซึ้ง คือ ให้รู้และเข้าใจอย่างกระจ่างว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันจนสามารถวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ของตนเองได้
2. การเรียนรู้เพื่อพัฒนาความสามารถในการปฏิบัติจริง มีเป้าหมายมุ่งที่การเรียนรู้ในการวิเคราะห์สถานการณ์เพื่อการปฏิบัติจริง จนเกิดความชำนาญและสามารถปฏิบัติได้ในทุกสถานการณ์
3. การเรียนรู้เพื่อการอยู่ร่วมกัน มีเป้าหมายมุ่งที่การเรียนรู้ เพื่อเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรมด้วยการมีความเชื่อ และตระหนักว่ามนุษย์ทุกคนต้องร่วมมือกัน พึ่งพาอาศัยกันและอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข
4. การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพ เป้าหมายมุ่งที่การเรียนรู้ เพื่อพัฒนาตนเองให้มีชีวิตที่งอกงาม ปรับปรุงบุคลิกภาพอย่างมั่นใจ เน้นการมีเหตุผลและมีวิสัยทัศน์

ความสำคัญของหลักสูตรท้องถิ่น หลักสูตรท้องถิ่น เป็นหลักสูตรบูรณาการที่ผู้เรียน ชุมชนและครูร่วมกันสร้างขึ้น เพื่อมุ่งเน้นให้ผู้เรียน เรียนจากชีวิต เรียนแล้วเกิดการเรียนรู้สามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตอย่างมีคุณภาพและเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมอย่างมีความสุข การเรียนการสอนจะสอนตามความต้องการของผู้เรียน โดยครูเป็นผู้คอยให้คำแนะนำ ผู้เรียนเป็นผู้ค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง ดังนั้นหลักสูตรท้องถิ่นจึงมีความสำคัญ ดังต่อไปนี้ (กองพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน. 2543)

1. เป็นหลักสูตรที่ตอบสนองการเรียนรู้ของผู้เรียนเฉพาะเนื้อหาสาระของหลักสูตรสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนตามสภาพปัญหาที่เป็นจริง
2. ทำให้กิจกรรมการเรียนรู้มีความหมายต่อผู้เรียน เพราะผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้
3. ผู้เรียนได้เรียนรู้วิธีการแสวงหาความรู้ เพื่อที่จะมาใช้เป็นข้อมูลในการแก้ปัญหาในชีวิตจริงของตนเองในวันข้างหน้า รวมทั้งวิธีวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล เพื่อการตัดสินใจที่เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตของตนเอง
4. ชุมชนและภูมิปัญญาในชุมชน มีโอกาสมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้กับผู้เรียน ซึ่งเป็นสมาชิกของชุมชน

2) ลักษณะการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2548) ได้ให้ความหมายลักษณะของประเภทและการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นไว้ดังนี้

1. ประเภทของหลักสูตรท้องถิ่นหลักสูตรท้องถิ่นสามารถแบ่งเป็น 3 ประเภทคือ

1.1 หลักสูตรท้องถิ่นที่พัฒนาโดยท้องถิ่นเองทั้งหมดแต่ต้องเป็นไปตามนโยบายที่ส่วนกลางได้กำหนดไว้ เช่น สถาบันการศึกษาของรัฐและเอกชนหรือสถาบันการศึกษาทางเลือกสามารถจัดทำหลักสูตรของตนเองตามความต้องการของท้องถิ่นนั้นๆได้ แต่ต้องไม่ขัดกับนโยบายของรัฐและเกณฑ์มาตรฐานการศึกษาที่ได้กำหนดไว้อย่างกว้างๆ

1.2 หลักสูตรท้องถิ่นที่พัฒนาขึ้นจากหลักสูตรแม่บทที่ส่วนกลางจัดทำ กล่าวคือส่วนกลางของรัฐจัดทำหลักสูตรแม่บทและเว้นที่ว่างให้ท้องถิ่นมีเสรีภาพในการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น เช่น หลักสูตรประถมศึกษามัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533 ในประเทศไทย เป็นต้นหลักสูตรท้องถิ่นประเภทนี้จะพัฒนาได้เป็น 2 กรณี คือ

ก. หลักสูตรท้องถิ่นที่พัฒนาโดยปรับบางส่วนของหลักสูตรแม่บท กล่าวคือเป็นการปรับองค์ประกอบส่วนใดส่วนหนึ่งของหลักสูตรแม่บท เช่น ปรับรายละเอียดของเนื้อหาเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น

ข. หลักสูตรท้องถิ่นที่พัฒนาขึ้นเป็นรายวิชาใหม่ หรือการสร้างหลักสูตรย่อยเพื่อเสริมหลักสูตรแม่บท โดยให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น

1.3 หลักสูตรท้องถิ่นที่พัฒนาสำหรับท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งโดยเฉพาะเป็นหลักสูตรที่หน่วยงานในท้องถิ่นพัฒนาเป็นหลักสูตรเฉพาะกิจและเป็นหลักสูตรระยะสั้นๆเพื่อใช้กับชุมชนหรือท้องถิ่นตามความต้องการและความสนใจของผู้เรียนรวมทั้งความสอดคล้องกับสภาพสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของชุมชนในท้องถิ่นนั้นๆ เช่น หลักสูตรวิชาชีพพระยะสั้น หลักสูตรพัฒนาฝีมือแรงงาน เป็นต้น

กองพัฒนาการศึกษาออกโรงเรียน (2543) ได้กำหนดลักษณะของหลักสูตรท้องถิ่น ลักษณะของหลักสูตรท้องถิ่น มีลักษณะดังต่อไปนี้

1. เป็นหลักสูตรที่ตอบสนองความหลากหลายของปัญหามุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เหมาะสมกับเพศ วัย มีความสมดุลทั้งด้านความรู้ ความคิด และทักษะเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติจริงจนเกิดทักษะและสามารถนำไปใช้กับสถานการณ์อื่นได้อย่างเหมาะสม

2. เป็นหลักสูตรที่ส่งเสริมให้ท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรของตนเอง เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์จากการเรียนรู้ท้องถิ่นตนเอง เป็นการเชื่อมโยงระหว่างการเรียนรู้กับชีวิตจริงและการทำงาน รวมทั้งปลูกฝังให้ผู้เรียนมีความรักและความผูกพันกับท้องถิ่นของตนมีการส่งเสริมให้ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการศึกษา

3. เป็นหลักสูตรที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตจริง และมุ่งเน้นการเรียนรู้อย่างบูรณาการ ไม่แยกส่วนของกระบวนการเรียนรู้ โดยผู้เรียนเป็นผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง ครูจะเป็นผู้คอยให้คำแนะนำให้คำปรึกษา และช่วยเหลืออำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน อันจะนำไปสู่การคิดเป็น ทำเป็น และสามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้

4. เป็นหลักสูตรที่สามารถพัฒนาได้ตลอดเวลา เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

5. เป็นหลักสูตรที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นคนที่มีคุณภาพของสังคมในด้านศีลธรรม จริยธรรมและการดำรงไว้ซึ่งสังคมประชาธิปไตย การรักษาสีงแวดล้อม เกิดศรัทธาเชื่อมั่นในภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนและของประเทศชาติ

กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นประกอบด้วยขั้นตอนหลัก 4 ขั้นตอน ดังนี้ (กองพัฒนาการศึกษาออกโรงเรียน. 2543) ขั้นที่ 1 การสำรวจสภาพปัญหาของชุมชนขั้นที่ 2 การวิเคราะห์สภาพปัญหาชุมชนและความต้องการของผู้เรียนขั้นที่ 3 เขียนผังหลักสูตรขั้นที่ 4 เขียนหลักสูตร

2.2 แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ลินด์สโรบลและคณะ (2545) ได้รวบรวมการให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้จากหลายแนวคิด อาทิ สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย ได้รวบรวมและกำหนดนิยามของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศคือ การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อในแหล่งธรรมชาติ มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศสิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวโดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

Ralf Buckley (อ้างใน ลินด์สโรบลและคณะ,2545) ให้แนวความคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ 5 ประการ คือ 1.เป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการดูแลอย่างยั่งยืน ด้วยรูปแบบและการบริหารที่ถูกต้อง 2. เป็นการท่องเที่ยวบนพื้นฐานของธรรมชาติ 3.มีการศึกษาเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมหรือสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก 4. เอื้อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ และ 5 สร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย ยังได้ให้คำอธิบายลักษณะและองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีความเกี่ยวข้องกับลักษณะพื้นฐาน 3 ด้าน คือ

ลักษณะแรก แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง แหล่งดึงดูดทางธรรมชาติซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของการท่องเที่ยว อาจมีองค์ประกอบเฉพาะที่เป็นธรรมชาติหรือองค์ประกอบอื่นๆ โดยมีจุดเน้นคือทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่ในแหล่งท่องเที่ยวและความหลากหลายทางชีวภาพ

ลักษณะที่สอง เอกลักษณ์เฉพาะถิ่น คือ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของจุดมุ่งหมายการท่องเที่ยว อาจจะเป็นรูปแบบอัตลักษณ์หรือเป็นลักษณะจริงแท้ของสถานที่นั้น (Authentic) หรือเกิดขึ้นเฉพาะถิ่นไม่เหมือนใคร โดยมุ่งเน้นระบบนิเวศของพื้นที่เป็นสำคัญ รวมทั้งเป็นสิ่งที่ต้องดูแลรักษาไว้ไม่ให้ถูกทำลาย

ลักษณะที่สาม แหล่งวัฒนธรรม หมายถึง สถานที่จุดหมายของการท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งวัฒนธรรมหรือเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน วัฒนธรรมในที่นี้หมายรวมถึงประติสัทธิกรรมของมนุษย์ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุและโบราณคดี

กล่าวได้ว่าแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีรากฐานอยู่กับธรรมชาติ

องค์ประกอบหลัก 4 ด้านของของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1.องค์ประกอบด้านพื้นที่ หมายถึง การท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นเป็นหลัก หมายรวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ

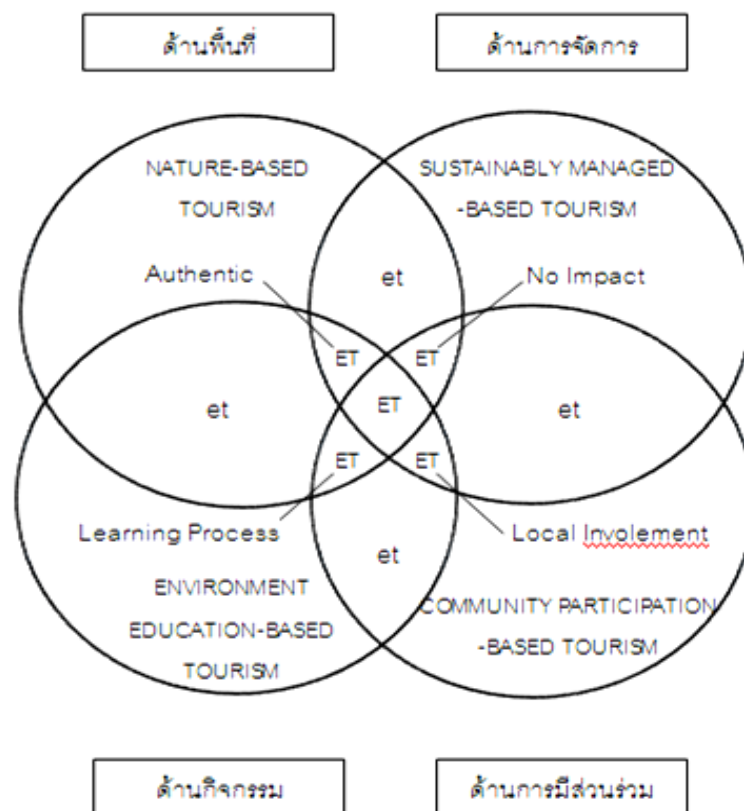
2. องค์ประกอบด้านการจัดการ หมายถึง การท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมและจะต้องไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อมและมลพิษ การควบคุมขอบเขตและมีการจัดการอย่างยั่งยืน

3. องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ หมายถึง การท่องเที่ยวในรูปแบบสิ่งแวดล้อมศึกษาที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ ให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว สร้างความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจและจิตสำนึกแก่นักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่นและผู้ประกอบการ

4. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม หมายถึง การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน ประชาชนท้องถิ่น โดยท้องถิ่นเข้ามามีส่วนในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ

ควรกล่าวด้วยว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะมีความสมบูรณ์เมื่อมีองค์ประกอบทั้ง 4 ด้าน หากขาดด้านใดด้านหนึ่ง จะต้องมีการบริหารจัดการและส่งเสริมการพัฒนาองค์ประกอบในด้านนั้นๆ เพื่อให้การท่องเที่ยวถูกปรับเปลี่ยนเป็นรูปแบบอื่นที่ไม่ใช่รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

กรอบแนวคิดหลักการพื้นฐานที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism)

หมายเหตุ

เหตุ 1.

ดัดแปลงจาก Ralf Buckley 1994

2. ET และ et แสดงความเข้มข้นของการท่องเที่ยวแบบ Ecotourism

ที่มา รายงานสรุปการดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (อังกูณ สันธิ์โรบลและคณะ, 2545)

อย่างไรก็ตามสินธุโรบลและคณะ (2545) พบว่าการมุ่งเน้นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติเพื่อประสานความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวในการเรียนรู้และสัมผัสกับระบบนิเวศเพียงอย่างเดียว ทำให้มีการเรียนรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและวิถีชีวิตร่วมกับธรรมชาติขาดหายไป จากแนวคิดดังกล่าวจึงทำให้รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศถูกแยกออกจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ถึงแม้ว่าจะมีความคาบเกี่ยวกับในพื้นที่

จากข้อสังเกตดังกล่าวได้มีการพัฒนาแนวคิดการท่องเที่ยวทางเลือกและแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนและการท่องเที่ยวโดยชุมชน ผ่านโครงการท่องเที่ยวทางเลือกและโครงการการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ โดยมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม (มอศ.) และ กลุ่ม Alternative tourism (thailand) ได้พัฒนาแนวคิดและกระบวนการท่องเที่ยวแบบใหม่ขึ้นมาเพื่อรองรับผู้บริโภครุ่นใหม่ (Boomer Consumer) ที่สนใจการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ใน 4 มิติ กล่าวคือ

มิติแรก มิติด้านสิ่งแวดล้อม กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของการรณรงค์การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม รวมทั้งจำกัดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมจากการท่องเที่ยวให้น้อยที่สุด

มิติที่สอง มิติด้านการเมือง กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของการรณรงค์การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับล่าง โดยสร้างกระบวนการวางแผนและตัดสินใจในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเอง

มิติที่สาม มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของคนต่างวัฒนธรรม เช่น คนเมืองกับคนชนบท คนในชุมชนกับนักท่องเที่ยวต่างประเทศ เป็นต้น เพื่อเพิ่มความเข้าใจและตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น

มิติที่สี่ มิติด้านเศรษฐกิจ เป็นการท่องเที่ยวที่เกิดการกระจายรายได้แก่ชุมชน ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวและควบคุมการเติบโตของการท่องเที่ยวในพื้นที่ของตนเอง รวมทั้งการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ (อ้างใน สินธุโรบลและคณะ, 2545)

ปัจจุบันการท่องเที่ยวทางเลือกสามารถแบ่งได้ออกเป็น 2 ประเภทตามการจัดประเภทของ Fennell (อ้างใน สินธุโรบลและคณะ, 2545) ดังนี้

1. การท่องเที่ยวเชิงสังคม-วัฒนธรรม (Socio-Cultural tourism) ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการสัมผัสกับทรัพยากรการท่องเที่ยวด้านสังคม-วัฒนธรรมที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม
2. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ซึ่งการท่องเที่ยวที่เน้นพื้นที่ศึกษาในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และมีความเกี่ยวข้องกับรูปแบบการท่องเที่ยวแบบผจญภัย (Adventure tourism) และการท่องเที่ยวเชิงสังคม-วัฒนธรรม โดยใช้พื้นที่ทางธรรมชาติ ซึ่งอาจมีแหล่งมรดกทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและวิถีชีวิต

อย่างไรก็ตามข้อแตกต่างของการท่องเที่ยวแบบผจญภัยกับการท่องเที่ยวทางเลือก คือ กิจกรรมการท่องเที่ยวแบบผจญภัย มีเป้าหมายเพื่อตอบสนองความพึงพอใจ ความสนุกสนาน ความเพลิดเพลิน นักท่องเที่ยวและรายได้ของบริษัทเป็นสำคัญ แต่การท่องเที่ยวทางเลือกเน้นการวางแผน การทำงานร่วมกับชุมชนท้องถิ่น มีการกระจายรายได้แก่ชุมชนและเป็นการท่องเที่ยวในมิติการศึกษาระบบนิเวศ สังคม และวัฒนธรรมในพื้นที่เป็นสำคัญ

2.3.แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community - Based Tourism-CBT)

หมายถึงการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชนและชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิด

การเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน ซึ่งมีจุดแตกต่างจากแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศหรือการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Ecotourism) กล่าวคือ CBT จะเน้นที่ชุมชนเป็นศูนย์กลางในการทำงาน แต่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศหรือการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จะเน้นธรรมชาติเป็นศูนย์กลางและชุมชนเป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งของการท่องเที่ยวตามแนวคิดดังกล่าว (ที่มา:www.cbt-i.org)

ลินส์โรบลและคณะ (2545) พบว่าการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีลักษณะที่มุ่งเน้นให้ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ บนฐานความเป็นเจ้าของทรัพยากรและเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการท่องเที่ยว โดยชุมชนสามารถนำทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีอยู่ในท้องถิ่น เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และอัตลักษณ์ มาใช้เป็นต้นทุนสำคัญในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม

2.4.การทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนพบเอกสารเบื้องต้นที่สามารถนำมาใช้ในการศึกษาวิจัย พบว่าในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนได้มีการศึกษาในประเด็นของการท่องเที่ยว และโบราณคดี ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ในหลายโครงการ แต่ที่เกี่ยวข้องโดยตรงด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมยังมีจำนวนน้อย อาทิ การสืบค้นและจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในอำเภอปางมะผ้า-ขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ของ รัศมี ชูทรงเดช (2552) และประวัติศาสตร์ท้องถิ่นการจัดการทรัพยากรส่วนรวมของชุมชนบริเวณลุ่มน้ำกลาง-น้ำของอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอนของ อารยะ ภูสาหัส(2546) ผลการวิจัยพบว่าอำเภอปางมะผ้ามีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนานและมีทรัพยากรทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ตลอดจนทรัพยากร ธรรมชาติที่หลากหลาย และเป็นต้นทุนที่สำคัญต่อการพัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม

งานวิจัยที่ได้ศึกษาโดยตรงด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เป็นระบบและได้ศึกษาในพื้นที่ระดับจังหวัดแม่ฮ่องสอน คือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการจัดการทรัพยากรของ ยศ สันตสมบัติ (2544) ซึ่งเลือกพื้นที่บ้านเมืองแพม (ชาติพันธุ์ปะกาเกอญอ) บ้านน้ำริน (ชาติพันธุ์ลีซอ) และบ้านบ่อไคร้ (ชาติพันธุ์ลาหู่) อำเภอปางมะผ้า ในการศึกษาศักยภาพของชุมชนในการจัดการทรัพยากรและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผลการศึกษาพบว่าชุมชนมีศักยภาพที่สำคัญหลายประการ อาทิ แหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สวยงาม ทรัพยากรธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์สูง และชุมชนมีจิตสำนึกในความเป็นชุมชนสูง ความสัมพันธ์ทางสังคมวางอยู่บนความเป็นเครือญาติหรือระหว่างเพื่อนบ้านที่เกื้อกูลกัน และประการสุดท้ายพบว่าชุมชนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งแสดงให้เห็นผ่านรูปแบบการจัดการป่า จารีตประเพณีและกฎเกณฑ์ต่างๆ เป็นต้น

นอกจากนี้ยังพบว่าชุมชนมีการวางแผนเตรียมความพร้อมร่วมกับโครงการวิจัยเช่น การจัดตั้งกลุ่มการคัดเลือกตัวแทนชุมชน การวางแผนและกฎระเบียบด้านการท่องเที่ยวภายในชุมชน ซึ่งแสดงถึงศักยภาพของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว

การศึกษาด้านการท่องเที่ยวในระดับพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่ามีงานวิจัยและการศึกษาที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผลการศึกษาแสดงให้เห็นจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ สามารถพัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวที่จะสร้างรายได้ทางเศรษฐกิจและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ได้ อาทิ การศึกษาเพื่อหาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จังหวัดแม่ฮ่องสอนของ ดวงใจ หล่อธนวิชัยและคณะผู้วิจัย (2545) การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เขตพื้นที่ลุ่มน้ำสาละวินอำเภอแม่สะเรียงและสบเมยในมิติเศรษฐกิจพอเพียง ของ ชูสิทธิ์ ชูชาติและคณะผู้วิจัย (2551) เป็นต้น

อย่างไรก็ตามจากผลของการเติบโตทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ส่งผลกระทบทั้งทางด้านสิ่งแวดล้อม ความเปลี่ยนแปลงทางด้านค่านิยมและวัฒนธรรม ทำให้หลายภาคส่วนได้หันมาศึกษาถึงผลกระทบจากการขยายตัวของการท่องเที่ยวและการศึกษาแนวทางการท่องเที่ยวที่เหมาะสมต่อบริบทของชุมชนท้องถิ่น ดังเช่นในงานศึกษา การศึกษาผลกระทบทางสังคมของการพัฒนาการท่องเที่ยวในเขตชุมชนเมืองแม่ฮ่องสอนของ อติศร เรือลมและคณะผู้วิจัย (2550) พบว่าการท่องเที่ยวส่งผลกระทบต่อการใช้ที่ดิน การตั้งถิ่นฐานของชุมชนและระบบโครงสร้างพื้นฐาน และการเข้ามาครอบงำเศรษฐกิจจากคนต่างถิ่นมากขึ้น ขณะเดียวกันการเริ่มเข้ามาทำงานสนับสนุนชุมชนของสถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในพื้นที่บ้านแม่ละนา บ้านจำโป๊ะและบ้านป่อไคร้ อำเภอปางมะผ้า โดยส่งเสริมแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community - Based Tourism) และสนับสนุนรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวโดยคนในชุมชน ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นองค์รวม เนื่องจากทรัพยากรการท่องเที่ยวกับทรัพยากรที่ชุมชนใช้เป็นฐานการผลิตเป็นทรัพยากรเดียวกันวัฒนธรรมธรรมชาติและสังคมเป็นตัวขับเคลื่อนเรื่องจิตวิญญาณของชุมชนในการสร้างสัมพันธ์กันภายในชุมชนและการสัมพันธ์กับภายนอก ควรจะเชื่อมโยงให้เห็นการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นองค์รวม (ที่มา:www.cbt-i.org)

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) เป็นการศึกษาวิจัยโดยคนในชุมชน (Community Center) ร่วมกับนักวิจัย ตั้งแต่กระบวนการทบทวนและถอดบทเรียนการใช้หลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่กรณีศึกษา จังหวัดแม่ฮ่องสอน การออกแบบและพัฒนาหลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่สอดคล้องต่อบริบทพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนและการตรวจสอบหลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ผ่านการพัฒนาหลักสูตร

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากข้อมูลแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview Techniques) และแบบสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม (Focused Group) การระดมความคิดเห็นของกลุ่ม (Group Think) โดยจะนำเสนอข้อมูลโดยใช้รูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis)

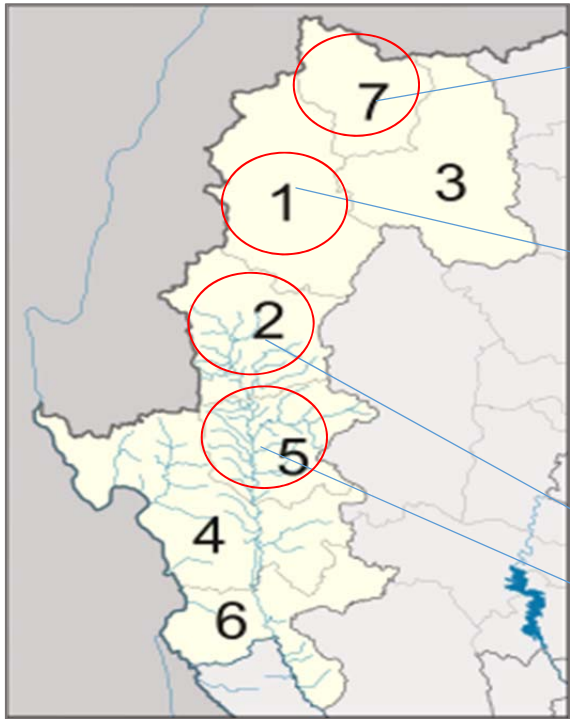
พื้นที่ดำเนินงาน

พื้นที่เป้าหมายหลัก ดำเนินงานโดยใช้พื้นที่ชุมชนจำนวน 7 ชุมชน เป็นขั้นตอนการดำเนินงานวิจัยหลักเพื่อพัฒนาหลักสูตรของวิทยาลัยชุมชนมีดังนี้

- 1) บ้านห้วยฮี้ ตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน
- 2) บ้านห้วยตองก่อ ตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน
- 3) บ้านแม่ละนา ตำบลปางมะผ้า อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน
- 4) บ้านจำโป ตำบลปางมะผ้า อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน
- 5) บ้านเมืองแพม ตำบลถ้ำลอด อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน
- 6) บ้านรุ่งอรุณ ตำบลห้วยผา อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน
- 7) บ้านเมืองปอน ตำบลเมืองปอน อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

พื้นที่ศึกษาเรียนรู้ร่วม ทั้งนี้ได้ใช้กระบวนการดำเนินงานภายใต้แผนงานโครงการ CBT Project Based ของวิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน โดยได้รับงบดำเนินงานจาก สกอ. เป็นพื้นที่ศึกษาเรียนรู้ร่วมด้วย จำนวน 3 ชุมชน ได้แก่

- 1) บ้านห้วยแก้วบน ตำบลห้วยผา อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน
- 2) บ้านต่อแพ ตำบลแม่เงา อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน
- 3) บ้านดง ตำบลห้วยห้อม อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

1) อ.ปางมะผ้า

ตำบลปางมะผ้า > บ้านจำโป้, บ้านแม่ละนา
ตำบลบ้านถ้ำ > บ้านเมืองแพม

2) อ.เมืองแม่ฮ่องสอน

ตำบลห้วยปูลิง > บ้านห้วยตองก่อ, บ้านห้วยฮี้,
ตำบลห้วยผา > บ้านรุ่งอรุณ
ตำบลผาบ่อง > บ้านห้วยแก้วบน

3) อ.ขุนยวม

ตำบลเมืองปอน > บ้านเมืองปอน
ตำบลแม่เงา > บ้านต่อแพ

4) อ.แม่ลาน้อย

ตำบลห้วยห้อม > บ้านดง

ขั้นตอนดำเนินงาน

1. สร้างกระบวนการมีส่วนร่วม

แนวทางการพัฒนาหลักสูตรการท่องเที่ยวโดยชุมชนทั้งภาคประชาสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และผู้ประกอบการ

1.1 การสำรวจ ศึกษาชุมชน

1.1.1 ลงพื้นที่สำรวจความพร้อมร่วมกับนักวิจัยและตัวแทนชุมชน

1.1.2 ประชุมระดมความคิดเห็น ร่วมกับชุมชนและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเพื่อวางแผน

1.2 ออกแบบเครื่องมือ/เก็บข้อมูลร่วมกับนักวิจัย

1.3 สร้างวิทยากรพี่เลี้ยงในชุมชน เพื่อดำเนินการขับเคลื่อนชุมชนนำร่อง

1.4 ชุดฝึกอบรมชุมชนท่องเที่ยว

1.5 การพัฒนาและสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน

1.6 ดำเนินการวิจัยและพัฒนาารูปแบบหลักสูตรการจัดท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เหมาะสม

กระบวนการดำเนินงาน

1. การประเมินและวิเคราะห์ชุมชน

1.1 ระยะที่ 1 ขึ้นเตรียมการ (Preparation)

1. ประชุมสรรหา/ ยกย่องคณะกรรมการบริหารโครงการระดับจังหวัด
2. ประชุมทบทวนข้อมูลพื้นฐานและสร้างเกณฑ์การคัดเลือกหมู่บ้าน
3. การสำรวจพื้นที่ชุมชนเป้าหมาย
4. ประชุมคณะกรรมการคัดเลือกพื้นที่ ชุมชนเป้าหมาย
5. ประชุมคณะกรรมการเพื่อวางแผนการดำเนินงานระดับจังหวัด
(ทบทวนข้อมูลเดิม และแผนจังหวัด)

6. ประชุมยกร่างหลักสูตร

1.2 ระยะที่ 2 ขั้นตอนการ (Operation)

ขั้นตอนการ 1 (ทบทวนกิจกรรม)

1. ขั้นที่ 1 ให้ข้อมูลด้านการท่องเที่ยวให้ชุมชน (ทบทวน)
2. ขั้นที่ 2 การสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชน(ทบทวน)
3. ขั้นที่ 3การศึกษาชุมชนร่วมกับชาวบ้าน (ทบทวน)
4. ขั้นที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน ทั้งในด้านศักยภาพ-ข้อจำกัดโอกาสความ
เสี่ยง

ขั้นตอนการ 2 (การพัฒนา/ ฝึกอบรม ชุมชน ทุกอำเภอ)

5. ขั้นที่ 5 ร่วมกันพัฒนาศักยภาพและแก้ไขจุดอ่อน
การฝึกอบรม และการศึกษาดูงาน (การบริหารจัดการชุมชน CBTและ
เครือข่าย)
6. ขั้นที่ 6 วางรูปแบบการบริหารจัดการ
7. ขั้นที่ 7 แผนงานประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
8. ขั้นที่ 8 ทดลองดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว
9. ขั้นที่ 9 ประเมินผล

1.3 ระยะที่ 3 ขั้นพัฒนา (Organization and Potentials Development)

1.4 ขั้นที่ 10 พัฒนางค์กร

1.5 การเตรียมความพร้อมเรื่องตลาด

1.6 กระบวนการทำงานเพื่อเชื่อมโยงเรื่องชุมชนกับตลาด

2. การทบทวนและถอดบทเรียน

ทบทวนและถอดบทเรียนการใช้หลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนโดยกระบวนการจัดการ
ความรู้ผ่านการจัดเวทีระดมความคิด ที่มีนักวิจัยและตัวแทนชุมชนเป็นผู้จัดกระบวนการและใช้เครื่องมือ
คือ

- การจัดเวทีทบทวนและถอดองค์ความรู้การใช้หลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
โดยกระบวนการจัดการความรู้ 7 ขั้นที่
- การระดมความคิดเห็นของกลุ่ม
- การประเมินหลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- การประมวลความรู้ท้องถิ่น

ตารางแสดงวิธีการดำเนินงาน

การดำเนินการหลัก	วิธีการดำเนินงาน
1. เรื่อง/หลักสูตร/องค์ ความรู้ ที่ใช้ในการ จัดการความรู้ ประกอบด้วย (1) การศึกษาบริบท ชุมชน	1. การจัดทำข้อมูลหรือสารสนเทศชุมชน ทำการจัดเก็บข้อมูลบริบทชุมชนตามประเด็นการเก็บข้อมูลโดย แบ่งเป็น ข้อมูลด้านกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจ และสังคม โดยใช้ เทคนิค Rapid Rural Appraisal และข้อมูลบริบทของการจัด การศึกษาในชุมชนเป้าหมาย เพื่อนำข้อมูลมาเป็นฐานในการศึกษา ความเป็นไปได้ในการจัดทำโครงการ

การดำเนินการหลัก	วิธีการดำเนินงาน
(2) การนิเทศติดตามการจัดการเรียนรู้ของอย่างมีส่วนร่วม (3) การประเมินโครงการอย่างมีส่วนร่วม 2. พื้นที่/เรื่อง/กลุ่มที่ดำเนินการ 1) กลุ่มเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน 7 หมู่บ้านหลัก 2) กลุ่มหมู่บ้านเครือข่ายภายใต้โครงการ CBT Project Based 3 หมู่บ้าน	2. ศึกษาความต้องการ และกำหนดองค์ความรู้ / หลักสูตร / เครื่องมือในการพัฒนา ทำการศึกษาความต้องการบนพื้นฐานของชุมชนโดยใช้กระบวนการกลุ่มเพื่อให้ผู้มีส่วนได้เสียได้รู้จักตนเอง และศักยภาพของชุมชนเพื่อกำหนดเป็นความจำเป็นในการพัฒนา รวมทั้งมีการกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมโดยใช้วิสัยทัศน์ร่วมเป็นเครื่องมือในการจัดทำยุทธศาสตร์การทำงานต่อไป 3. จัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน ผู้ดำเนินโครงการได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติอย่างมีส่วนร่วม ประเด็นความรู้ที่ใช้ในการดำเนินโครงการ คือ 1) การเป็นวิทยากรกระบวนการและภาวะผู้นำ 2) การออกแบบและวางแผนงานและกระบวนการในการฝึกอบรม 3) การระดมความคิดเห็นผ่านกระบวนการกลุ่ม วิธีการที่ใช้ในการดำเนินโครงการ คือ 1) การระดมความคิดเห็นโดยกระตุ้นการมีส่วนร่วมด้วยกิจกรรมและการแบ่งกลุ่ม 2) การฝึกอบรมที่มุ่งเน้นการปฏิบัติจริงในพื้นที่ 4. ผู้รับบริการ ทำการรวบรวมข้อมูลทุกชุมชนที่ดำเนินการ จำนวน 3 ชุมชน และหมู่บ้านเครือข่าย CBT 1) ผู้เข้าร่วมกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชน จำนวน 230 คน 2) กลุ่มเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน 6 หมู่บ้าน จำนวน 18 คน 5. เป้าหมายผลผลิต/ ผลลัพธ์ ผลผลิต 1. รายงานผลการดำเนินโครงการนำร่องการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน 2. ชุดองค์ความรู้ /ชุดหลักสูตร/ ชุดวิชา ที่ได้จากการจัดการความรู้ / จัดกระบวนการเรียนรู้ - ฝึกอบรมซ่อมเสริม ด้านการจัดการที่พัก - ฝึกอบรมซ่อมเสริม ด้านการทักษะการสื่อสารด้วยภาษาอังกฤษ - ฝึกอบรมกลุ่มยุวชนนำเที่ยว - ฝึกอบรมการจัดทำผลิตภัณฑ์ชุมชน - ฝึกอบรมการทำพลังงานจากชีวภาพ

การดำเนินการหลัก	วิธีการดำเนินงาน
	- การนิเทศติดตามการจัดการศึกษาอย่างมีส่วนร่วม 3. จำนวนผู้รับบริการการถ่ายทอดองค์ความรู้ ภายใต้กระบวนการดำเนินงานโครงการ 3.2 ผู้เข้าร่วมกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชน 3 หมู่บ้าน 3.2 เจ้าหน้าที่ อบต. 3.3 กลุ่มเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน 6 หมู่บ้าน 4. จำนวนชุมชน/กลุ่มบุคคลที่ร่วมดำเนินการ และ กลุ่มเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน 6 ชุมชน ผลลัพธ์ ชุมชนได้รับการพัฒนาความรู้ ศักยภาพในการประกอบอาชีพ นำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต มีการพัฒนาอาชีพ อนุรักษ์ไว้ซึ่งวิถีชีวิตและสิ่งแวดล้อม

3. การออกแบบและพัฒนาหลักสูตร

การออกแบบและพัฒนาหลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่สอดคล้องต่อบริบทพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยใช้เครื่องมือ คือ

- การสัมมนา/การประชุมกลุ่มย่อยระดมความคิดเห็นเพื่อยกร่างหลักสูตร

โดยมีกระบวนการดังนี้

1. หลักการ
2. โครงสร้าง
3. องค์ประกอบของหลักสูตร
4. วัตถุประสงค์
5. เนื้อหา
6. การประเมินผล
7. การตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตรจากผู้เชี่ยวชาญ/การสัมมนา/การประชุมกลุ่มย่อย

4. การตรวจสอบหลักสูตร

การตรวจสอบหลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ผ่านการพัฒนาหลักสูตรร่วมกันระหว่างชุมชนและทีมวิจัยโดยใช้เครื่องมือ คือ

- การสัมมนา/การประชุมกลุ่มย่อยเพื่อตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตรจากผู้เชี่ยวชาญ/คณะกรรมการวิชาการ
- ทีมวิจัยฯปรับแก้หลักสูตรตามข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญ/คณะกรรมการวิชาการ
- การอบรมหลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแก่บุคลากรในชุมชนกรณีศึกษา

5. การวิพากษ์หลักสูตร

โดยการจัดเวทีวิพากษ์หลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิ ตัวแทนกลุ่มประชากรในการศึกษา นักวิจัยและคณะทำงานวิจัยโครงการฯ ที่ปรึกษาโครงการและทีมติดตามสนับสนุน วิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน และสำนักบริหารงานวิทยาลัยชุมชน สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

6. สรุปวิเคราะห์ข้อมูลและเขียนรายงาน

บทที่ 4

ผลการดำเนินงานวิจัย

ในบทนี้จะนำเสนอผลการทบทวนและประเมินสถานภาพความรู้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จังหวัดแม่ฮ่องสอน และกระบวนการพัฒนาหลักสูตรด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน เพื่อประเมินความเป็นไปได้ของการจัดการความรู้และใช้แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในหลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยจะนำเสนอเนื้อหาสำคัญสองส่วน ประกอบด้วย บริบทของพื้นที่ในเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน และกระบวนการพัฒนาหลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

4.1 สถานภาพและชุดความรู้กระบวนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน

การเลือกพื้นที่เพื่อทบทวนและประเมินสถานภาพความรู้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน เดิมโครงการวิจัยกำหนดขอบเขตโดยใช้พื้นที่ 7 อำเภอ แต่เนื่องจากพื้นที่อำเภอแม่ลาน้อย แม่สะเรียงและสบเมยเป็นพื้นที่เพิ่งเริ่มทำงานด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จึงอยู่ระหว่างการเริ่มต้นการทำงานทำให้ปริมาณของข้อมูลและชุดความรู้ยังไม่เพียงพอ ดังนั้นคณะวิจัยจึงได้ปรับเปลี่ยนโดยเน้นประมวลสรุปภาพรวมทั้งจังหวัดและนำเสนอข้อมูลในพื้นที่ชุมชนที่มีการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เข้มแข็งสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้กับชุมชนอื่น ๆ ตลอดจนนักเรียน นักศึกษา ผู้สนใจและนักท่องเที่ยว โดยคัดเลือกจากชุมชนที่ผ่านการคัดเลือกให้เป็นชุมชนเรียนรู้จากสถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน จำนวน 7 ชุมชน ประกอบด้วยบ้านห้วยฮี้ บ้านห้วยตองกือ บ้านแม่ละนา บ้านจำโป๋ บ้านรุ่งอรุณ บ้านเมืองปอน บ้านเมืองแพม โดยสามารถจำแนกออกเป็นสามกลุ่มคือ กลุ่มแรกคือหมู่บ้านที่ริเริ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน ประกอบด้วยบ้านห้วยฮี้ (ปกาญอ)และบ้านแม่ละนา(ไทใหญ่) กลุ่มที่สองคือหมู่บ้านที่มีการขยายผลจากการดำเนินงานของกลุ่มแรก ประกอบด้วยบ้านห้วยตองกือ (ปกาญอ) บ้านจำโป๋ (ลาหู่ดำ)และบ้านรุ่งอรุณ (จีนยูนาน) กลุ่มที่สาม คือหมู่บ้านที่สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชนเข้าไปทำหน้าที่ที่เลี้ยงผ่านกระบวนการวิจัยชุมชน ประกอบด้วย บ้านเมืองปอน (ไทใหญ่)และบ้านเมืองแพม (ปกาญอ)

กล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวชุมชนในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนนั้นมีจุดเริ่มต้นในช่วงปี 2538 เป็นต้นมา ภายใต้การสนับสนุนของโครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ (REST) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น) โดยโครงการมีเป้าหมายเพื่อสนับสนุนให้ชุมชนได้ใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเองในด้านต่างๆ ทั้งในมิติการทำงานในเชิงงานพัฒนา และในเชิงงานวิจัยควบคู่กันไป (สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่มา:www.cbt-i.org) สามารถแบ่ง ได้เป็น 5 กลุ่มเครือข่ายดังนี้

4.1.1.กลุ่มเครือข่ายพื้นที่ตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ปี พ.ศ. 2539 บ้านห้วยฮี้เป็นหมู่บ้านแรกในพื้นที่ห้วยปูลิง เริ่มโครงการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีหน่วยงานไทยเยอรมันร่วมกับชุมชนบ้านห้วยฮี้ ดำเนินกิจกรรมด้านการเตรียมความพร้อมชุมชนได้แก่

ปรึกษารวบรวมกลุ่มสมาชิกครั้งแรก 37 คน/ ศึกษาดูงาน/สร้างระเบียบกลุ่ม/สร้างระเบียบนักท่องเที่ยว ฯลฯ ปี พ.ศ. 2541 ได้ขยายออกไปอีก 3 หมู่บ้าน คือ บ้านห้วยตองก้อ สมาชิกแรกก่อตั้ง 15 ครอบครัว ปัจจุบันเพิ่มเป็น 20 ครอบครัว, บ้านห้วยกุ่ม สมาชิกแรกก่อตั้งทั้งชุมชน 12 หลังคาเรือน และบ้านน้ำฮู หายใจ สมาชิกเริ่มก่อตั้งทั้งชุมชนมีจำนวน 9 ครอบครัว มีองค์กรที่สนับสนุนได้แก่ โครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ (REST) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น) องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยปูลิง

เครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน 4 หมู่บ้านในพื้นที่ตำบลห้วยปูลิง เป็นชุมชนชาวกะเหรี่ยง หรือ ปกาเกอญอ ทั้ง 4 หมู่บ้าน เริ่มดำเนินการในรูปแบบของการเป็นเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงพื้นที่ในช่วงปี 2542 หลังจากการส่งเสริมกระบวนการจัดการท่องเที่ยวโดยโครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนดำเนินงานด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ลุ่มน้ำปาย ได้ดำเนินงานอยู่ในพื้นที่อำเภอเมือง ตำบลห้วยปูลิง 11 ชุมชน เดิมชุมชนในพื้นที่ตำบลห้วยปูลิงจะประสบกับปัญหา คือถูกสังคมภายนอกมองว่าชุมชนซึ่งอาศัยอยู่ในเขตป่าคือผู้ทำลายป่า จากนั้นชุมชนได้มีการพูดคุยหารือและจัดการท่องเที่ยว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้คนภายนอกได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติร่วมกับชุมชน เพื่อให้สังคมภายนอกรับรู้ว่าเป็นชุมชนที่ไม่ได้เป็นผู้ทำลายป่า ซึ่งมีชุมชนที่ให้ความสนใจเริ่มจากบ้านห้วยฮ้านำร่องในการดำเนินงานและขยายไปสู่หมู่บ้านที่มีความสนใจและมีความพร้อมในอีก 3 ชุมชน โดยดำเนินงานผ่านการประสานงานร่วมกับโครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ (REST) เข้ามาส่งเสริมกระบวนการจัดการท่องเที่ยวเพิ่มเติม เช่น การศึกษาศักยภาพของชุมชน การอบรมสื่อความหมาย การฝึกอบรมภาษาอังกฤษ โดยทั้ง 4 หมู่บ้าน มีพัฒนาการและรูปแบบการจัดการในระดับชุมชน ดังนี้

การดำเนินงานหมู่บ้านห้วยฮ้าน

บ้านห้วยฮ้าน เป็นชุมชน “กะเหรี่ยงสะกอ” กะเหรี่ยงเรียกตัวเองว่า “ปาเกอญอ” ปัจจุบันนับถือศาสนาคริสต์ เป็นหมู่บ้านแรกที่เริ่มให้ความสนใจในเรื่องการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นหมู่บ้านที่ไม่มีพื้นที่นาทุกครัวเรือนยังชีพอยู่ด้วยการทำไร่หมุนเวียน โดยในพื้นที่ปลูกข้าวไร่ จะเป็นเสมือนซูปเปอร์มาเก็ต คือ เป็นแหล่งอาหารของครัวเรือน เนื่องจากวิธีการปลูกข้าวไร่ นั้น จะผสมเมล็ดพันธุ์พืชอาหารนานาชนิดเข้าไปด้วยมากมาย ถึง 30 - 40 ชนิด เช่น ข้าวโพด ถั่วต่าง ๆ แดง พักทอง พืชผักกินใบต่าง ๆ เป็นต้นซึ่งพืชแต่ละชนิดก็จะเจริญเติบโต เก็บเกี่ยวได้ในเวลาที่ต่างกัน

ดังนั้นการปลูกข้าวและทำไร่ข้าวให้พอกินตลอดปี จึงถือเป็นกิจกรรมที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตของชุมชนเป็นอย่างมาก สำหรับแหล่งรายได้ของชุมชนนั้นมาจากการขายสัตว์เลี้ยง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นควาย หมู ไก่ และมาจากการรับจ้าง ยังไม่พบว่ามีผลผลิตทางการเกษตรใด นอกจากสัตว์เลี้ยงที่ทำรายได้ให้แก่ชาวบ้านได้อย่างชัดเจน

เริ่มต้นจัดการท่องเที่ยวตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 มีสมาชิกจำนวน 73 คน จาก 26 หลังคาเรือน มีการจัดการในรูปแบบคณะกรรมการกลุ่มท่องเที่ยว

จุดเด่นที่น่าสนใจ

1. ดอยปู่หลวง มีความสูง 1,722 เมตร เหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง ส่วนหนึ่งของภูเขาหินแข็งเรียงกันเป็นชั้น ๆ นับได้ 9 ชั้นด้วยกัน ก่อให้เกิดเป็นหน้าผาสูงชัน และเป็นจุดดึงดูดให้ผู้คนอยากมาสัมผัส คนไทยใหญ่เรียกดอยลูกนี้ว่า “ดอยเก้าฮ้าง” ซึ่งเป็นการเรียกตามลักษณะของดอย (คำว่า “ฮ้าง” ใน

ภาษาไทยใหญ่ หมายถึง “ชั้น” ในภาษาไทย) ส่วนปากเก๋อญอ เรียกตอยลูกนี้ว่า “ตอยจ้อจ๊ะ” หรือ “ตอยปุยรูปฉิ่ง” โดยเรียกตามลักษณะรูปร่างของยอดสูงสุดที่มีรูปร่างคล้ายฉิ่งคว่ำ สำหรับชื่อตอยปุยหลวงนี้ ยังไม่มีข้อมูลชัดเจน รู้เพียงว่ามีพืชสมุนไพรชนิดหนึ่งชื่อ “ตันปุย” พบมากบริเวณยอดตอยแห่งนี้ คนไทยใหญ่จากผาบ่องขึ้นมาเอาตันปุยไปทำยาสมุนไพร แต่ยังไม่มีความรู้เรื่องชนิดของยา บริเวณยอดตอยปุยหลวงจะเห็นคนท้องถิ่นนำสิ่งของอาหารมาถวาย หรือขอขมาโทษ หรือแสดงความเคารพต่อเจ้าที่ที่ยอดตอยปุยเสมอ บริเวณนี้สำหรับคนท้องถิ่นแล้วจะไม่มีใครกล้าทำสิ่งที่เป็นอัปมงคลโดยเด็ดขาด ต้องไม่พูดจาไม่สุภาพและต้องไม่ปัสสาวะหรืออุจจาระบริเวณนี้ คนท้องถิ่นมักจะพบซากกะโหลกและกระดูกสัตว์เกือบทุกชนิด ทั้ง เสือ หมี กวาง กระต่าย ฯลฯ อยู่เป็นประจำ คนท้องถิ่นถึงกับกล่าวว่าบริเวณนี้เป็น “สุสานสัตว์ป่า”

2. ไร่หมุนเวียน ชาวบ้านห้วยฮี้ดำรงชีวิตอยู่ด้วยการทำไร่ข้าวเพื่อบริโภคเป็นหลัก เนื่องจากไม่มีพื้นที่เหมาะสมจะทำนานได้ การทำไร่ข้าวนี้มิได้ปลูกข้าวอย่างเดียว แต่จะปลูกพืชอาหารหลากหลายชนิดรวมไปในไร่ข้าวเพื่อใช้บริโภคด้วย เช่น ถั่วต่าง ๆ มัน แตง ฟักทอง ข้าวโพด และผักกินใบนานาชนิด จากการสำรวจพบว่าในไร่ข้าวของชาวบ้านมีการปลูกพืชจำนวนมากกว่า 40 ชนิด และสามารถเก็บกินได้ตลอดทั้งปี

การดำเนินงานบ้านห้วยตองกือ

ชุมชนห้วยตองกือเป็นชุมชนเผ่ากะเหรี่ยงนับถือ ศาสนาพุทธ วิถีชีวิตท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์แนบแน่นกับธรรมชาติและสิ่งที่เป็นธรรมชาติ ซึ่งเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตตั้งแต่การเกิด การดำเนินชีวิต วิธีการคิด ลักษณะการปฏิบัติ จนกระทั่งการตาย บ้านห้วยตองกือยังคงยึดถือวัฒนธรรมเหล่านั้นอย่างเคร่งครัด เริ่มต้นจัดการท่องเที่ยวตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 โดยมีบ้านห้วยฮี้เป็นต้นแบบ มีจำนวนสมาชิกเข้าร่วมกลุ่มจำนวน 97 คน จาก 18 หลังคาเรือน

จุดเด่นที่น่าสนใจ

1. วัฒนธรรมในรอบปี ได้แก่ การแต่งกายด้วยชุดปกากะญอ การทำอาหาร การต้อนรับแขก วัฒนธรรมการครองเรือน การสร้างบ้านเรือน ฯลฯ

2. ประเพณีการมัดมือ ถือเป็นประเพณีที่สำคัญของชนเผ่าปกากะญอจะมีการปฏิบัติกันทุกปี ในช่วงเดือนมีนาคม-เมษายน หนุ่มสาวที่ออกจากบ้านไปทำงานในเมืองหรือที่อื่น ๆ จะมีโอกาสกลับมาพร้อมหน้าพร้อมตากัน

3. ไร่หมุนเวียน/นา ชาวบ้านห้วยตองกือดำรงชีพอยู่ด้วยการทำไร่ข้าวและทำนาเพื่อบริโภคเป็นหลัก เนื่องจากการทำไร่ข้าวนี้มิได้ปลูกข้าวอย่างเดียว แต่จะปลูกพืชอาหารหลากหลายชนิดรวมไปในไร่ข้าวเพื่อใช้บริโภคด้วย เช่น ถั่วต่าง ๆ มัน แตง ฟักทอง ข้าวโพด และผักกินใบนานาชนิด จากการสำรวจพบว่าในไร่ข้าวของชาวบ้านมีการปลูกพืชจำนวนมากกว่า 40 ชนิด และสามารถเก็บกินได้ตลอดทั้งปี

4. น้ำตกห้วยปูลิง อยู่ห่างไปจากหมู่บ้านทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือประมาณ 2 กิโลเมตร ต้องเดินลงไปเยี่ยมชมน้ำตกซึ่งบางแห่งสูงชันและบางแห่งก็ไม่สูงชันมากนัก ระหว่างทางเดินสามารถศึกษาภูมิปัญญาการทำไร่หมุนเวียนและการใช้ประโยชน์จากไม้ไผ่และพันธุ์พืชในป่า ฯลฯ ได้ ใช้เวลาเดินประมาณ 1 ชั่วโมง

รูปแบบการจัดการเชื่อมโยงเครือข่ายตำบลห้วยปูลิง

รูปแบบการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายของทั้ง 4 หมู่บ้านในพื้นที่ตำบลห้วยปูลิงนั้นไม่ได้ก่อตั้งเป็นโครงสร้างกลไกเครือข่ายที่ชัดเจน แต่เป็นเครือข่ายในลักษณะเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการจัดการท่องเที่ยว จากประสบการณ์การดำเนินงานในแต่ละช่วง โดยมีพื้นที่บ้านห้วยฮี้เป็นต้นแบบในการเรียนรู้ โดยมีเครือข่ายการจัดการทรัพยากรตำบลห้วยปูลิง เป็นเครือข่ายใหญ่ที่ขับเคลื่อนงานด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ตลอดจนวิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น

การตัดสินใจที่จะรวมกลุ่มกันจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ของ 4 หมู่บ้านในพื้นที่ตำบลห้วยปูลิงนั้น เกิดจากการวิเคราะห์สถานการณ์ชุมชนที่ทำให้ชาวบ้านเข้าใจถึงศักยภาพและข้อจำกัดต่าง ๆ ที่ต้องอาศัยอยู่ในพื้นที่ป่า ที่แม้จะสามารถพึ่งพาอาศัยทรัพยากรจากป่าเพื่อการดำรงชีพได้ แต่ภายใต้ภาวะความเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบันทำให้ชาวบ้านมีความขาดแคลนรายได้ เพื่อการส่งลูกหลานไปเรียนหนังสือ และเพื่อการรักษาพยาบาล ในขณะที่การผลิตทางการเกษตรก็มีข้อจำกัดอย่างมาก เพราะหากขยายพื้นที่ก็เท่ากับจะต้องทำลายป่าเพิ่มขึ้น ชาวบ้านยังพบว่าหมู่บ้านของตนเองมีทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างหลากหลายที่คนภายนอกให้ความสนใจ กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการร่วมกัน นั้นน่าจะเป็นทางเลือกในการเพิ่มพูนรายได้ โดยเห็นว่าหากความอุดมสมบูรณ์และความงดงามของธรรมชาติและระบบนิเวศ ตลอดจนวัฒนธรรมของชุมชนสามารถเป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวได้ ก็จะทำให้ชุมชนเพิ่มพูนความสำคัญในการรักษาระบบนิเวศ รวมทั้งวิถีชีวิตวัฒนธรรมที่ดีงามของท้องถิ่นมากขึ้น พร้อมกันนั้นยังได้ใช้การท่องเที่ยวเป็นช่องทางในการเผยแพร่ความเข้าใจที่ถูกต้องแก่คนภายนอกเรื่องความผูกพันของคนกับป่า วิถีชีวิตและบทบาทการอนุรักษ์ของชาวบ้านที่ทำให้ผืนป่าอุดมสมบูรณ์ ยังประโยชน์แก่ชุมชนที่ดูแลรักษาป่าและระบบนิเวศโดยรวม

การดำเนินกิจกรรมการปฏิบัติการเตรียมความพร้อมชุมชนเพื่อการจัดการการท่องเที่ยวอย่างถูกจัดวางอย่างเป็นขั้นตอน ภายใต้การสนับสนุนจากพี่เลี้ยงภายนอก เริ่มตั้งแต่การศึกษาศักยภาพและข้อจำกัดของชุมชนในด้านทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรทางวัฒนธรรม และทรัพยากรคนและกลุ่มคน เมื่อค้นพบศักยภาพแล้ว จึงนำเอาศักยภาพขึ้นมาวางแผนในการพัฒนา ทั้งเรื่องการรวมกลุ่ม การบริหารจัดการ และการกำหนดเนื้อหากิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน จากนั้นจึงระดมกำลังกันพัฒนาระบบต่าง ๆ ในชุมชนผ่านการฝึกอบรมและการปฏิบัติการร่วมกัน เช่น การปรับปรุงกายภาพและความสะอาดภายในหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็นบ้านเรือน ห้องน้ำ ห้องนอน ห้องครัว ทางเดิน ศาลา การกำจัดขยะ ฯลฯ ไปจนถึงการปรับปรุงเส้นทางเดินป่า เพื่อศึกษาธรรมชาติ การฝึกอบรมการสื่อความหมายธรรมชาติและวัฒนธรรม การผลิตและการปรุงอาหาร การต้อนรับผู้มาเยือน พฤติกรรมนักท่องเที่ยว การทำบัญชี การกำหนดกฎเกณฑ์และกติกาต่าง ๆ การดูแลรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว ตลอดจนการจัดสรรแบ่งปันผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นร่วมกัน ซึ่งมีความคล้ายคลึงกันทั้ง 4 หมู่บ้าน ทั้งนี้เนื่องจาก

- 1) วิถีชีวิตของชุมชนใกล้เคียงกัน (ชุมชนเผ่าปกากะญอ) ถึงแม้จะนับถือศาสนาที่ต่างกัน แต่รูปแบบการดำรงชีวิตแทบจะไม่ต่างกัน
- 2) เงื่อนไขของสภาพทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ที่เหมือนกัน
- 3) มีการดำเนินงานในลักษณะของการเชื่อมกันเป็นเครือข่ายในเรื่องของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมาก่อนอยู่แล้ว (มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง)
- 4) การจัดการท่องเที่ยวเริ่มจากที่บ้านห้วยฮี้เป็นบ้านนำร่องในการทดลอง และอีกสามหมู่บ้านได้อาศัยการเรียนรู้จากบทเรียนของบ้านห้วยฮี้มาปรับเพื่อดำเนินการในบ้านของตนเอง

ในด้านวัตถุประสงค์การดำเนินงานของทั้ง 4 หมู่บ้าน ได้มีการกำหนดเป็นวัตถุประสงค์ร่วมกัน และยึดเป็นแนวทางในการดำเนินงานร่วมกันทั้ง 4 หมู่บ้าน จะมีความแตกต่างกันไปตามรายละเอียดกิจกรรม และจุดเด่นที่จะเน้นความสำคัญของแต่ละหมู่บ้าน ดังนี้

บ้านห้วยอี

1. เพื่อเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิต , วัฒนธรรม , ประเพณี อย่างยั่งยืน
2. มีการอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีของชนเผ่าและมีการอนุรักษ์สืบทอด เพื่อให้ลูกหลานได้เรียนรู้ต่อไปในอนาคต
3. เพื่อให้หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนรวมถึงนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ถึงวัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดออกไปในรูปแบบของการท่องเที่ยวโดยชุมชน
4. เพื่อเป็นรายได้เสริมให้แก่ชุมชน เช่น เป็นค่าใช้จ่ายในการศึกษา

บ้านห้วยตองก่อ

1. เพื่อเผยแพร่วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ภูมิปัญญาและจารีตประเพณีของชนเผ่าออกสู่สายตาภายนอก
2. เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมและได้เรียนรู้แลกเปลี่ยนความรู้กับบุคคลภายนอกพื้นที่
3. เพื่อให้คนรุ่นเข้าใจวัฒนธรรมประเพณี
4. มีการจัดการพื้นที่ต่าง ๆ ได้ชัดเจน
5. มีการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม การละเล่นของชนเผ่า เช่น การฟ้อนดาบ,การตีมิด,ตีดาบ
6. เพื่อเป็นอาชีพเสริม

วัตถุประสงค์ร่วมของเครือข่ายห้วยปลิง มีดังนี้

1. เพื่อเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณีอย่างยั่งยืน
2. เพื่อให้เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานต่าง ๆ เช่น องค์กรเอกชน เจ้าหน้าที่ภาครัฐ และนักท่องเที่ยวที่ขึ้นมาจะได้เรียนรู้วิถีชีวิตได้สัมผัสและเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน
3. เพื่อให้บุตรหลานได้เรียนรู้วิถีชีวิตในการอนุรักษ์ทรัพยากรและวัฒนธรรมประเพณี เพื่อจะสื่อความหมายและสืบทอดต่อไป
4. เพื่อเป็นรายได้เสริมให้แก่ชุมชนที่จะได้ใช้ให้บุตรหลานในการเล่าเรียนและเครื่องใช้สอยต่าง ๆ

กฎระเบียบสมาชิกและบทบาทหน้าที่

การแบ่งผลประโยชน์รายได้จากการท่องเที่ยว

รายได้ที่เกิดจากการจัดการท่องเที่ยวในแต่ละกิจกรรมการดำเนินการ ผู้รับผิดชอบกิจกรรม จะได้รับประโยชน์ 80 % ของรายได้ และ 20% จะนำเข้าสู่กองทุนในการพัฒนากลุ่มท่องเที่ยวและพัฒนาชุมชน ซึ่งจัดแบ่งสัดส่วนเป็น เข้ากลุ่มท่องเที่ยว 15 % และ เข้ากองกลางเพื่อให้หมู่บ้านดูแลและใช้ในการพัฒนากิจกรรมของหมู่บ้าน 5%

บทเรียนและแนวทางทางการพัฒนาเครือข่ายพื้นที่ห้วยปลิง

ในระยะเริ่มต้นของการจัดการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะผ่านมาจากโครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรมก่อนจะเข้ามาสู่หมู่บ้าน กิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชน ได้แก่ การพานักท่องเที่ยว

เข้าไปศึกษาในไร่หมุนเวียน และการจัดการพื้นที่ป่าของชุมชน โดยไกด์ชุมชนจะสื่อความหมายผ่านไกด์จากภายนอก เพื่อสื่อให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเข้าใจอีกต่อหนึ่ง

ระยะที่สอง มีบริษัททัวร์ จอโกะอีโคเทรค เป็นตัวกลางในการดำเนินการด้านการตลาดให้กับชุมชน จนกระทั่ง จอโกะอีโคเทรคปิดตัวลง จึงได้มีบริษัททัวร์เมิ่งไต้ที่เข้ามาทำหน้าด้านการตลาดต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

การแบ่งบทบาทหน้าที่ของ 4 ชุมชน

- 1) การต้อนรับและทำอาหาร บทบาทของผู้หญิงจะเป็นการต้อนรับและเตรียมอาหาร
- 2) ไกด์นำเที่ยวชุมชน **บ้านห้วยอี** สามารถนำเที่ยวได้ทุกครอบครัว ประมาณ 26 หลังคาเรือน สัดส่วนทั้งชายและหญิง การนำเที่ยวจะหมุนเวียนตามคิวของบ้านที่พัก คือ นักท่องเที่ยว 2 คน ต่อ ไกด์นำเที่ยวชุมชน 1 คน ไกด์นำเที่ยวจะเป็นสมาชิกบ้านพัก แต่ถ้านักท่องเที่ยวอนบ้านหลังละ 1 คน ไกด์นำเที่ยวของบ้านสองหลังจะตกลงกันในการเป็นไกด์นำเที่ยวในครั้งนั้น ๆ **บ้านห้วยตองกือ** ไกด์นำเที่ยวในชุมชนจะไม่ใช้ไกด์จากบ้านพักที่รับนักท่องเที่ยว แต่จะให้บ้านที่ไม่ได้รับนักท่องเที่ยวเป็นไกด์นำเที่ยวแทน **เจื่อนไซ** นักท่องเที่ยว 2 คน ต่อ ไกด์นำเที่ยว 1 คน จำนวนนักท่องเที่ยวมากที่สุดที่พักบ้าน รับได้ 4 คน ต่อ ครั้ง

การรับนักท่องเที่ยว ทุกหมู่บ้านเมื่อมีกิจกรรมในชุมชนเร่งด่วน เช่น เกียวข้าว จะรับได้ไม่มาก เมื่อมีนักท่องเที่ยวมาในช่วงดังกล่าวจึงมีความจำเป็นต้องรับรอง และจะพาไปศึกษาในกิจกรรมที่เร่งด่วนแทนจะไม่พาไปที่อื่น

ผลกระทบที่เกิดขึ้นหลังจากมีการท่องเที่ยว

ผลกระทบเชิงบวก

- คนภายนอกเห็นวิถีชีวิตและวัฒนธรรม การอนุรักษ์ธรรมชาติ เข้าใจ และเผยแพร่ให้ผู้อื่น เข้าใจต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ บทบาทของชาวบ้านในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เริ่มเป็นที่ประจักษ์และเข้าใจในหมู่คนที่มาท่องเที่ยวในหมู่บ้านมากขึ้น
- เชื่อมความเข้าใจกันของคนในสังคม การพิสูจน์ให้เห็นว่าชาวบ้านสามารถอยู่ร่วมกับป่า และยังสามารถช่วยรักษาทรัพยากรป่าไม้ไว้ได้ เพียงแต่ต้องได้รับการสนับสนุนอย่างเหมาะสม
- เป็นรายได้เสริมของชุมชน เพิ่มพูนรายได้แก่ชุมชน จากการบริการที่พักแบบ Home Stay, ค่าอาหาร, ค่านำเที่ยว, การขายผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชน
- การมีส่วนร่วมของชุมชนและการกระจายผลประโยชน์ (ชุมชนได้รับประโยชน์จากการจัดแบ่งรายได้เพื่อพัฒนาหมู่บ้าน) ถึงแม้ไม่เป็นสมาชิกกลุ่มจัดการท่องเที่ยวทุกครั้งเรือน
- เกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างนักท่องเที่ยวและชุมชน การรักษาและฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่น การที่นักท่องเที่ยวมีโอกาสได้แลกเปลี่ยนความคิดกับชาวบ้าน ยิ่งตอกย้ำให้เห็นคุณค่าทางวัฒนธรรมของชุมชนผ่านเรื่องราวการใช้ชีวิตและความสัมพันธ์กับธรรมชาติมากขึ้น
- ชุมชนมีการฟื้นฟูวัฒนธรรมดีขึ้น เช่น การรำดาบ การตีมีด การทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ
- คนเข้าใจเรื่องการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมากขึ้น
- สัตว์ป่าบริเวณป่าต้นน้ำเพิ่มขึ้น
- ได้เพื่อนชาวต่างชาติเพิ่มมากขึ้น

- ไม่กลัวการพูดภาษาอังกฤษ มีการสื่อสารด้วยภาษาท้องถิ่นประกอบกับภาษาทางการเป็นหลัก โดยเน้นการสื่อสารเบื้องต้น เช่น กินข้าว ไปไหนมา เป็นต้น

ผลกระทบเชิงลบ

การดำเนินงานในช่วงแรก กลุ่มมีการสร้างความเข้าใจกับกลุ่มบริษัททัวร์ถึงกระบวนการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน กลุ่มบริษัททัวร์ที่ไม่ยอมรับในการจัดการของกลุ่มบางส่วนหายไป แต่จากการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยว พบว่า ชุมชนได้กลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มใหม่ และไม่ค่อยประสบกับปัญหาด้านลบ เนื่องจากชุมชนไม่ได้มุ่งเน้นการท่องเที่ยวเพื่อเป็นรายได้หลัก

ปัญหาและอุปสรรค

ปัจจัยที่เป็นปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชนของเครือข่ายห้วยปูลิงในระยะที่ผ่านมา ได้แก่

- 1) การปรับตัวของชุมชนต่อกระแสเรื่องการบริโภคที่กำลังคืบคลานเข้าสู่ชุมชน ส่งผลให้เกิดความต้องการบริโภคที่ฟุ่มเฟือยและพึ่งพาภายนอกมากขึ้นในขณะที่ฐานชีวิตดั้งเดิมมีการพึ่งตนเองค่อนข้างสูง
- 2) การไม่ได้รับการบริการขั้นพื้นฐานที่เพียงพอจากรัฐ เช่น การศึกษา สุขภาพ ฯลฯ ทำให้ต้องขวนขวายหารายได้ให้มากขึ้นเพื่อเป็นหลักประกันในชีวิต
- 3) ความไม่มั่นคงเรื่องการอยู่อาศัยในเขตป่า ทำให้ขาดความมั่นใจในการดำรงชีวิตพยายามหาทางเลือกด้านอาชีพนอกหมู่บ้าน
- 4) กิจกรรมการท่องเที่ยวจำเป็นต้องพึ่งพาการทำตลาดจากภายนอก และกลุ่มเป้าหมายที่สนใจการท่องเที่ยวลักษณะนี้ยังมีจำนวนจำกัด ทำให้ไม่สามารถคาดการณ์และวางแผนรองรับนักท่องเที่ยวได้อย่างสอดคล้องกับความพร้อมของชุมชนและความเหมาะสมกับสภาพธรรมชาติที่สามารถรองรับได้
- 5) การติดต่อประสานงานมีอุปสรรคลำบาก (เป็นข้อจำกัดที่ต้องพัฒนาปรับปรุง)
- 6) ขาดทักษะในเรื่องภาษา
- 7) การไม่ยอมรับสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากร ทำให้ชาวบ้านขาดโอกาสในการพัฒนาองค์กรเพื่อจัดการกับบุคคลภายนอกที่เข้ามาทำลายทรัพยากรของชุมชน ในทำนองเดียวกันเรื่องการท่องเที่ยว กฎกติกาของชุมชน ไม่สามารถมีข้อห้ามหรือบทลงโทษแก่บุคคลที่ไม่ยอมรับกฎระเบียบได้ เช่น ช่วงเวลาที่เหมาะสม จำนวนนักท่องเที่ยว จำนวนครั้ง สิ่งที่ทำหรือไม่ควรทำ ฯลฯ การท่องเที่ยวยังคงดำเนินไปได้อย่างเสรี โดยที่ชุมชนไม่มีอำนาจทางกฎหมายที่จะกำหนดกฎเกณฑ์และสร้างบทลงโทษได้ด้วยตนเอง

ความพร้อมของชุมชนในการรองรับนักท่องเที่ยว

ชุมชนไม่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ตลอดปีอย่างจริงจัง เนื่องจากชุมชนต้องทำประกอบอาชีพหลัก คือ การทำนา ทำไร่หมุนเวียน และชุมชนมีการพึ่งพาอาหารจากป่า ดังนั้น การจัดการท่องเที่ยวของชุมชนจึงไม่ได้มุ่งเน้นไปในเชิงธุรกิจ

ลักษณะการมาของกลุ่มนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน

- 1) กลุ่มนักท่องเที่ยวที่เป็นนักศึกษา อาสาสมัคร จะมากับทัวร์เมิงไต ระยะเวลาที่อยู่ในชุมชน ประมาณ ๒ วัน ไปจนถึง 1 ในบางปีจะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในชุมชนประมาณ 3-5 กลุ่ม ๆ ละ 10 กว่าคน ส่วนหนึ่งจะเป็นกลุ่มคนทำงานมาเพื่อเจาะข้อมูลเชิงลึก เช่น เรื่อง การจัดการทรัพยากรป่า เป็นต้น
- 2) กลุ่มนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติทั่วไปที่เข้ามาอยู่กับทัวร์เมิงไต ก็จะมีไกด์เข้ามาช่วยในการสื่อสารด้วย

โปรแกรมการนำเที่ยว

กลุ่มนักท่องเที่ยวจะนิยมท่องเที่ยวในเส้นทางเดินเท้าระหว่างบ้านห้วยฮี้ – บ้านห้วยตอง ก่อ การนำเที่ยว ไกด์ชุมชนจะสื่อสารให้เฉพาะข้อมูลในส่วนที่เกี่ยวข้องกับชุมชนของตนเอง และเมื่อถึงอีกชุมชนหนึ่งจะมีการส่งนักท่องเที่ยวให้และใช้ไกด์จากชุมชนปลายทางต่อไป เพื่อเป็นการกระจายรายได้ให้กับชุมชนอื่น และในแต่ละชุมชนจะมีรายละเอียดในวิถีชีวิตที่แตกต่างกันไปซึ่งไม่สามารถเล่าแทนกัน ข้อมูลเชิงลึกได้ทั้งหมด กลุ่มนักท่องเที่ยวในแต่ละปี จะเป็นกลุ่มนักศึกษา และมาเพื่อศึกษาดูงานมากกว่านักท่องเที่ยวทั่วไป

หน่วยงานสนับสนุนในพื้นที่

- 1) อบต.ห้วยปูลิง มีแผนงานในการสนับสนุนงานด้านท่องเที่ยวในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การปรับปรุงเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ เป็นต้น
- 2) กลุ่มจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน 4 ชุมชน ดำเนินงานภายใต้ **เครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำห้วยปูลิง** ซึ่งได้รับงบประมาณสนับสนุนภายใต้โครงการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นตำบลห้วยปูลิง สนับสนุนโดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(พอช.)
- 3) เมื่อฝ่ายตลาด คือ **จอโกะอีโคเทรค** ยุบตัวลง ชุมชนมีการปรับตัวไม่มาก
- 4) **ทัวร์เมิงไต** ปัจจุบันยังคงหานักท่องเที่ยวให้ 4 ชุมชน
- 5) **โครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม** เป็นศูนย์ประสานงานข้อมูลระหว่างนักท่องเที่ยว และชุมชนโดยเฉพาะนักท่องเที่ยวที่เป็นกลุ่มคนทำงาน เป็นนักพัฒนา นักวิจัย เป็นต้น

การจัดการท่องเที่ยวในอนาคต

ชุมชนได้เสนอแนวคิดว่าต้องมีตัวกลางในการประสานงานทั้งในด้านการตลาด และการทบทวนพัฒนาศักยภาพชุมชน โดยเฉพาะ 1) การบริหารจัดการ 2) การลงทุน และ 3) บุคลากรในการทำงาน การที่จะให้ชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการโดยตรง ชุมชนมองว่าอาจทำได้ไม่สมบูรณ์ เนื่องจากการบริหารจัดการนั้นมีรายละเอียดมากมายที่จะต้องจัดการ เช่น ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ในสำนักงาน เช่น เงินเดือนพนักงาน ค่าโทรศัพท์และค่าอินเทอร์เน็ต ค่าเช่า ค่าวัสดุ ค่าไฟ ค่าน้ำ ซึ่งงบประมาณด้านตลาดนั้นเกินความสามารถของชุมชนที่จะบริหารจัดการได้ เช่น กรณีจอโกะอีโคเทรค เป็นต้น ในส่วนของชุมชนนั้นสามารถบริหารจัดการได้ในระดับหมู่บ้านของตนเองเท่านั้น

สถานการณ์ด้านการตลาดการท่องเที่ยว 4 ชุมชน หลังจาก จอโกะอีโคเทรค ปิดตัวลง ชุมชนสบายใจมากกว่าเดิม เพราะไม่ต้องกังวลและบริหารจัดการจอโกะอีโคเทรค เนื่องจากเกินศักยภาพของชุมชนที่จะบริหารจัดการให้ได้ดีและมีประสิทธิภาพ การบริหารจัดการจอโกะอีโคเทรค ทำให้ชุมชนได้เรียนรู้การจัดการด้านการตลาดและค้นพบว่าชุมชนไม่สามารถดำเนินงานด้านการตลาดได้โดยตรง และมีคำตอบค่อนข้างชัดเจนว่า ชุมชนไม่จำเป็นต้องมีฝ่ายตลาดแบบเดียวกับจอโกะอีโคเทรค

ในพื้นที่ชุมชนจัดการท่องเที่ยว 4 ชุมชน มีความชัดเจนตั้งแต่เริ่มต้นดำเนินงานมา โดยมุ่งเน้นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติก่อน ส่วนการท่องเที่ยวเป็นเพียงเครื่องมือหนึ่งในการสื่อสารประชาสัมพันธ์ให้สังคมภายนอกได้รับรู้ถึงการดูแลรักษาป่าของชุมชนที่อาศัยอยู่ในเขตป่า ชุมชนไม่คาดหวังกับปริมาณของนักท่องเที่ยวที่จะมา เพราะชุมชนคาดการณ์ไว้ล่วงหน้าว่าหากทำการท่องเที่ยวไปในเชิงธุรกิจ ชุมชนจะประสบกับปัญหาต่างตามมามากมาย

ความคาดหวังของ 4 ชุมชนในการรวมกันเป็นเครือข่ายในอนาคต

ไม่ได้มุ่งเน้นไปในลักษณะของการหาลูกค้านักท่องเที่ยวป้อนสู่ชุมชน แต่เป็นการรวมกันเป็นเครือข่ายเพื่อร่วมแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การเป็นอยู่ รวมถึงการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการมุ่งเน้นด้านการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนร่วมกันเป็นหลัก

ความต้องการต่อเนื่องของ 4 ชุมชน

ปัจจุบัน 4 ชุมชนค่อนข้างอยู่ตัวด้านการจัดการท่องเที่ยว แต่สิ่งที่ชุมชนต้องการพัฒนาต่อเนื่อง คือ

1) **การพัฒนาศูนย์ข้อมูล** การทำข้อมูลเพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์อย่างทั่วถึง เช่น สถานที่ในการจัดทำข้อมูลควรเป็นไปในลักษณะของศูนย์ต้อนรับนักท่องเที่ยวบ้านห้วยฮี้ในปัจจุบัน ซึ่งผู้ที่สัญจรผ่านไปมาสามารถหลบแดดฝน และแวะพักผ่อนข้อมูลต่าง ๆ ได้โดยสะดวก ศูนย์ข้อมูลบ้านห้วยฮี้ปัจจุบันทำเลที่ตั้งเหมาะสมดี แต่ควรปรับให้มีการจัดทำข้อมูลเพิ่มเติมในลักษณะศูนย์ข้อมูลแบบเดิมในอดีต ที่มีแผนที่ท่องเที่ยวแบบสามมิติ บ้านห้วยตองก็มีการปรับปรุงมาใช้ศูนย์ทอผ้าแทนศูนย์ต้อนรับนักท่องเที่ยวเดิม เนื่องจากแข็งแรงและไม่ได้ใช้ประโยชน์ในช่วงที่ผ่านมาเท่าที่ควร บ้านน้ำฮูหายใจ ศูนย์ข้อมูลอยู่กลางหมู่บ้าน มีกลางหมู่บ้าน เพื่อชุมชนช่วยกันดูแลได้ทั่วถึง บ้านห้วยกึ่งมีการปรับปรุงศูนย์ข้อมูลใหม่ให้แข็งแรงมากกว่าเดิม มีการเปลี่ยนมาใช้ไม้กระดานในการปูพื้น และเปลี่ยนจากหลังคาตองตึงมาใช้สังกะสีแทน การปรับปรุงศูนย์ข้อมูล ควรให้มีการปรับปรุงเป็นประจำทุกปี ๆ ละ 1 ครั้งในช่วงฤดูการท่องเที่ยว เนื่องจากการใช้ประโยชน์ของศูนย์ข้อมูลนั้นชุมชนจะใช้เพียงปีละ 1 ครั้ง หรือหลายครั้งในกรณีที่มีการใช้ประโยชน์ของชุมชนด้านอื่น ๆ

2) **พัฒนาศักยภาพและเทคนิค** เช่น การฝึกภาษา การสื่อความหมาย ซึ่งมุ่งเน้นในการพัฒนาคอนในชุมชนให้มีนักสื่อความหมายเพิ่มขึ้น และในบางชุมชนยังจำเป็นต้องให้ความรู้ด้านการสื่อความหมายด้วย เป็นการพัฒนาคอนรุ่นใหม่เข้ามาทดแทนและสืบทอดต่อจากคนรุ่นเก่า

3) **พัฒนาสื่อในการประชาสัมพันธ์** เพื่อถ่ายทอดให้ผู้สนใจได้ง่ายและสะดวก

4.1.2 เครือข่ายพื้นที่การจัดการท่องเที่ยวพื้นที่ อำเภอปางมะผ้า

กลุ่มชุมชนที่ดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่อำเภอปางมะผ้า ประกอบด้วย 3 หมู่บ้านหลัก ได้แก่ บ้านแม่ละนา, บ้านจำโป๋ ตำบลปางมะผ้า และ บ้านเมืองแพม ตำบลถ้ำลอด

โดยการจัดการเริ่มต้นที่ บ้านแม่ละนา เกิดกลุ่มครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2538 แนวคิดในการจัดการการรวมกลุ่มผู้นำเกิดขึ้นเมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในหมู่บ้านแล้วต้องการผู้นำเที่ยว และเห็นการจัดการท่องเที่ยวของเกสเฮาส์ ที่มาตั้งอยู่บริเวณหมู่บ้าน ต่อมาเริ่มมีชาวบ้านสนใจและเข้าร่วมกลุ่ม จึงทำให้เกิดการพูดคุยและได้เกิดการรวมกลุ่มครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2538 การจัดการรวมกลุ่มครั้งแรกไม่ประสบผลสำเร็จ

เนื่องจากไม่มีคนประสานงานหลักระหว่างชาวบ้านและนักท่องเที่ยวน ปี พ.ศ. 2542 กลางปีจึงได้รวมกลุ่มขึ้นอีกครั้ง โดยแนวคิดว่าจะต้องมีการเปิดสถานที่ท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการและมีการปรับปรุงรูปแบบการประสานงานให้ชัดเจน มีการพูดคุยเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน และการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนต้องสามารถสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนจึงเกิดการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยง ต่อมาในปี พ.ศ. 2542 ขยายสู่เครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนไปหมู่บ้านจำโป้และบ่อไคร้ ในเบื้องต้นได้ทำการทดลองเที่ยวและเตรียมความพร้อมชุมชนจนกระทั่ง ปี พ.ศ. 2545 กลุ่มคณะกรรมการบ้านจำโป้ร่วมกับชาวบ้านได้พยายามทบทวนแนวคิดการทำงาน การพัฒนารูปแบบการดำเนินงานตลอดจนได้แลกเปลี่ยนเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ภายในชุมชน จนทำให้ชุมชนเกิดความเข้าใจในแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์ธรรมชาติและฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมลาคูดำ จึงได้ประสานความร่วมมือมายังองค์กรพี่เลี้ยงในการจัดกระบวนการพัฒนาคนทำงานในชุมชน จนปัจจุบันกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านจำโป้ได้พัฒนารูปแบบการทำงานและการจัดการ การพัฒนาโปรแกรมท่องเที่ยว การพัฒนาภาษาและการสื่อสาร การประชาสัมพันธ์และการเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยว จนเกิดความเข้มแข็งสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ชุมชนอื่นได้

การจัดการท่องเที่ยวบ้านแม่ละนา

บ้านแม่ละนา หมู่ 1 ต.ปางมะผ้า อ.ปางมะผ้า เป็นชาวไทยใหญ่ มีความเชื่อและวิถีการดำเนินชีวิตในหลักพุทธศาสนา ความเชื่อและประเพณี การทำกิจกรรมเพื่อยังชีพยังเน้นการปฏิบัติทางศาสนาเป็นสำคัญ เช่น ในวันพระ 8 ค่ำ และ 15 ค่ำ คนในชุมชนจะไม่มีกิจกรรมที่ทำลายชีวิตผู้อื่น

ปัจจุบันกิจกรรมหลายอย่างที่เป็นเรื่องของวัฒนธรรมดั้งเดิมได้ถูกถ่ายทอดและฟื้นฟูขึ้นใหม่ เช่น การรำนก รำโต การจัดงานปอยส่างลอง หรือบวชลูกแก้ว เป็นต้น

แนวคิดในการจัดการรวมกลุ่มการท่องเที่ยวเกิดขึ้นเมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาในหมู่บ้านแล้วต้องการผู้นำเที่ยว และเห็นการจัดการท่องเที่ยวของเกสต์เฮาส์ ที่มาตั้งอยู่บริเวณหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีชาวบ้านที่สนใจในการเข้าร่วมกลุ่ม ทำให้เกิดการพูดคุยและได้เกิดการรวมกลุ่มครั้งแรกเมื่อปี 2538 การจัดการรวมกลุ่มครั้งแรกไม่ประสบผลสำเร็จเนื่องจากไม่มี คนประสานงานระหว่างชาวบ้านและนักท่องเที่ยวน ปี 2542 กลางปีจึงได้รวมกลุ่มขึ้นอีกครั้ง ครั้งนี้มีแนวคิดว่าจะต้องมีการเปิดสถานที่ท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการและมีการประสานงานที่ดีกว่าครั้งแรก และมีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน และต้องสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน จึงเกิดการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานทั้งภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชนเป็นพี่เลี้ยง ในการสร้างองค์กรชุมชนให้เข้มแข็งกลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยชุมชนบ้านแม่ละนา มีการบริหารจัดการในรูปแบบกลุ่ม จำนวนผู้ประกอบการหรือบ้านที่เป็นสมาชิก 67 คน จาก 24 หลังคาเรือน คณะกรรมการจัดการท่องเที่ยวบ้านแม่ละนา มีบทบาทดังต่อไปนี้

1. ระดมทุน
2. กำหนดกฎ กติกา สำหรับสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยว
3. กำหนดกฎระเบียบที่นักท่องเที่ยวต้องปฏิบัติเมื่อมาเที่ยวในชุมชน
4. จัดสรรรายได้ให้กับสมาชิกผู้ให้บริการแก่นักท่องเที่ยว
5. แบ่งปันรายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวให้กับสมาชิก

6. ดูแลบัญชีรายรับ-รายจ่ายของกลุ่มท่องเที่ยว
7. จัดฝึกอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพของสมาชิกในด้านต่างๆ เช่น การให้บริการ มัคคุเทศก์ การสื่อความหมาย
8. ตรวจสอบการพิจารณา และการคัดเลือกบ้านพักที่จะเปิดใหม่ การให้บริการ นักท่องเที่ยว และการจัดลำดับคิวบ้านพัก
9. คัดเลือกและจัดลำดับคิวมัคคุเทศก์ท้องถิ่น
10. ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของชุมชน

การจัดกลุ่มภารกิจ

- กลุ่มที่ 1. ที่พัก
- กลุ่มที่ 2. อาหาร
- กลุ่มที่ 3. ผลิตภัณฑ์ระลึก
- กลุ่มที่ 4. มัคคุเทศก์
- กลุ่มที่ 5. ขยายของที่ระลึก
- กลุ่มที่ 6. การแสดงและการละเล่นพื้นบ้าน
- กลุ่มที่ 7. นวดแผนโบราณ อบสมุนไพร ดูนก
- กลุ่มที่ 8. ทำกิจกรรม ดูนก เดินป่า ทำอาหาร ดำนา เกี่ยวข้าว

ลักษณะกิจกรรม

เนื่องจากรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านแม่ละนา มีการจัดแบ่งท่องเที่ยว 2 รูปแบบ คือ โฮมสเตย์ และการนำเที่ยวสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆตามลักษณะดังนี้

- 1) พักค้างคืนกับเจ้าของบ้าน สัมผัสวิถีชีวิตชาวไทยใหญ่
- 2) รับประทานอาหารพื้นบ้าน หรือขนมพื้นบ้านไทยใหญ่
- 3) ศึกษาวิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชาวไทยใหญ่ (คนไต)
- 4) เรียนรู้ภูมิปัญญาชาวบ้าน
- 5) การรักษาและจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน
- 6) การเกษตรแบบพึ่งตนเอง

7) เส้นทางท่องเที่ยวถ้ำปะการัง-ถ้ำเพชร อยู่ทางทิศใต้ของบ้านแม่ละนา เป็นเส้นทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติ ผ่านทุ่งนา ป่าไผ่ ไร่หมุนเวียน เยี่ยมชมถ้ำปะการัง ที่ภายในถ้ำเต็มไปด้วย หินงอก หินย้อย ที่สวยงาม และหินปูนที่มีรูปร่าง คล้ายปะการัง และเยี่ยมชมหินงอก หินย้อย ที่มีลักษณะแปลกตัวขึ้น มีความงาม ที่ถ้ำเพชร ใช้เวลา 1 วัน และรับประทานอาหารกลางวัน กลางป่า ธรรมชาติ

8) ของฝาก/ผลิตภัณฑ์ชุมชน กุบ (หมวกไต) ทำจากกาบต้นไผ่ขนาดใหญ่ นำมาเย็บติดกันใช้สวมใส่ กันแดดกันฝน, ผ้าทอลายไทยใหญ่ เช่น ผ้าขาวม้า ผ้าซิ่น, ไม้กวาด ทำจากดอกยางซึ่งขึ้นอยู่ทั่วไปตามดอย, รองเท้าของป้อ เป็นรองเท้านักท่องเที่ยวไทยใหญ่สมัยก่อน ทำจากต้นปอนนำมาสานเป็นรองเท้านี้, น้ำมันงา และ ยาสมุนไพร

นักท่องเที่ยวสามารถ สัมผัสกิจกรรมท่องเที่ยวต่างๆได้มากขึ้น ด้วยการพักบ้านโฮมสเตย์ โดยมีระยะเวลาตั้งแต่ 1 คืน 2 วัน จนถึง 4 คืน 5 วัน ขึ้นอยู่กับลักษณะและความสนใจของนักท่องเที่ยวเป็นพิเศษ ซึ่งมีกิจกรรมที่น่าสนใจดังต่อไปนี้ ศึกษาภูมิปัญญาการใช้ยาสมุนไพร, การอบสมุนไพร, ชมประเพณี วัฒนธรรม การแสดงลิเกไทใหญ่ หรือจ๊าดไต รำนก รำไต การทำกิจกรรมพัฒนาชุมชนร่วมกับ โรงเรียน, วัด เป็นต้น นอกจากนี้ นักท่องเที่ยวยังสามารถ สัมผัสการท่องเที่ยวของชุมชน ในกรณีที่มีการจัดประเพณีพิเศษ

ในโอกาสต่างๆ เช่น ประเพณีบวชลูกแก้ว หรือ ปอยส่างลอง ซึ่งจะขึ้นทุกๆ 2-3ปี ขึ้นอยู่กับจำนวนเด็กที่มีอายุครบตามประเพณี ซึ่งถือว่าเป็นประเพณีที่สำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งมีระยะอย่างน้อย 3-5 วัน

การท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชน

บ้านแม่ละนามีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นมาในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ มีนักท่องเที่ยวเข้าไปเที่ยวชมสถานที่ท่องเที่ยวในหมู่บ้าน เช่น ถ้ำต่าง ๆ และพักค้างคืนที่ Guest House บริเวณหมู่บ้าน โดยที่ชาวบ้านเองมิได้มีส่วนร่วมในการจัดการเรื่องการท่องเที่ยวแต่อย่างใด การนำเที่ยวในสมัยนั้นคือ การให้คนชำนาญทางนำนักท่องเที่ยวไปยังถ้ำ และหากมีนักท่องเที่ยวคนใดสนใจก็อาจขอให้ไกด์เป็นผู้ติดต่อชาวบ้านให้

ในเรื่องของสถานที่ท่องเที่ยวนั้น ในยุคแรกๆ ชาวบ้านเองไม่รู้ว่ถ้ำที่อยู่ภายในบริเวณหมู่บ้านมีความสวยงามหรือมีสิ่งใดในนั้นบ้าง เพราะความเชื่อของคนในชุมชนว่า ภายในถ้ำมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือผีร้ายอาศัยอยู่ หากผู้ใดเข้าไปข้างใน เมื่อกลับออกมาจะต้องเกิดเรื่องไม่ดีขึ้น หรืออาจจะไม่สามารถกลับออกมาจากถ้ำได้ จนกระทั่งมีพระธุดงค์ชื่ออาจารย์สวัสดิ์ ได้ธุดงค์มาจำพรรษาและค้นพบถ้ำ ในปี พ.ศ. 2537 จึงได้นำชาวบ้านเข้าไปสำรวจด้านใน พบว่าภายในถ้ำมีความสวยงามของหินงอกหินย้อย และมีหินไข่มุกอยู่ด้วย พระสวัสดิ์จึงตั้งชื่อถ้ำแรกที่ค้นพบว่า ถ้ำข้าวแตก เนื่องจากภายในถ้ำมีหินที่มีลักษณะเหมือนข้าวตอก (ข้าวแตก) อยู่เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังมีถ้ำอื่น ๆ คือ ถ้ำปะการัง ถ้ำเพชร ถ้ำไข่มุก และถ้ำแม่ละนา การตั้งชื่อล้วนตั้งตามลักษณะภายในของแต่ละถ้ำนั้น มีผู้คาดว่า ถ้ำแม่ละนามีความยาวที่สุดในเอเชีย ซึ่งยาวถึง 12 กิโลเมตร และมีแม่น้ำแม่ละนาไหลผ่านตลอดถ้ำ

การพูดคุยและการรวมกลุ่มของชาวบ้านเกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2538 โดยมีวัตถุประสงค์ คือ ต้องการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยว เช่น การปรับปรุงถนนไปยังถ้ำ การทำบันไดทางขึ้นถ้ำ เป็นต้น และความเป็นไปได้ในเชิงรายได้ที่จะหมุนเวียนในชุมชน แต่ก็ต้องล้มเหลวเนื่องจากผู้นำทางขาดความรู้ และชาวบ้านยังไม่เข้ามามีส่วนร่วม

ประมาณกลางปี 2542 ชาวบ้านได้มีการรวมกลุ่มสมาชิกขึ้นอีกครั้ง ภายใต้แนวคิดที่ว่า จะต้องมีการเปิดสถานที่ท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการ และมีการประสานงานที่ดีกว่าครั้งแรกและครั้งที่สอง มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ในขณะที่สามารถสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน โดยมีองค์กรพัฒนาเอกชน ชื่อโครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม จ.แม่ฮ่องสอน เข้ามาเป็นพี่เลี้ยงในการทำงาน เพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ที่สามารถบริหารจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ทั้งในรูปแบบ Home stay และการนำเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน

ผลที่ได้รับจากการจัดการท่องเที่ยว

- 1.เกิดรายได้เสริมจากนักท่องเที่ยว
- 2.เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลข่าวสารทั้งภายในและภายนอกชุมชน
- 3.เกิดความเข้าใจ การยอมรับและความสามัคคี
- 4.เกิดความสำนึกในการวางแผนด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

- 5.เกิดการฟื้นฟูและอนุรักษ์ด้านประเพณี วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยกระบวนการถ่ายทอด สืบทอดองค์ความรู้
- 6.สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้และศึกษาดูงานทั้งจากองค์กรชุมชนในพื้นที่และภายนอกพื้นที่
- 7.เป็นศูนย์รวมในการพัฒนาชุมชน กลุ่ม องค์กร ประเพณี วัฒนธรรม การประกอบอาชีพ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 8.เป็นชุมชนตัวอย่างในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยชุมชนในพื้นที่อำเภอบางมะผ้า

หลักการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนบ้านแม่ละนา

- 1.อนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสม
- 2.ลดการบริโภคที่มากเกินไปและความจำเป็น และสารพิษ
- 3.รักษาและเสริมสร้างความหลากหลายของธรรมชาติ สังคม วัฒนธรรม
- 4.ประสานแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวกับทุกภาคส่วน
- 5.ต้องนำการท่องเที่ยวของฐานะเศรษฐกิจในท้องถิ่น
- 6.การมีส่วนร่วมการสร้างเครือข่ายพัฒนาการท่องเที่ยวกับท้องถิ่น
- 7.หมั่นประชุม ปรึกษาหารือกับผู้เกี่ยวข้องที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน
- 8.ฝึกอบรมเสริมทักษะบุคลากร
- 9.สร้างมีคฤศคค์คนรุ่นใหม่ (การถ่ายทอดและสานต่อของคนรุ่นใหม่)
- 10.จัดเตรียมข้อมูลบริการข่าวสารท่องเที่ยวให้พร้อม
- 11.ติดตาม ประเมินผล ตรวจสอบและถอดบทเรียน

การจัดการท่องเที่ยวบ้านจำโบ

บ้านจำโบ หมู่ 4 ตำบลปางมะผ้า เป็นชุมชนชาวล่าหู่ หรือ มูเซอดำ อพยพมาตั้งหมู่บ้านในปี พ.ศ. 2541 ในอดีตชุมชนจำโบ ไม่เคยมีนักท่องเที่ยวเข้าไปในชุมชน และบริเวณชุมชนเองเป็นเพียงทางผ่านของนักท่องเที่ยว คนในชุมชนจึงไม่เห็นความสำคัญในเรื่องการท่องเที่ยวมากนัก แต่ทรัพยากรหรือสภาพพื้นที่ของหมู่บ้านก็มีแหล่งท่องเที่ยวหลายแห่งเช่น ถ้ำผีแมน และถ้ำแม่ละนา อีกทั้งมีวิถีชีวิตชุมชน ความเป็นอยู่ที่น่าสนใจ แต่มีข้อจำกัดในด้านพื้นที่และวัฒนธรรมของชุมชน เนื่องจากว่ามีระบบวิถีชีวิตที่เหมือนกับชาวล่าหู่ทั่วไปและอยู่ใกล้กับบ้านบ่อไคร้ ทำให้นักท่องเที่ยวที่มาส่วนใหญ่จะเข้าไปเที่ยวชมบ้านบ่อไคร้

ต่อมาต้นปี 2545 ชุมชนได้ทบทวนแนวคิดและได้แลกเปลี่ยนเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ขึ้นใหม่ ทำให้ชุมชนเข้าใจแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์ธรรมชาติและฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมให้ลูกหลานได้สืบทอดต่อไปมากขึ้น จึงได้ประสานความร่วมมือมายังองค์กรพี่เลี้ยงด้านท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่แม่ฮ่องสอน ปัจจุบันกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนจำโบมีความเข้มแข็งในการจัดการมากพอสมควร จึงมีจำนวนนักท่องเที่ยวเข้าไปเยี่ยมชมหมู่บ้านและศึกษากระบวนการจัดการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง

บ้านจำโบ มีการจัดการท่องเที่ยวเป็นกลุ่ม จำนวนผู้ประกอบการหรือบ้านที่เป็นสมาชิก 67 หลังคาเรือนโดยมีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารกลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยชุมชนบ้านจำโบ มีบทบาทและหน้าที่ดังต่อไปนี้

1. มีวาระในการทำงาน 1 ปี
2. เป็นตัวแทนกลุ่มในการประชุม และสามารถนำกลับมาประชุมชี้แจงได้
3. มีหน้าที่คอยจัดคิวการแสดง และที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว
4. มีหน้าที่จัดทำข้อมูลต่างๆในหมู่บ้าน
5. มีหน้าที่คอยเรียกประชุมสมาชิก

ลักษณะกิจกรรม

1. กิจกรรมภายในชุมชน เป็นกิจกรรมที่เน้นการเรียนรู้ และสัมผัสวิถีชีวิตวัฒนธรรม

1.1 เรื่องกระบวนการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยชุมชน

1.2 เรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรม โดยการพักกับครอบครัวชาวลาหู่ เน้นกิจกรรมสร้างการมีส่วนร่วม และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เช่น การทำกับข้าว การร่วมประเพณีกินวอ (การเดินจะครี) เป็นต้น

1.3 การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวลาหู่ ในเรื่องของ การทอผ้า การย้อมสีธรรมชาติ การตีมีด และการทำแคนลาหู่ ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถลงมือทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับปราชญ์ หรือผู้รู้

1.4 ทำกิจกรรมพัฒนาชุมชนร่วมกับโรงเรียน หรือกลุ่มต่างๆในชุมชน

2. กิจกรรมภายนอกชุมชน เป็นการเน้นกิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ

2.1 เรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการพื้นที่โดยรอบของชุมชน รวมถึงเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

2.2 เรียนรู้วิถีการทำเกษตรพอเพียง และการทำไร่หมุนเวียน

3. ของฝาก/ผลิตภัณฑ์ชุมชน เครื่องแต่งกายประจำเผ่าชาวลาหู่ชาย/หญิง (ผู้ใหญ่, เด็ก), ยาม, ถุงน่อง, เครื่องจักสาน, ครกไม้, แคนน้ำเต้า, และพืชผัก ผลผลิตจากไร่ของชาวบ้าน

แหล่งท่องเที่ยวบริเวณใกล้เคียงบ้านจาโบ่ ที่มีจุดเด่นและน่าสนใจ รวมถึงประเพณีของชาวลาหู่มีดังต่อไปนี้

ถ้าผีแมน เป็นสถานที่ใช้เลี้ยงผีประจำหมู่บ้าน เดินผ่านกลางหมู่บ้านไปทางทิศเหนือของหมู่บ้าน จะมีทางแยกเลี้ยวซ้ายเป็นทางเดินเท้า ระยะทางประมาณ 1 กิโลเมตร ถ้าอยู่บนหน้าผาสูงชันต้องปีนป่ายขึ้นไปตามแนวโขดหิน และบันไดไม้ ส รางความท้าทายให้กับผู้ที่ต้องการชมถ้าผีแมนเป็นอย่างมาก ใช้เวลาปีน 10 นาที ภายในมองเห็นโลงศพสมัยโบราณยุคก่อนประวัติศาสตร์วางเรียงรายกับพื้น บางโลงตั้งอยู่บนเสาไม้สูง จำนวนกว่า 10โลง นอกจากนี้ภายในถ้ำยังสามารถชมหินงอก หินย้อยได้อีกด้วย

ถ้ำน้ำบ่อศักดิ์สิทธิ์ อยู่ห่างจากตัวบ้านไป ประมาณ 1 กิโลเมตร ใช้เส้นทางเดินไปทาง โรงเรียน และตามเส้นทางไปทางด้านหลังขึ้นไปตามไหล่เขา ผ่านศาลเจ้าเมือง จุดเด่นภายในถ้ำน้ำบ่อศักดิ์สิทธิ์ มีลักษณะของแอ่งหินที่มีน้ำซึมออกมาตลอดเวลาโดยไม่มีการเหือดแห้งไป

จุดชมวิว อยู่เลยขึ้นไปทางยอดเขาของถ้ำน้ำบ่อศักดิ์สิทธิ์ จากจุดนี้สามารถมองเห็นวิวทิวทัศน์ของเทือกเขาหินปูน ที่ ขึ้นสลับซับซ้อนจนสุดสายตา

เทศกาลกินวอปีใหม่ ชาวลาหู่จะจัดในช่วงเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคมของทุกปี วันไม่สามารถกำหนดได้แน่นอนในแต่ละปี “แกมู” หรือ “หมอผี” จะเป็นผู้ถูกขวันที่เหมาะสม ประเพณีกินวอปีใหม่ของชาวลาหู่จะจัดขึ้น 7 วัน 7 คืน กิจกรรมในแต่ละวันจะมีความแตกต่างกันไป เป็นการเฉลิมฉลองต้อนรับปีใหม่ของชาวลาหู่

การจัดการท่องเที่ยวบ้านเมืองแพม

บ้านเมืองแพม หมู่5 ตำบลถ้ำลอด เป็นหมู่บ้านชาติพันธุ์กะเหรี่ยงหรือปะกาเกอญอ บ้านเรือนอยู่จำนวน 114 หลังคาเรือน ประชากรประมาณ 570 คน

ชาวเมืองแพมส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร ปลูกข้าวโดยใช้พื้นที่หมุนเวียนรอบ 5 ปี และปลูกกระเทียม และถั่วลิสงด้วย ร้อยละ 90 ของชาวเมืองแพมมีที่ดินทำกิน มีเพียงร้อยละ 10 เท่านั้นที่ไม่มีที่ดินทำกิน เมื่อเปรียบเทียบกับชุมชนอื่นแล้ว เมืองแพมถือว่าโชคดีที่ร้อยละ 80 ของประชากรปลูกข้าวในนา อีกร้อยละ 20 ครอบครัวยังต้องปลูกข้าวตอย ร้อยละ 30 ของครอบครัวยังมีโฉนดที่ดินและมีกรรมสิทธิ์อย่างชอบด้วยกฎหมาย

อย่างไรก็ตาม หมู่บ้านยังมีความเข้าใจผิดกับกรมป่าไม้อยู่บ่อย ๆ เนื่องจากระบบการจัดการที่ดินของชุมชนยังไม่เป็นที่ยอมรับอย่างเป็นทางการ นอกจากการปลูกพืชต่าง ๆ แล้ว ยังมีการเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว (มี 50 ตัว) ควาย (เกือบทุกครอบครัวมีควายอย่างน้อย 1 ตัว) หมู และไก่เป็นอาหารเสริม สตรีในหมู่บ้านถักเสื้อผ้าใช้เอง รวมทั้งกระเป๋าสะพายไว้ใช้เองและขายเป็นรายได้เสริมบ้าง คนท้องถิ่นยังปลูกผักสวนครัวเพื่อบริโภคเองในครัวเรือน

จุดเด่นด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว

-ถ้ำห้วยไร่ ชาวบ้านเรียกถ้ำแพ เพราะการเข้าถ้ำต้องนั่งแพไม้ไผ่เข้าไป เนื่องจากเป็นถ้ำที่มีน้ำห้วยไร่ไหลผ่านเข้าไปในถ้ำ มีความยาวถ้ำประมาณ 600 เมตร โดยถ้ำสามารถทะลุไปสู่แม่น้ำแพมอีกฟากฝั่งหนึ่งของถ้ำ

-ถ้ำยาว มีความยาวประมาณ 1 กิโลเมตร ภายในถ้ำมีน้ำไหลผ่าน และมีน้ำตกขนาดเล็ก มีสัตว์น้ำและสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ อาศัยอยู่ภายในถ้ำ เช่น กุ้ง ค้างคาว ตั๊กแตนสีเขียว เป็นต้น มีความสวยงามของหินงอกหินย้อย และหินรูปทรงไข่มุกสีขาวสวย เป็นต้น ทั้งนี้หากจะไปเยี่ยมชม ถ้ำยาวนั้นต้องติดต่อชาวบ้านเมืองแพมให้เป็นคนพาไปและจะมีคนนำสำหรับนักท่องเที่ยว เพื่อป้องกันไม่ให้ความสวยงามนั้นถูกทำลาย คือห้ามนักท่องเที่ยวเอามือไปลูบ หรือ ตะตะตึงหินงอก หินย้อยหรือแม้กระทั่งผนังถ้ำเด็ดขาดเพราะมันจะเป็นการทำลายทางอ้อมและความสวยงามเหล่านั้นก็จะสูญหายไป

-ถ้ำเจดีย์ มีความยาวประมาณ 800 เมตร มีเจดีย์อยู่ปากถ้ำ จึงเรียกว่าถ้ำเจดีย์

-เขตอนุรักษ์พันธุ์ปลา ชุมชนได้มีการแบ่งพื้นที่ลำห้วยน้ำแพม เป็นเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ในปี 2531 ในระยะทาง 1 กิโลเมตร ตามความยาวของลำห้วย ห้ามกระทำการใดๆ ในบริเวณนี้ และในระยะทางลงใต้ 2 กิโลเมตร ขึ้นเหนือ 1 กิโลเมตร สามารถจับปลาได้โดยวิธีการตกเบ็ดเพียงอย่างเดียว พื้นที่นอกจากนั้นสามารถจับปลาได้โดยวิธีการต่างๆ แต่ต้องเป็นวิธีการที่ไม่ผิดกฎหมาย ทำให้มีปลามาอาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่การอนุรักษ์มากมาย

-โป่งและป่าชุมชน ต้นไม้ขนาดใหญ่ที่ยังไม่ถูกทำลายซึ่งยังคงมีไว้ให้ลูกหลานได้เห็นความยิ่งใหญ่เป็นป่าหนาที่เต็มไปด้วยต้นไม้ขนาดใหญ่ ในป่ายังมี สมุนไพรเป็นร้อย ๆ ชนิดที่มารวมตัวกัน ซึ่งจะเป็นแหล่งยาสำคัญของชาวบ้านเมืองแพมก็ได้ ป่าแห่งนี้ยังอุดมสมบูรณ์ไปด้วยผลไม้ป่าหลากหลายชนิดมันจะออกผลตามฤดูกาล ซึ่งมีทั้งรสหวานและรสเปรี้ยวตามชนิดของมันเอง เช่น มะไฟป่า มะลอดป่า มะขามป้อม มะม่วงป่า ลิ้นจี่ป่า และอีกหลายอย่างที่เราเรียกชื่อเป็นภาษาปะกาเกอญอ

นอกจากป่าที่ตอนนี้นักชาวบ้านกันเขตไว้เป็นป่าชุมชนแล้ว ในบริเวณป่าชุมชน ยังมีโป่ง ที่เคยเป็นแหล่งรวมตัวหรือแหล่งพักพิงของสัตว์น้อยใหญ่ ทั้งกระทิง แรด หมูป่า เก้งกวาง และอื่นๆอีกมากมาย โป่งและป่าชุมชนเลยเปรียบเหมือน "ตลาดสด" ของชาวบ้านเพราะมีทั้งเนื้อสด และพืชผักสดที่รอให้คนมาเก็บ

ไป แต่ปัจจุบันสัตว์ใหญ่เริ่มลดน้อยลง เหลือแต่เพียงสัตว์เล็กๆ เช่น นกหลากหลายชนิด แม่น ตัวเหี้ย กะรอก ชะนี และอื่นๆ

นอกจากนั้นยังมีอีกหลายกลุ่มที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการท่องเที่ยว กลุ่มเหล่านี้คือ 1) กลุ่มล่องแพ มีสมาชิก 28 คน 2) กลุ่มมัคคุเทศก์ท้องถิ่น, 3) กลุ่มโฮมสเตย์ มีสมาชิก 9 คน แต่ละบ้านสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ 4 คน ราคาสำหรับโฮมสเตย์ได้ตั้งไว้ คือ 200 บาทต่อคืนต่อคน รวมอาหารเช้าและอาหารเย็น นอกจากนี้ เนื่องจากว่าหมู่บ้านได้เคยเป็นสถานที่สำหรับการเดินป่าของผู้ประกอบการ หลายหลังคาเรือนต้อนรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติอยู่เรื่อยๆ ภูมิปัญญาท้องถิ่น สมาชิกสูงอายุในชุมชนบางคนมีความรู้เรื่องสมุนไพร เรื่องสมุนไพรและเรื่องตำนานกะเหรี่ยง

บ้านเมืองแพม เป็นหมู่บ้านที่เริ่มกระบวนการเตรียมความพร้อมด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนในช่วงปี 2556 ภายใต้การสนับสนุนจาก สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชนผ่านโครงการความร่วมมือสหประชาชาติ ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่ได้เริ่มมีการศึกษาตั้งแต่ในปี 2555

มีการจัดรูปแบบการดำเนินงานโดยอาศัยการมีส่วนร่วมจากกลุ่มผู้เกี่ยวข้องและผู้สนใจต่างๆ ในชุมชน แต่ยังไม่ได้จัดรูปแบบโครงสร้างการบริหารจัดการและกฎระเบียบการบริหารจัดการที่ชัดเจนนัก

อย่างไรก็ตามก็ได้มีการเชื่อมโยงบ้านเมืองแพมเข้าร่วมเป็นเส้นทางเครือข่ายการท่องเที่ยวร่วมกับบ้านแม่ละนา และบ้านจำโป โดยการสนับสนุนจาก บริษัททัวร์เมิ่งไต ออกแบบโปรแกรมร่วมกับตัวแทนทั้งสามชุมชน เพื่อเป็นทางเลือกในการสร้างเส้นทางท่องเที่ยวใหม่ๆให้เกิดขึ้น ในเครือข่ายอำเภอปางมะผ้า

4.1.3 การจัดการท่องเที่ยวพื้นที่อำเภอขุนยวม

บ้านเมืองปอน ตำบลเมืองปอน อำเภอขุนยวม

บ้านเมืองปอนเป็นหมู่บ้านไทยใหญ่ ที่ยังคงเอกลักษณ์ของชาวไทยใหญ่ได้ครบถ้วนสมบูรณ์ เสน่ห์ของเมืองปอนอยู่ที่ความ สงบ สันโดษ เริ่มต้นดำเนินงานด้วยการจัดการบ้านพักแบบโฮมสเตย์รองรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวทุ่งบัวตอง จนสามารถก่อตั้งเป็นกลุ่มโฮมสเตย์ และเชื่อมโยงการจัดการไปในเรื่องประเพณีวัฒนธรรมไทยใหญ่ ในระยะต่อมา จุดแข็งที่ทำให้การดำเนินงานของกลุ่ม โฮมสเตย์ เป็นไปอย่างรวดเร็ว คือ เกิดจากชุมชนมีความพร้อมและกลุ่มเกิดขึ้นจากความสมัครใจของสมาชิก มีการชวนชวนค้นหาความรู้ด้วยตนเอง ทั้งทางด้านการพัฒนาศักยภาพและด้านตลาด

ชุมชนเมืองปอนยังคงวิถีชีวิตที่เรียบง่ายของชาวไทยใหญ่เอาไว้ มีการเฉลิมฉลองประเพณีดั้งเดิมและศิลปะการแสดงของชนชาวไทยใหญ่เอาไว้อย่างเหนียวแน่น ชนชาวไทยใหญ่ส่วนใหญ่ยังคงยึดถือปฏิบัติตามคำสอนของพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะการยึดถือปฏิบัติตามประเพณีทางศาสนาตามปฏิทิน ๑๒ เดือนตลอดปี เมืองปอนเป็นที่รู้จักกันในเรื่องการรักษาสถาปัตยกรรมของชาวไทยใหญ่เอาไว้อย่างเยี่ยมยอด ผู้มาเยือนแม่ฮ่องสอนสามารถชื่นชมกับความงามของ สถาปัตยกรรมบ้านไม้ หลังคามุงด้วยใบตองดัดซึ่งเป็นที่พำนักมาจากป่า (*Dipterocarpus tuberculatus* Roxb) ชนชาวไทยใหญ่ยังใช้พื้นที่สวนรอบบ้านเป็นที่ปลูกผักกินได้ สมุนไพรและเลี้ยงสัตว์

สิ่งที่ประทับใจสำหรับผู้มาเยือนอีกอย่างหนึ่งคือโรงเรียนประจำหมู่บ้านในท้องถิ่นซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปขนาดใหญ่ สาเหตุที่ประดิษฐานอยู่ตรงนี้ก็เพราะเหตุว่าโรงเรียนนี้เคยเป็นวัดมาก่อน

วัดเมืองปอนในปัจจุบันถือเป็นวัดรูปแบบไทยใหญ่ที่สวยงามที่สุดและได้รับการดูแลอย่างดีที่สุด วัดหนึ่งในแม่ฮ่องสอน ยิ่งกว่านั้น ทิวทัศน์หมู่บ้านจะเห็นพระพุทธรูป สัญลักษณ์ทางพุทธศาสนา หรือการนับถือผีต่าง ๆ ทั้งในบ้านหรือตามสถานที่สำคัญ ชาวชนท้องถิ่นได้รับการฝึกอบรมให้เป็น “มัคคุเทศก์ชาวชน” และสามารถแนะนำนักท่องเที่ยวให้รู้จักชุมชนและให้ข้อมูลพื้นฐานในการสื่อความหมายเป็นภาษาไทย เมืองปอนในฐานะเป็นแหล่งวัฒนธรรมที่มีชีวิตของชุมชนชาวไทยใหญ่ได้รับการยอมรับจากองค์การภาครัฐหลาย ๆ องค์กร เช่น ในปี ๒๕๕๒ สำนักงานโยธาจังหวัดแม่ฮ่องสอน (*the Mae Hong Son Office of Public Works and Mae Hong Son Town Hall*) ได้มอบเกียรติบัตรสถานะพิเศษให้ชุมชนเมืองปอน เป็นหมู่บ้านศูนย์กลางด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเพณี (*Central Coordinating Cultural and Traditional Tourism Village*) และได้ช่วยพัฒนาแผนแม่บทเพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนาร่วมกับตำบล

กลุ่มโฮมสเตย์ เกิดจากในช่วงปี 2545 นักท่องเที่ยวล้นจากการเข้าไปท่องเที่ยวชมที่ทุ่งบัวตอง ดอยแม่อูคอ แล้วไม่มีที่พัก ดังนั้นในเดือนตุลาคม 2546 นายอำเภอขุนยวม ได้เป็นผู้มาจัดประกายให้ชุมชนทำ Home Stay การรับนักท่องเที่ยวครั้งแรกของนายอำเภอขุนยวม จำนวน 50 คน ไม่ประสบผลสำเร็จ ปัญหาที่พบ คือ จำนวนนักท่องเที่ยวมีมาก ชุมชนไม่สามารถจัดการรองรับนักท่องเที่ยวได้ เพราะไม่มีกระบวนการเตรียมความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยวมาก่อน และยังไม่เข้าใจความหมายของคำว่า Home Stay ที่เพียงพอต่อการตัดสินใจและดำเนินการ

ก่อนจะเริ่มทำ Home Stay ชุมชนจะมีพื้นฐานความพร้อมของกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ เป็นทุนเดิม ซึ่งกลุ่มเล็งเห็นว่าชุมชนมีความพร้อมหลากหลายด้านซึ่งน่าจะทำได้ เช่น กลุ่มทำขนม กลุ่มเย็บเสื้อผ้า กลุ่มมัคคุเทศก์น้อย กลุ่มการแสดง เช่น กิ่งกะหล่ำ (เป็นการแสดงที่เด่นของชุมชน) การฟ้อนรำต่าง ๆ ส่วนกิจกรรมที่ไม่เป็นกลุ่ม ได้แก่ การนวดแบบไทโบราณ กลุ่มที่เกิดขึ้นใหม่ภายหลัง หลังจากได้ไปศึกษาดูงานชุมชนจัดการท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่ม Home Stay เพียงกลุ่มเดียว และกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในภายหลังเมื่อมีนักท่องเที่ยวมาให้คำแนะนำผ่านสมุดเยี่ยม เช่น การสาธิตตำข้าวปุก

ในช่วง กรกฎาคม – สิงหาคม 2547 ชุมชนและนายอำเภอได้ชวนกันไปศึกษาดูงานชุมชนจัดการท่องเที่ยวที่บ้านแม่ละนา ต.ปางมะผ้า อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน สมาชิกที่ไปศึกษาดูงานมีจำนวน 16 คน (ได้แก่ สมาชิกกลุ่ม Home Stay/ ผู้นำชุมชน/ กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ในชุมชน/ มัคคุเทศก์น้อย) โดยออกทุนทรัพย์ในการศึกษาดูงานกันเอง หลังจากกลับจากศึกษาดูงานแล้ว กลุ่มแกนนำซึ่งเป็นครู จำนวน 3 คน ได้มีการชวนสมาชิกที่สนใจและมีความพร้อมเข้ากลุ่ม โดยการชวนกันมาพูดคุยแบบไม่เป็นทางการในช่วงเย็นหรือเดินไปคุยในบ้าน มีสมาชิกกลุ่ม Home Stay เริ่มแรก จำนวน 6 หลัง หลังจากนั้นได้ชวนกลุ่มนวดมาเข้าร่วมเป็นสมาชิกด้วย

การตั้งกลุ่ม กลุ่มได้ระดมทุนครั้งแรกโดยกลุ่มทุนที่เป็นคุณครู จำนวน 3 คน รวมเงินได้ 30,000 บาท เพื่อใช้ในการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์เครื่องนอน มุ้ง ผ้าห่ม การรวมเงินครั้งแรกนั้นเพื่อให้สมาชิกได้กู้ยืมและใช้คืนในภายหลังเมื่อเริ่มรับนักท่องเที่ยว เครื่องนอนซื้อเตรียมไว้ในเดือนกันยายน 2547 และเริ่มรับนักท่องเที่ยวครั้งแรกในเดือนตุลาคม 2547 เป็นต้นมา

รูปแบบการจัดการท่องเที่ยว

- 1) การเข้าเป็นสมาชิก สมาชิกลงหุ้น ๆ ละ 50 บาท เป็นกองทุนของกลุ่ม
- 2) เน้นสมาชิกกลุ่มที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม ยอมรับและปฏิบัติตามกฎระเบียบของกลุ่มได้
- 3) มีการจัดหมุนเวียนคิวบริการนักท่องเที่ยว เช่น การนวด การนอนบ้าน
- 4) เปิดโอกาสให้เป็นสมาชิกสมทบ กรณีที่บ้านพักเต็ม
- 5) เน้นรับประทานอาหารส่งเสริมสุขภาพพื้นบ้าน รสชาติอาหารแบบกลาง ๆ
- 6) รองรับนักท่องเที่ยวได้ 70 คน
- 7) การแบ่งรับนักท่องเที่ยว ขึ้นอยู่กับ ความพร้อมของเจ้าของบ้านพัก ความต้องการของนักท่องเที่ยว
- 8) คณะกรรมการมีการแบ่งบทบาทหน้าที่ และประเมินผลหลังจากนักท่องเที่ยวกลับไป แล้วเพื่อปรับปรุงกลุ่มให้ดีขึ้น

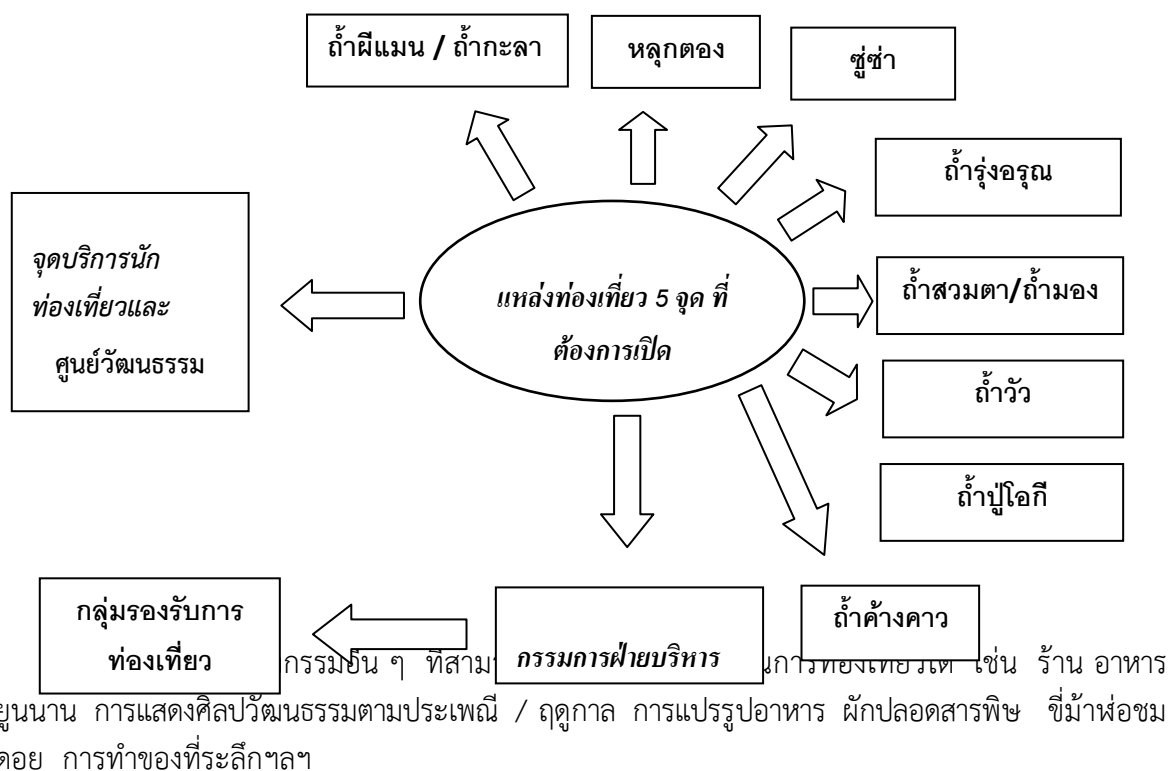
กลุ่มต่างๆที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว ได้แก่

- 1) กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหาร (ดอกเอื้องงาม) มีสมาชิกจำนวน 24 คน ผลิตภัณฑ์ที่กลุ่มแปรรูป มีจำนวน 11 ชนิด ได้แก่ ข้าวตอกป่น ข้าวปองต่อ กล้วยกวน แปะโหย่ สมอเชื่อม กระจับกวน มาขามป้อมกวน คุกกี้ ทอฟฟี่ไทใหญ่ ข้าวเกรียบสมุนไพร ถั่วทอดสมุนไพร ในขั้นตอนการผลิตมีการใช้โรงอบแบบพลังงานแสงอาทิตย์ ในด้านการดำเนินงานกลุ่มได้มีกิจกรรมพัฒนาชุมชน คือ การให้เงินทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียนที่ด้อยโอกาสในโรงเรียนบ้านเมืองปอน และการรับซื้อผลไม้ปลอดสารพิษจากคนในชุมชนเพื่อนำมาแปรรูป
- 2) กลุ่มตัดเย็บชุดไต กลุ่มตัดเย็บชุดไตได้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2546 โดยในช่วง 2-3 ปีแรก ไม่ค่อยประสบความสำเร็จ ความสนใจของตลาดน้อย แต่หลังจากมีการทำงานเพื่อประชาสัมพันธ์อย่างเข้มข้น เช่นการไปออกบูธงานร่วมกับหน่วยงาน การแต่งกายด้วยชุดไตเมื่อมีประชุมหรืออบรมในที่ต่างๆ และหน่วยงานโดยเฉพาะพัฒนาชุมชน ได้นำชุดไปโชว์ เมื่อมีการประชุมของหน่วยงาน ทำให้ได้รับความสนใจเพิ่มมากขึ้นเรื่อย จนปัจจุบันสามารถพัฒนารูปแบบที่หลากหลายมากขึ้น โดยเฉพาะกระดุมที่สวยงามเป็นจุดเด่นของเสื้อไตบ้านเมืองปอน หน่วยงานองค์กรที่เคยให้การสนับสนุน ได้แก่ อบต. พัฒนาชุมชน อุตสาหกรรมจังหวัด วิทยาลัยชุมชน และกศน. เฉลี่ยรายได้ของกลุ่มในช่วงปี 2553 ประมาณ 6,000-7,000 บาท/เดือน โดยรายได้เฉลี่ยไปตามสมาชิกกลุ่มที่ทำหน้าที่ในการผลิตส่วนประกอบที่แตกต่างกันไป เช่น ทำกระดุม ออกแบบโครงร่างและลวดลายเสื้อ ตัดเย็บตัวเสื้อ ปักฉลุลายเสื้อ เป็นต้น
- 3) กลุ่มเกษตรทางเลือก เป็นเครือข่ายเกษตรกรที่รวมตัวกันอย่างหลวมๆ เข้าร่วมเป็นสมาชิกของเครือข่ายเกษตรทางเลือกระดับอำเภอขุนยวมและระดับจังหวัดแม่ฮ่องสอน ดำเนินกิจกรรมภายในฟาร์มโดยใช้แนวคิดการทำเกษตรแบบผสมผสาน เพื่อลด ละ เลิก การใช้สารเคมีทางการเกษตร และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง มีครอบครัวที่เข้าร่วมเป็นเครือข่ายจำนวน 4 ครอบครัว

4.1.4 การจัดการท่องเที่ยวชุมชนจินยูนนานบ้านรุ่งอรุณ

บ้านรุ่งอรุณเป็นชุมชนหนึ่งในตำบลห้วยผาที่มีศักยภาพของทรัพยากร ทั้งทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสิ่งแวดล้อม จึงมีความเหมาะสมในการที่จะพัฒนาศักยภาพที่มีอยู่ ให้เป็นชุมชนที่จะสามารถบริหารจัดการทรัพยากรฯ ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในปัจจุบันโดยเฉพาะอย่างยิ่งทุนทางสิ่งแวดล้อม พื้นที่ที่มีความหลากหลายของทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ยิ่ง มีจุดเด่นที่น่าสนใจและน่าจะได้รับโอกาสในการพัฒนา ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอีกแห่งหนึ่งที่สำคัญของจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ ความน่าสนใจที่หลากหลายดังกล่าวคือ เป็นสถานที่ที่มีทิวทัศน์อันสวยงามท่ามกลางสภาพป่าที่คงความเป็นธรรมชาติอย่างอุดมสมบูรณ์ (อยู่ในเขตป่าอนุรักษ์ ชั้น 1 เอ) มีเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติและวิถีชีวิตของชนเผ่าจีนยูนนานและชนเผ่าไทยใหญ่ เส้นทางสู่น้ำตกชุ่มซ่า ล่องแพตามลำน้ำของลงสู่ลำน้ำปาย มีสถานที่พักผ่อนข้างลำน้ำของ (แคมป์) ทางเดินป่าแบบผจญภัย พื้นที่ได้เขาสถานที่ฝึกวิปัสสนาชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ที่วัดถ้ำว้าวสุญดาราม ซึ่งเป็นการอนุรักษ์และส่งเสริมพุทธศาสนาไปในตัว

รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวบ้านรุ่งอรุณ

ปัญหาข้อขัดข้อง การทดลองกิจกรรมการท่องเที่ยว

- 1) การต้อนรับนักท่องเที่ยว
 - ขาดคนดูแลจำนวนมาก เนื่องจากไม่รู้ภาษาไทย
- 2) การนำเที่ยว
 - ไกด์ยังขาดทักษะ ไม่ชำนาญ เกร็ง
 - ไม่รู้ภาษาอังกฤษ รู้แต่ไม่กล้า

การทบทวนและประเมินสถานภาพความรู้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การทบทวนและประเมินสถานภาพความรู้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อประเมินความเป็นไปได้ของการจัดการความรู้และใช้แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในหลักสูตรการจัดการ

ท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอนพบว่า ชุมชนที่มีการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน 14 ชุมชน สามารถแบ่งได้เป็นสองระดับคือชุมชนที่สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนและชุมชนที่อยู่ระหว่างการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้มีความเข้มแข็ง โดยชุมชนทั้งหมดมีการรวมกลุ่มในลักษณะเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน เพื่อช่วยสนับสนุนการดำเนินงานของชุมชน การประชาสัมพันธ์ การตลาด โดยมีพี่เลี้ยงคือ สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน วิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน บริษัททัวร์เมิ่งไต และสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทำหน้าที่สนับสนุนด้านการพัฒนาทักษะ ความรู้โดยการจัดฝึกอบรม

จากการศึกษาสถานภาพความรู้สามารถแบ่งได้เป็นสองระดับ คือ ระดับแรกระดับความรู้ท้องถิ่น หมายถึง เนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นที่ครอบคลุมทั้งมิติประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ทางสังคม ทรัพยากรและการตั้งถิ่นฐาน อาชีพและการทำมาหากิน ความรู้ความเข้าใจต่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและความรู้ความเข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาซึ่งโดยความหมายของ “ความรู้” นั้นครอบคลุมความหมายใน 2 ประเภทคือ

1.ความรู้ที่เห็นได้ชัดแจ้งเป็นรูปธรรมหรือหลักวิชาในตำราหรือทฤษฎี (explicit knowledge) ได้มาจากการสังเคราะห์ วิเคราะห์ ผ่านกระบวนการพิสูจน์ วิจัย จนถูกทำให้กลายเป็นความรู้ทั่วไป (generalize)

2.ความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในตัวคน (tacit knowledge) เป็นสิ่งที่เห็นได้ไม่ชัดแจ้ง เป็นความรู้ที่มาจากการปฏิบัติหรือประสบการณ์ อาจอยู่ในรูปแบบภูมิปัญญา หรือเคล็ดวิชา เป็นต้น มีการใช้วิจารณ์ญาณ ปฏิภาณไหวพริบ เป็นเทคนิคเฉพาะตัวของปฏิบัติ และไม่ถูกทำให้กลายเป็นความรู้ทั่วไป (generalize)

ความรู้ท้องถิ่นที่สำคัญ เช่น พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ ความสัมพันธ์ทางสังคม แหล่งท่องเที่ยว วิถีชีวิต อาชีพและการทำมาหากิน วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านต่างๆ อาหาร ป่า ถ้ำ พืชเฉพาะถิ่น เช่น สมุนไพร กล้วยไม้

ระดับที่สอง ระดับองค์ความรู้ หมายถึงความรู้ท้องถิ่นที่เข้าสู่กระบวนการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาเป็นองค์ความรู้ กระบวนการจัดการความรู้หมายถึง การรวบรวม การจัดระบบ การจัดเก็บและการเข้าถึงข้อมูลเพื่อสร้างเป็นความรู้ และจะต้องมีการแบ่งปันความรู้ (knowledge sharing) ในขั้นสุดท้ายของกระบวนการจัดการความรู้

ชุมชนที่เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน หมายถึงชุมชนที่มีการจัดการความรู้อย่างเป็นระบบและสามารถถ่ายทอดความรู้ให้กับชุมชนอื่นได้ จากการศึกษาพบว่าองค์ความรู้ที่สำคัญจากการสรุปประสบการณ์ด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เช่น การพัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เหมาะสมกับบริบทชุมชน การอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพ กระบวนการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณี การจัดการความขัดแย้งในชุมชน ความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว การสร้างมูลค่า การจัดการความขัดแย้งในชุมชน การจัดการสุขภาวะในชุมชน การจัดสวัสดิการในชุมชน การประชาสัมพันธ์และการตลาด การพัฒนาอย่างยั่งยืน การจัดการพลังงานทางเลือก อย่างไรก็ตามองค์ความรู้ด้านต่างๆยังขาดการพัฒนาให้เป็นสื่อเพื่อเผยแพร่ให้สามารถเข้าถึงได้ง่าย เช่น หนังสือ คู่มือ เว็บไซต์ วิทยุทัศน์ เป็นต้น ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่ชุมชนต้องการการสนับสนุนจากหน่วยงานหรือองค์กรข้างนอกที่มีศักยภาพเข้ามาช่วยจัดการร่วมกับชุมชน

ผลการศึกษาพบว่าหากจะพัฒนาหลักสูตรด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ในอนาคต ต้นทุนที่สำคัญคือการมีชุมชนในพื้นที่ที่มีความรู้ท้องถิ่นและองค์ความรู้ สามารถแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในหลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอนได้

4.2 การพัฒนาหลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ของวิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน

กลยุทธ์ในการดำเนินงาน

- 1) สร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนทั้งภาคประชาสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และผู้ประกอบการ
- 2) สร้างวิทยากรพี่เลี้ยงในชุมชน เพื่อดำเนินการขับเคลื่อนชุมชนนำร่อง
- 3) ชูศักยภาพชุมชนท่องเที่ยว
- 4) การพัฒนาและสร้างเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- 5) ดำเนินการวิจัยและพัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เหมาะสม

กระบวนการดำเนินงาน CBT 10 ขั้นตอน

- 1) สร้างการรับรู้หลักการการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- 2) กำหนดแนวคิดและเป้าหมาย CBT
- 3) การศึกษาและวิเคราะห์ชุมชนชุมชน
- 4) การวางแผนและทำแผนชุมชน
- 5) พัฒนาทักษะ/ อาชีพสมาชิกชุมชน
- 6) การออกแบบการจัดการท่องเที่ยวและการประชาสัมพันธ์
- 7) การทดลองและดำเนินการจัดการท่องเที่ยว
- 8) การเชื่อมโยงตลาด
- 9) การสร้างและเชื่อมโยงเครือข่าย
- 10) การทำความร่วมมือกับภาคีที่เกี่ยวข้อง

แนวทางหลักสูตร

ลักษณะสำคัญของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน :

- 1) ปรัชญา แนวคิด หลักการ CBT และการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
- 2) สร้างการมีส่วนร่วม (ชุมชน ผู้มีส่วนได้เสีย ภาคีที่เกี่ยวข้อง เครือข่าย)

- 3) การจัดการองค์กร (กลุ่มชุมชนท่องเที่ยว) อย่างยั่งยืน (การวางแผน การจัดการ ชีตความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว กฎกติกา บรรษัทภิบาล)
- 4) วิจัยชุมชน/เครื่องมือการศึกษาชุมชน (แผนที่ชุมชน SWOT วิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม ฐานข้อมูลชุมชน ของดี ทรัพยากรเพื่อการวางแผนออกแบบ CBT และการพัฒนาชุมชน สลิตติ)
- 5) การสื่อความหมาย (ออกแบบโปรแกรม ผู้นำเที่ยวท้องถิ่น กฎกติกาชุมชน ภาษาเพื่อการสื่อสาร)
- 6) การบริการ สิ่งอำนวยความสะดวก (ที่พัก มาตรฐานโฮมสเตย์ อาหารสุขภาพ ความปลอดภัย การปฐมพยาบาล จิตวิทยา)
- 7) การตลาดแบบ CBT (กลุ่มเป้าหมาย เทคโนโลยี PR)
- 8) ผู้นำการเปลี่ยนแปลง (ภาวะผู้นำ การพูดในที่ชุมชน การวางแผนการพัฒนา จริยธรรม ธรรม มาภิบาล)
- 9) การติดตามและประเมินผล CBT (ผลกระทบต่อชุมชน ฐานข้อมูล)
- 10) CBT กับการลดภาวะโลกร้อน (การอนุรักษ์ป่า การเดินป่า ดูนก ปั่นจักรยาน เมินลดโลกร้อน การจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมในชุมชน)
- 11) การออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน (สร้างแบรนด์ เรื่องราว บรรจุภัณฑ์ที่เหมาะสมกับชุมชน ออกแบบ การต่อยอด การผสมผสานผลิตภัณฑ์ การเรียนรู้วิถีการผลิต การสร้างมูลค่าเพิ่ม ความคิดสร้างสรรค์)
- 12) Value Chain (การผลิต บริหารการผลิต การกระจายสินค้าสู่ห่วงโซ่อุปทานการท่องเที่ยว)
- 13) กฎหมายการท่องเที่ยว (ภาษี แหล่งทุนสิทธิการเข้าถึงทรัพยากร SME การจดทะเบียน บัตร ไกด์ อุบัติเหตุ เขตการท่องเที่ยว)
- 14) การบริหารองค์กร (HR การเงิน บัญชี 1 2)
- 15) สัมมนา CBT การศึกษาดูงาน NA ผู้เรียน+ผู้ประกอบการ+ผู้เชี่ยวชาญ

องค์ประกอบของหลักสูตร

ลักษณะสำคัญของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน :

- 1) ปรัชญา แนวคิด หลักการ CBT และการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
- 2) การสร้างการมีส่วนร่วม (ชุมชน ผู้มีส่วนได้เสีย ภาวที่เกี่ยวข้อง เครือข่าย)
- 3) การจัดการองค์กร (กลุ่มชุมชนท่องเที่ยว) อย่างยั่งยืน (การวางแผน การจัดการ ชีตความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว กฎกติกา บริษัท)
- 4) วิจัยชุมชน/เครื่องมือการศึกษาชุมชน (แผนที่ชุมชน SWOT วิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม ฐานข้อมูลชุมชน ของดี ทรัพยากรเพื่อการวางแผนออกแบบ CBT และการพัฒนาชุมชน สลิตติ)

- 5) การสื่อความหมาย (ออกแบบโปรแกรม ผู้นำเที่ยวท้องถิ่น กฎกติกาชุมชน ภาษาเพื่อการสื่อสาร)
- 6) การบริการ สิ่งอำนวยความสะดวก (ที่พัก มาตรฐานโฮมสเตย์ อาหารสุขภาพ ความปลอดภัย การปฐมพยาบาล จิตวิทยา)
- 7) การตลาดแบบ CBT (กลุ่มเป้าหมาย เทคโนโลยี PR)
- 8) ผู้นำการเปลี่ยนแปลง (ภาวะผู้นำ การพูดในที่ชุมชน การวางแผนการพัฒนา จริยธรรม ธรรมมาภิบาล)
- 9) การติดตามและประเมินผล CBT (ผลกระทบต่อชุมชน ฐานข้อมูล)
- 10) CBT กับการลดภาวะโลกร้อน (การอนุรักษ์ป่า การเดินป่า ดูนก ปั่นจักรยาน เมินูดโลกร้อน การจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมในชุมชน)
- 11) การออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน (สร้างแบรนด์ เรื่องราว บรรจุภัณฑ์ที่เหมาะสมกับชุมชน ออกแบบ การต่อยอด การผสมผสานผลิตภัณฑ์ การเรียนรู้วิธีการผลิต การสร้างมูลค่าเพิ่ม ความคิดสร้างสรรค์)
- 12) Value Chain (การผลิต บริหารการผลิต การกระจายสินค้าสู่ห่วงโซ่อุปทานการท่องเที่ยว)
- 13) กฎหมายการท่องเที่ยว (ภาษี แหล่งทุนสิทธิการเข้าถึงทรัพยากร SME การจดทะเบียน บัตรไกด์ อุบัติเหตุ เขตการท่องเที่ยว)
- 14) การบริหารองค์กร (HR การเงิน บัญชี 1 2)
- 15) สัมมนา CBT การศึกษาดูงาน

NA ผู้เรียน+ผู้ประกอบการ+ผู้เชี่ยวชาญ

ในหลักสูตรอนุปริญญาวิทยาลัยชุมชน พ.ศ.2549 ได้กำหนดให้มีหลักสูตรชื่อหลักสูตรอนุปริญญาศิลปศาสตร์ สาขาวิชาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว (Associate of Arts Program in Tourism Industry) โดยมีปรัชญาของหลักสูตรสาขาวิชาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว คือ พัฒนาความรู้ ความชำนาญ ความสามารถในการจัดการธุรกิจท่องเที่ยว และมีจรรยาบรรณวิชาชีพ

วัตถุประสงค์ของหลักสูตร

- 1.เพื่อให้มีความรู้ความสามารถในงานอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว
- 2.เพื่อให้มีความรู้ความสามารถในการจัดการธุรกิจอุตสาหกรรมท่องเที่ยว
- 3.เพื่อให้มีทักษะการใช้ภาษาต่างประเทศในงานธุรกิจการท่องเที่ยว
- 4.เพื่อพัฒนาความสามารถในการคิดและการแก้ปัญหาในการเรียนรู้การปฏิบัติงานและการสร้างสรรค์สิ่งใหม่
- 5.เพื่อเสริมสร้างนักธุรกิจด้านอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่มีปัญญาความสามารถและมี

จรรยาบรรณวิชาชีพ

โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือผู้ที่ต้องการประกอบอาชีพค้าปลีก และสำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษา เพื่อรองรับการขยายตัวของการท่องเที่ยวกระแสหลักในประเทศไทย

อย่างไรก็ตามความต้องการของผู้เรียนในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนในสาขานี้ยังมีไม่มากนักเมื่อเทียบกับสาขาการปกครองท้องถิ่น สาขาการศึกษาปฐมวัย สาขาเทคโนโลยีสารสนเทศ สาขาการจัดการทั่วไป สาขาสาธารณสุขชุมชน สาขาเทคโนโลยีการเกษตร เป็นต้น จึงทำให้วิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอนไม่เปิดสอนสาขาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว แต่มีวิชาที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ในหมวดวิชาเลือกเสรี สำหรับนักศึกษาสาขาการปกครองท้องถิ่นคือ วิชาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว โดยมีเนื้อหา คือ การศึกษาเกี่ยวกับขอบเขตการท่องเที่ยว ต้นกำเนิดและพัฒนาการของการท่องเที่ยว ความหมาย และความสำคัญของการท่องเที่ยว องค์ประกอบและบทบาทของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการวางแผนพัฒนา การจัดการ การโฆษณา การประชาสัมพันธ์ในการท่องเที่ยว การจัดการท่องเที่ยว ประเภทอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เช่น การบริการด้านโรงแรม การนำเที่ยว การขนส่ง ภัตตาคาร ร้านขายของที่ระลึกและสถานเริงรมย์

อย่างไรก็ตามในด้านภาพรวมการเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวปัจจุบันนั้นพบว่า มีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและทรัพยากรอันเป็นฐานทรัพยากรของการท่องเที่ยว ปัญหาจากการขยายตัวของกระแสการท่องเที่ยวและการขยายตัวของธุรกิจการท่องเที่ยวภายในจังหวัดแม่ฮ่องสอนอย่างรวดเร็วได้ส่งผลกระทบต่อทั้งการเปลี่ยนแปลงด้านวิถีชีวิต ทรัพยากร ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างมาก อาทิ ปัญหาขยะล้นเมือง ปัญหาความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ความเปลี่ยนแปลงในการถือครองที่ดิน การการบุกรุกพื้นที่ป่าและที่สาธารณะ ปัญหาช่องว่างทางเศรษฐกิจ การอพยพของประชากร เป็นต้น

ท่ามกลางสถานการณ์ดังกล่าวในหลายชุมชนในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนได้เลือกแนวทางการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community - Based Tourism-CBT) ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่แตกต่างจากการท่องเที่ยวกระแสหลัก โดยคำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมเป็นสำคัญ มีการจัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชนและชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน ในอีกมิติหนึ่งชุมชนก็สามารถปรับตัวเพื่อรองรับความเปลี่ยนแปลงจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงเกิดความร่วมมือระหว่างวิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอนกับสถาบันการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้ดำเนินโครงการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในพื้นที่ 3 อำเภอ ซึ่งประกอบไปด้วยอำเภอเมือง อำเภอขุนยวม อำเภอแม่ออน และอำเภอเมือง โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณ จากสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) เพื่อเตรียมความพร้อมและพัฒนาเส้นทาง การท่องเที่ยวในชุมชนตามแผนงานโครงการจัดการความรู้สู่การสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจและสังคมโดยใช้ทุนทางวัฒนธรรม โดยมีวัตถุประสงค์คือ

1. เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมที่ทรงค่า ทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ มีวิถีการผลิตที่พึ่งพาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน
2. เพื่อสร้างระบบการกระจายผลประโยชน์สู่ชุมชนอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม
3. เพื่อพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมที่สามารถสร้างทักษะ ความรู้ ความสามารถ ที่เหมาะสมให้กับชุมชน และสร้างกิจกรรมกระบวนการการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน
4. เพื่อสร้างชุมชนการท่องเที่ยวโดยชุมชน

กระบวนการทำงานของโครงการโดยใช้กระบวนการของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มีองค์ประกอบคือ ศักยภาพของคน ศักยภาพของพื้นที่ การจัดการ การมีส่วนร่วมและการประเมินศักยภาพ ผลกระทบจากการทำการท่องเที่ยวโดยชุมชน ควบคู่ไปกับการสร้างการเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยวและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่น ในพื้นที่เป้าหมาย โดยเป็นการนำหลักสูตรการเตรียมความพร้อมและการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของสถาบันการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBI) มาปรับประยุกต์ใช้ในมิติด้านการศึกษาตามความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่

การทดลองหลักสูตรเสริมศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

เรื่อง/หลักสูตร/องค์ความรู้ และพื้นที่/เรื่อง/กลุ่มที่ ดำเนินการ	ผลการดำเนินงานเชิงคุณภาพ
1. เรื่อง/หลักสูตร/องค์ความรู้ ที่ใช้ในการจัดการความรู้ ประกอบด้วย (1) การศึกษาบริบทชุมชน (2) การนิเทศติดตามการจัดการเรียนรู้ของอย่างมีส่วนร่วม (3) การประเมินโครงการอย่างมีส่วนร่วม 2. พื้นที่/เรื่อง/กลุ่มที่ดำเนินการ 1) บ.ห้วยแก้วบน อ.เมือง 2) บ.ต่อแพ อ.ขุนยวม 3) บ.ดง อ.แม่ลาน้อย 4) กลุ่มเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน 9 หมู่บ้าน	1. ผลการจัดทำข้อมูลหรือสารสนเทศชุมชน มี โดยได้ทำการจัดเก็บข้อมูลบริบทชุมชนตามประเด็นการเก็บข้อมูล โดยแบ่งเป็น ข้อมูลด้านกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจ และสังคม โดยใช้เทคนิค Rapid Rural Appraisal และข้อมูลบริบทของการจัดการศึกษาในชุมชนเป้าหมาย เพื่อนำข้อมูลมาเป็นฐานในการศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดทำโครงการ 2. รู้ความต้องการ และกำหนดองค์ความรู้ / หลักสูตร / เครื่องมือในการพัฒนา มีการศึกษาความต้องการบนพื้นฐานของชุมชนโดยใช้กระบวนการกลุ่มเพื่อให้ผู้มีส่วนได้เสียได้รู้จักตนเอง และศักยภาพชุมชน เพื่อกำหนดเป็นความจำเป็นในการพัฒนา รวมทั้งมีการกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมโดยใช้วิสัยทัศน์ร่วมเป็นเครื่องมือในการจัดทำยุทธศาสตร์การทำงานเครือข่ายต่อไป 3. จัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน ผู้ดำเนินโครงการได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติอย่างมีส่วนร่วม ความรู้ที่ใช้ในการดำเนินโครงการ คือ 1) การเป็นวิทยากรกระบวนการและภาวะผู้นำ 2) การออกแบบและวางแผนงานและกระบวนการในการฝึกอบรม 3) การระดมความคิดเห็นผ่านกระบวนการกลุ่ม วิธีการที่ใช้ในการดำเนินโครงการ คือ 1) การระดมความคิดเห็นโดยกระตุ้นการมีส่วนร่วมด้วยกิจกรรมและการแบ่งกลุ่ม 2) การฝึกอบรมที่มุ่งเน้นการปฏิบัติจริงในพื้นที่ 4. ผู้รับบริการ จากการรวบรวมทุกชุมชนที่ดำเนินการ จำนวน 3 ชุมชน และหมู่บ้าน

เรื่อง/หลักสูตร/องค์ความรู้ และพื้นที่/เรื่อง/กลุ่มที่ ดำเนินการ	ผลการดำเนินงานเชิงคุณภาพ
	เครือข่าย CBT 1) ผู้เข้าร่วมกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชน จำนวน 230 คน 2) กลุ่มเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน 6 หมู่บ้าน จำนวน 18 คน 5. ผลที่เกิดขึ้นกับผู้รับบริการหรือชุมชน (ผลผลิต/ ผลลัพธ์) ผลผลิต 1. รายงานผลการดำเนินโครงการนำร่องการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน 2. ชุดองค์ความรู้ /ชุดหลักสูตร/ ชุดวิชา ที่ได้จากการจัดการความรู้ / จัดกระบวนการเรียนรู้ - ฝึกอบรมซ่อมเสริม ด้านการจัดการที่พัก - ฝึกอบรมซ่อมเสริม ด้านการทักษะการสื่อสารด้วยภาษาอังกฤษ - ฝึกอบรมกลุ่มยุวชนนำเที่ยว - ฝึกอบรมการจัดทำผลิตภัณฑ์ชุมชน - ฝึกอบรมการทำพลังงานจากชีวภาพ - การนิเทศติดตามการจัดการศึกษาอย่างมีส่วนร่วม 3. จำนวนผู้รับบริการการถ่ายทอดองค์ความรู้ ภายใต้กระบวนการดำเนินงานโครงการ 3.1 ผู้เข้าร่วมกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชน 3 หมู่บ้าน 3.2 เจ้าหน้าที่ อบต. 3.3 กลุ่มเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน 6 หมู่บ้าน 4. จำนวนชุมชน/กลุ่มบุคคลที่ร่วมดำเนินการ จำนวน 3 ชุมชน คือ บ. ห้วยแก้วบน อ.เมือง บ.ต่อแพ อ.ขุนยวม บ.ดง อ.แม่ลาน้อย และ กลุ่มเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน 6 หมู่บ้าน ผลลัพธ์ ชุมชนได้รับการพัฒนาความรู้ ศักยภาพในการประกอบอาชีพ นำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต มีการพัฒนาอาชีพ อนุรักษ์ไว้ซึ่งวิถีชีวิตและสิ่งแวดล้อม

สรุป (ร่าง) โครงสร้างหลักสูตรการฝึกอบรมเตรียมความพร้อมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จังหวัดแม่ฮ่องสอน

รายวิชา	จำนวนชั่วโมง	เนื้อหาวิชา	เป้าหมาย	ตัวชี้วัด	เครื่องมือ
● หลักการการท่องเที่ยวโดยชุมชน	16	ความหมาย แนวคิด หลักการการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน การท่องเที่ยวโดยชุมชนกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	■ คณะทำงาน“การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน” ■ พี่เลี้ยงชุมชน “วิทยากรพี่เลี้ยง” ■ ประชาชน/ ครั้วเรือนที่เข้าร่วมโครงการ	■ ชุมชนเข้าใจหลักการการท่องเที่ยวโดยชุมชน	■ การสังเกต ■ การแลกเปลี่ยนแนวคิด ตอบข้อซักถาม ■ จำนวนผู้ให้ความสนใจเข้าร่วมการอบรม
● กำหนดแนวคิดและเป้าหมาย CBT	16	การนำหลักการการท่องเที่ยวโดยชุมชนมาวิเคราะห์เพื่อกำหนดกรอบแนวทางการทำงานและเป้าหมายการดำเนินงาน		■ กรอบแนวคิดในการทำงานการท่องเที่ยวโดยชุมชน ■ มีเป้าหมายในการดำเนินงานการท่องเที่ยวโดยชุมชน	■ การจัดเวทีระดมความคิดเห็น และการมีส่วนร่วมของชุมชน
● การศึกษาชุมชน/ SWOT	20	ศึกษาและวิเคราะห์สภาพบริบทชุมชนทั้งทางกายภาพภายในและภายนอกชุมชนเพื่อหาจุดแข็งและจุดที่ควรพัฒนา โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน		■ มีข้อมูลศักยภาพของชุมชนทั้งจุดแข็ง และจุดที่ควรพัฒนา	■ การจัดเวทีระดมความคิดเห็น และการมีส่วนร่วมของชุมชน
● การวางแผนและทำแผน	20	ศึกษาแนวทางพัฒนาการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เหมาะสมจาก		■ มีแผนการดำเนินการดำเนินงาน	■ การจัดเวทีระดมความคิดเห็น และ

รายวิชา	จำนวนชั่วโมง	เนื้อหาวิชา	เป้าหมาย	ตัวชี้วัด	เครื่องมือ
ชุมชน		ประสบการณ์จริง และจัดทำแผนแม่บทชุมชน		งบประมาณ ผู้รับผิดชอบ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ของชุมชน	การมีส่วนร่วม
พัฒนาทักษะสมาชิกชุมชน/ ฝึกอบรม ที่สนองต่อการท่องเที่ยวในชุมชน	30	ค้นหาแนวทางสร้างเสริมจุดได้เปรียบ และข้อที่ควรพัฒนาสู่แผนการพัฒนาและการฝึกอบรม เช่น ภาษา,องค์ความรู้และภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณี, อาสาสมัครนำเที่ยว, พัฒนาผลิตภัณฑ์, โฮมสเตย์, อาหารพื้นบ้าน, การพัฒนาผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน, การเตรียมความพร้อมด้านตลาด, การบริหารจัดการ	ประชาชน ครัวเรือนที่เข้าร่วมโครงการการวัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	- หลักสูตรการฝึกอบรมที่ตอบสนองต่อความต้องการชุมชน - จำนวนผู้เข้ารับการอบรมในแต่ละหลักสูตร	- การสังเกตการณ์มีส่วนร่วม - การตอบข้อซักถาม - การฝึกปฏิบัติจริง - ผลงานที่เกิดขึ้น
การออกแบบการท่องเที่ยว	8	- การจัดทำรูปแบบและแผนที่การท่องเที่ยวโดยชุมชนภายในชุมชน และเชื่อมโยงกับชุมชนใกล้เคียง - วิเคราะห์และกำหนดระยะเวลาการท่องเที่ยวในแต่ละรูปแบบ ให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้รับบริการ	หมู่บ้านเป้าหมาย 5 หมู่บ้านบ.ห้วยแก้ว บ.อ.เมือง, บ.ต่อแพ อ.ขุนยวม, บ.ดง อ.แม่ลาน้อย, บ.แม่กองคา อ.แม่สะเรียง ให้สามารถ	มีแผนการท่องเที่ยวของชุมชน	- การสังเกตการณ์มีส่วนร่วม - การฝึกปฏิบัติจริง - ผลงานที่เกิดขึ้น

รายวิชา	จำนวนชั่วโมง	เนื้อหาวิชา	เป้าหมาย	ตัวชี้วัด	เครื่องมือ
● การทดลองและดำเนินการจัดการท่องเที่ยว	24	● ความปลอดภัยในการรับบริการนักท่องเที่ยว ● สุขลักษณะในการให้บริการ เช่น อาหาร ห้องสุขา ความสะอาดของชุมชน ฯ ● มาตรฐานที่พักโฮม-สเตย์ ● การให้บริการนักท่องเที่ยว เช่น การเป็นเจ้าบ้านที่ดี	ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนในแต่ละชุมชนได้ด้วยตนเอง เช่น การเขียนข่าวเผยแพร่ทางวิทยุหรือ สื่ออื่นๆ พร้อมทั้งสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวโดยชุมชน กับ หมู่บ้านเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน	● รายงานผลการดำเนินการ การให้บริการการท่องเที่ยวโดยชุมชนจาก คณะประเมิน	● การลงพื้นที่เป้าหมายของคณะกรรมการ ● แบบประเมินการท่องเที่ยวโดยชุมชนของ CBTi
● การประชาสัมพันธ์	24	● หลักการประชาสัมพันธ์ ● รูปแบบการประชาสัมพันธ์ เช่น การจัดทำแผ่นพับ เว็บไซต์ การเขียนข่าวประชาสัมพันธ์ ป้ายโฆษณา ฯ		● มีแผ่นพับ ● มีเว็บไซต์	● การสังเกตการณ์มีส่วนร่วม ● การฝึกปฏิบัติจริง
● การเชื่อมโยงตลาด	24	● หลักการตลาด ● การสร้างความมีส่วนร่วมของผู้ประกอบการ		● มีแผนการตลาดที่เชื่อมโยงกับผู้ประกอบการเข้ามาเป็นเครือข่าย ● รูปแบบการประชาสัมพันธ์	● แบบประเมินผลของการมีส่วนร่วม
● การสร้างและเชื่อมโยงเครือข่าย	24	● การศึกษาและวิเคราะห์บริบทชุมชนที่จะเชื่อมโยงเครือข่าย		● มีชุมชนที่เข้าร่วมเครือข่ายการ	● แบบประเมินผลของการมีส่วนร่วม

รายวิชา	จำนวนชั่วโมง	เนื้อหาวิชา	เป้าหมาย	ตัวชี้วัด	เครื่องมือ
		• การสร้างกฎ กติกา และข้อบังคับกลุ่มเครือข่าย • การทำแผนยุทธศาสตร์ขับเคลื่อนเครือข่าย		ท่องเที่ยวโดยชุมชน • มีแผนการดำเนินงานร่วมกับชุมชนเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน	
• การทำความร่วมมือกับภาคีที่เกี่ยวข้อง	24	• ศึกษาและวิเคราะห์แผนงานชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้อง • การเขียนแผนงานและโครงการเพื่อเสนอขอรับการสนับสนุนงบประมาณกับองค์กรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน		• มีแผนการดำเนินงานร่วมกับชุมชนเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน • มีผลงานการได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภาครัฐและเอกชน	• แผนงานโครงการของชุมชน • แผนงานโครงการของชุมชนที่ได้รับการสนับสนุน

ดังนั้นจากการดำเนินงานจึงมีสองส่วนที่สำคัญคือ ส่วนแรกการส่งเสริม สนับสนุนและพัฒนาเชิงพื้นที่ ในชุมชนและส่วนที่สองการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมที่สามารถสร้างทักษะ ความรู้ ความสามารถ ที่เหมาะสมให้กับชุมชน ซึ่งแบ่งเป็น 3 ประเภท ได้แก่

- 1) หลักสูตรสำหรับคณะกรรมการ “การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน”
- 2) หลักสูตรสำหรับพี่เลี้ยงชุมชน “วิทยาการพี่เลี้ยง”
- 3) หลักสูตรสำหรับชุมชน เป็นหลักสูตร “พัฒนาอาชีพ” ประกอบด้วย
 - 3.1) การบริหารจัดการ Home Stay และการรับรองมาตรฐาน
 - 3.2) สุขลักษณะในการดำรงชีวิต
 - 3.3) อาสาสมัครนำเที่ยวชุมชนและการนำเสนอ
 - 3.4) ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร
 - 3.5) การส่งเสริมอาชีพท้องถิ่น (ขึ้นอยู่กับแต่ละชุมชน)
 - 3.6) การแปรรูปและการออกแบบผลิตภัณฑ์
 - 3.7) การจัดการทรัพยากรในชุมชน
 - 3.8) การจัดทำบัญชีครัวเรือน
 - 3.9) ระบบการบริหารจัดการองค์กร: สหกรณ์ กองทุน ฯ
 - 3.10) การประชาสัมพันธ์
 - 3.11) การตลาดกับ CBT
 - 3.12) หลักการพัฒนาและเชื่อมโยงเครือข่าย

การดำเนินโครงการคณะกรรมการได้จัดฝึกอบรมหลักสูตรทั้ง 3 ประเภท ให้กับกลุ่มเป้าหมายและได้จัดประชุมเพื่อติดตามผลการดำเนินงาน ในการประชุมได้มีข้อเสนอให้พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมให้เป็นหลักสูตรประกาศนียบัตร ชุดวิชาในหลักสูตรอนุปริญญา และหลักสูตรอนุปริญญาการท่องเที่ยวโดยชุมชน จึงได้ทำความร่วมมือระหว่างวิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา มหาวิทยาลัยพายัพ ในวันที่ 17 - 18 เมษายน 2557 และ วันที่ 29-30 เมษายน 2557 วาระการประชุมเป็นการนำเสนอผลการดำเนินงานโครงการการท่องเที่ยวโดยชุมชนของวิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอนและการหารูปแบบการพัฒนาหลักสูตรการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ การหาแนวทางการพัฒนาหลักสูตรการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน และการวิเคราะห์เนื้อหาและโครงสร้างหลักสูตรการท่องเที่ยวโดยชุมชนร่วมกันของ 3 สถาบัน เพื่อเชื่อมโยงกับหลักสูตรปริญญาตรี อนุปริญญา ประกาศนียบัตร และหลักสูตรฝึกอบรม ผลของการประชุมได้มีความเห็นให้ดำเนินการหลักสูตรที่สามารถดำเนินการได้เลย เช่น หลักสูตรประกาศนียบัตร แต่ถ้าเป็นหลักสูตรอนุปริญญาและการเชื่อมต่อการเรียนระดับปริญญาตรี ซึ่งการดำเนินการจะต้องผ่านการพิจารณาของสภาวิชาการและสภาวิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน คณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรและสภาวิทยาลัยชุมชน ประกอบกับการเตรียมความพร้อมเพื่อปรับเปลี่ยนสถานะของวิทยาลัยชุมชนตาม พ.ร.บ.สถาบันวิทยาลัยชุมชน จึงทำให้จะต้องใช้เวลาค่อนข้างมาก ดังนั้นเพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติและเกิดความรวดเร็วจึงได้จัดทำร่างโครงสร้างหลักสูตรและตัวอย่างหลักสูตรประกาศนียบัตร ดังนี้

โครงร่างหลักสูตรประกาศนียบัตรการจัดการท่องเที่ยวและนำเที่ยวโดยชุมชน 1. หลักสูตรการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน (สำหรับเจ้าหน้าที่การท่องเที่ยวประจำองค์การบริหารส่วนจังหวัด และตำบล) 2. หลักสูตรการพัฒนาทักษะการนำเที่ยวเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน (ได้รับบัตรมัคคุเทศก์เฉพาะพื้นที่จากสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬา)			
วิชาพื้นฐาน	วิชาชีพเฉพาะ 1 วชช. + อปท.	วิชาชีพเฉพาะ 2 วชช. + ทกจ.	วิชาเลือก
วิชาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว	การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชน	การวางแผนและจัดนำเที่ยว (ธุรกิจ)	การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
วิชาแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	การวางแผนและจัดนำเที่ยว (ธุรกิจ)	หลักการปฏิบัติงานนำเที่ยว (ปฐมพยาบาล + การประสานงานการนำเที่ยว)	การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
พฤติกรรมนักท่องเที่ยว	การประกอบกิจการนำเที่ยว	การวางแผนและการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน + การประเมิน	การจัดการที่พักเพื่อการท่องเที่ยวชุมชน (Homestay)
หลักการท่องเที่ยวยั่งยืน	การเงิน/ การบัญชีเพื่อการท่องเที่ยว	การเงิน/ การบัญชีเพื่อการท่องเที่ยว	คอมพิวเตอร์เพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน
การท่องเที่ยวโดยชุมชน	การพัฒนาโครงการการท่องเที่ยว + การติดตามและประเมินผล	การพัฒนาโครงการการท่องเที่ยว + การติดตามและประเมินผล	ภาษาอังกฤษเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน 1
การมีส่วนร่วมชุมชน			ภาษาอังกฤษเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน 2
การตลาด CBT			
การจัดการทรัพยากรมนุษย์			
	ฝึกปฏิบัติ + โครงการท่องเที่ยว	ฝึกปฏิบัติ + รายการนำเที่ยว	
360 ชม.: วิชาละ 45 ชม. 24 หน่วยกิต	250 ชม. + ปฏิบัติ 960 ชม. 15 หน่วยกิต	15 หน่วยกิต	15 หน่วยกิต

รวมทั้งหมด 60 หน่วยกิต/ปี หน่วยกิตละ 25 บาท /ไม่รวมฝึกงาน บัตรมัคคุเทศก์ เฉพาะพื้นที่ 1 ปี: ทฤษฎี 8 เดือน, ปฏิบัติ 4 เดือน

ตัวอย่างชื่อหลักสูตรอาชีพ : นักจัดการการท่องเที่ยว

กลุ่มเป้าหมายที่เรียน : บุคลากร เจ้าหน้าที่ในองค์กร คนในชุมชนที่จะพัฒนาตนเองเป็นนักจัดการการท่องเที่ยว

หน้าที่และงานในหน้าที่ตามหลักสูตร :

1. หน้าที่ศึกษาชุมชน (Community Education)	2. หน้าที่วิทยากรกระบวนการ (Facilitator)	3. หน้าที่จิตวิทยาและการพัฒนา บุคลิกภาพ (Psychology and Personality Development)
● งานออกแบบเครื่องมือในการศึกษาชุมชน	● งานออกแบบกระบวนการเรียนรู้	●
● งานวางแผนการเก็บข้อมูลชุมชน	● งานระดมสมอง	●
● งานการจัดเก็บข้อมูลชุมชน	● งานสร้างการมีส่วนร่วม	●
● งานวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน	● งานสรุปประเด็น	●
● งานนำเสนอข้อมูลชุมชน		●
4. หน้าที่บริการอาหารและเครื่องดื่ม (Food and Beverage Services)	5. หน้าที่มัคคุเทศก์ (Principle of Tourist Guide)	6. หน้าที่พัฒนาแหล่งท่องเที่ยว (Tourism Destination Development)
●	●	●
●	●	●
●	●	●
7. หน้าที่จัดการธุรกิจนำเที่ยว (Tour and Travel Agency Management)	8. หน้าที่จัดการที่พักแบบโฮมสเตย์ (Home Stay accommodation Management)	9. หน้าที่การตลาดและประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว (PR and Principles of Marketing)
●	●	
●	●	●
●	●	●

1. วัตถุประสงค์

1. มีความรู้และเข้าใจเกี่ยวกับการเป็นพี่เลี้ยงในชุมชน
2. มีทักษะเกี่ยวกับการศึกษาชุมชน วิทยากรกระบวนการ และการจัดเวทีแบบมีส่วนร่วม
3. มีเจตคติที่ดีต่อการทำงานเป็นพี่เลี้ยงในชุมชน

2. ระยะเวลา

ผู้รับการฝึกจะได้เรียนทั้งภาคทฤษฎี และปฏิบัติจริงในชุมชน รวมระยะเวลา 80 ชั่วโมง โดยผู้เรียนจะต้องมีเวลาเรียนไม่น้อยกว่าร้อยละ 80 จึงจะมีสิทธิ์ได้รับการประเมินผล

3. คุณสมบัติของผู้เรียน

1. อ่านออกเขียนได้
2. มีความสนใจ
3. มีร่างกายสมบูรณ์ ไม่เป็นผู้ทุพพลภาพ และไม่เป็นผู้ที่เป็โรคติดต่อร้ายแรง

4. วุฒิบัตร

ผู้ที่เรียนจบหลักสูตรและผ่านการประเมินจะได้รับวุฒิบัตร

5. หัวข้อรายวิชา Module

รหัส	รายวิชา	ชั่วโมง		
		ทฤษฎี	ปฏิบัติ	รวม
	การศึกษาชุมชน	8	24	32
	วิทยาการกระบวนการ	8	16	24
	การจัดเวทีแบบมีส่วนร่วม	8	16	24
รวม		24	56	80

การวิเคราะห์รายการความสามารถ (Module ที่ 1) รายวิชา การศึกษาชุมชน (รายวิชาอื่นๆ ทำเหมือนกัน)

รายการความสามารถ	ความรู้	จำ	ประ ยุกต์	วิ เคราะห์	ทักษะ	เลียน แบบ	ทำ ถูกต้อง	ทำ ชำนาญ
1. ออกแบบเครื่องมือในการศึกษาชุมชน	1.1 ชนิดของเครื่องมือในการศึกษาชุมชน 1.2 วิธีการใช้เครื่องมือในการศึกษาชุมชน 1.3 วิธีเขียนแผนการเก็บข้อมูล	/	/		1. ออกแบบเครื่องมือในการศึกษาชุมชนได้		/	
2. วางแผนการเก็บข้อมูลชุมชน	2.1 ชนิดของข้อมูล 2.2 วิธีการกำหนดประเด็นเก็บข้อมูล 2.2 วิธีการกำหนดประเด็นคำถาม 2.3 วิธีการกำหนดเครื่องมือหรือวิธีการ 2.4 วิธีการกำหนดแหล่งข้อมูล	/	/		2. เขียนแผนการเก็บข้อมูลได้		/	
3. จัดเก็บข้อมูลชุมชน	3.1 วิธีการจัดเก็บข้อมูลชุมชน 3.2 ข้อควรปฏิบัติในการจัดเก็บข้อมูลในชุมชน	/	/		3. จัดเก็บข้อมูลชุมชนตามแผนได้		/	
4. วิเคราะห์ข้อมูลชุมชน	4.1 วิธีการตรวจสอบข้อมูล 4.2 วิธีการจำแนกประเภทข้อมูล 4.3 วิธีการจัดกลุ่มข้อมูล 4.4 วิธีสังเคราะห์ข้อมูล	/	/		4. วิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาชุมชนได้		/	
5. งานนำเสนอข้อมูลชุมชน	5.1 เครื่องมือ อุปกรณ์ในการเสนอข้อมูล 5.2 เทคนิคการนำเสนอข้อมูล		/		5. นำเสนอข้อมูลจากการศึกษาชุมชนได้		/	

ตัวอย่างหลักสูตรวิชาชีพเลี้ยงในชุมชน

1. หลักสูตร วิชาชีพเลี้ยงในชุมชน
2. รายวิชาสมรรถนะ (Module ที่ 1) การศึกษาชุมชน
3. จำนวนชั่วโมงที่สอน 32 ชั่วโมง / ทฤษฎี 8 ชั่วโมง / ปฏิบัติ 24 ชั่วโมง
4. วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ทักษะ และความพร้อมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ ตลอดจนมีทัศนคติที่ดีต่อการประกอบอาชีพที่เลี้ยงในชุมชน โดยสามารถปฏิบัติงานได้ดังนี้ 1. มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการออกแบบเครื่องมือในการศึกษาชุมชน วางแผนการเก็บข้อมูลชุมชนและการจัดเก็บข้อมูลชุมชน 2. มีทักษะในการศึกษาชุมชน วิเคราะห์ข้อมูลชุมชนและการนำเสนอข้อมูลชุมชน 3. สามารถนำความรู้และทักษะในการศึกษาชุมชนไปใช้ในการพัฒนาตนเองและชุมชนได้ 4. มีเจตคติที่ดีในการทำงานร่วมกับชุมชน

5. คำอธิบายรายวิชา

ศึกษาเกี่ยวกับชนิดของเครื่องมือในการศึกษาชุมชน วิธีการใช้เครื่องมือในการศึกษาชุมชน วิธีการเขียนแผนการจัดเก็บข้อมูล ชนิดของข้อมูล วิธีการกำหนดประเด็นเก็บข้อมูล ประเด็นคำถาม เครื่องมือหรือวิธีการ การกำหนดแหล่งข้อมูล วิธีการจัดเก็บข้อมูลชุมชน ข้อควรปฏิบัติในการจัดเก็บข้อมูลในชุมชน วิธีการตรวจสอบข้อมูลวิธีการจำแนกประเภทข้อมูล จัดกลุ่มข้อมูล สังเคราะห์ข้อมูล เครื่องมือ อุปกรณ์ในการเสนอข้อมูล เทคนิคการนำเสนอข้อมูล ปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดเก็บข้อมูลชุมชน วิเคราะห์ข้อมูลชุมชน นำเสนอข้อมูลชุมชน

6. โครงการสอน

งาน	เนื้อหาสาระ	กิจกรรม	เวลาเรียน
งานออกแบบเครื่องมือในการศึกษาชุมชน	1.1 ชนิดของเครื่องมือในการศึกษาชุมชน 1.2 วิธีการใช้เครื่องมือในการศึกษาชุมชน 1.3 วิธีการเขียนแผนการจัดเก็บข้อมูล	- บรรยายโดยใช้สื่อประกอบการสอน - ประเมินผลโดยทำแบบทดสอบหลังบทเรียน	4
งานวางแผนการเก็บข้อมูลชุมชน	2.1 ชนิดของข้อมูล 2.2 วิธีการกำหนดประเด็นเก็บข้อมูล 2.2 วิธีการกำหนดประเด็นคำถาม 2.3 วิธีการกำหนดเครื่องมือหรือวิธีการ 2.4 วิธีการกำหนดแหล่งข้อมูล	- บรรยายโดยใช้สื่อประกอบการสอน - ประเมินผลโดยทำแบบทดสอบหลังบทเรียน - การเขียนแผนการเก็บข้อมูล	8
งานการจัดเก็บข้อมูลชุมชน	3.1 วิธีการจัดเก็บข้อมูลชุมชน 3.2 ข้อควรปฏิบัติในการจัดเก็บข้อมูลในชุมชน	- บรรยายโดยใช้สื่อประกอบการสอน - ประเมินผลโดยทำแบบทดสอบหลังบทเรียน - การลงปฏิบัติภาคสนาม	12
งานวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน	4.1 วิธีการตรวจสอบข้อมูล 4.2 วิธีการจำแนกประเภทข้อมูล 4.3 วิธีการจัดกลุ่มข้อมูล 4.4 วิธีสังเคราะห์ข้อมูล	- บรรยายโดยใช้สื่อประกอบการสอน - ประเมินผลโดยทำแบบทดสอบหลังบทเรียน	4
งานนำเสนอข้อมูลชุมชน	5.1 เครื่องมือ อุปกรณ์ในการเสนอข้อมูล 5.2 เทคนิคการนำเสนอข้อมูล	- บรรยายโดยใช้สื่อประกอบการสอน - ประเมินผลโดยทำแบบทดสอบหลังบทเรียน - การนำเสนอหน้าชั้นเรียน	4

กระบวนการพัฒนาหลักสูตร ใช้แนวคิด การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น หมายถึงการประมวลเนื้อหากระบวนการจัดการเรียนรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ มีเป้าหมาย กระบวนการผลลัพธ์ที่คาดหวังตามบริบทความต้องการของท้องถิ่น เป็นหลักสูตรที่สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันทางสังคมจัดทำขึ้นเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร

โดยใช้กระบวนการเรียนการสอน คือ กระบวนการเรียนรู้ท้องถิ่น หมายถึง เนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้ทุกเรื่องมีความสัมพันธ์ต่อกันและเชื่อมโยงด้วยหลักคิดในการทำงานร่วมกันคือ 1)ตัวกระบวนการเรียนรู้ที่มีการวิจัยเป็นฐาน (Research-Based Learning) 2)กระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นผู้มีส่วนริเริ่มและดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Student-Centered Learning) 3)กระบวนการเรียนรู้ที่เปิดพื้นที่ให้ชุมชนมีส่วนร่วมได้สูงทั้งผู้ที่มีส่วนร่วมคิด ร่วมพัฒนา ร่วมจัดแหล่งเรียนรู้ ร่วมสอน ร่วมประเมิน (Community- Based Learning) 4)เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งยกระดับพลังความคิดของผู้เรียน และพลังของการใช้เหตุผลอย่างเป็นระบบและเป็นวิทยาศาสตร์ให้เป็นวัฒนธรรมวิธีคิดเพื่อยกระดับการเรียนรู้ท้องถิ่น

รูปภาพแสดง การประชุมยกร่างหลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ปัจจุบันหลักสูตรประกาศนียบัตรอยู่ระหว่างการเตรียมดำเนินการทดลองจัดฝึกอบรมในโครงการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน ในด้านการพัฒนารายวิชาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ภายหลังจากการสนับสนุนการดำเนินโครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชนของสถาบันวิทยาลัยชุมชน ด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ตาก ตราดและสตูล ในปี 2555 จึงได้มีการพัฒนาชุดวิชาการท่องเที่ยวชุมชน บรรจุในหลักสูตรอนุปริญญาวิทยาลัยชุมชน ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2555 เพื่อให้สอดคล้องตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง กรอบเกณฑ์มาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ (Thai Qualification Framework for Higher Education) พ.ศ.2552 โดยกำหนดให้มีผลการเรียนรู้ที่คาดหวังให้บัณฑิตมี อย่างน้อย 5 ด้าน ดังนี้

1. ด้านคุณธรรม จริยธรรม (Ethics and Moral)
2. ด้านความรู้ (Knowledge)
3. ด้านทักษะทางปัญญา (Cognitive Skills)

4. ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ (Interpersonal Skills and Responsibility)
5. ด้านการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ (Numerical Analysis, Communication and Information Technology Skills)

และกำหนดให้หลักสูตรของสถาบันอุดมศึกษาที่สร้างตั้งแต่ปี 2553 ต้องใช้กรอบมาตรฐานนี้ รวมทั้งหลักสูตรที่มีอยู่เดิมทุกหลักสูตรต้องปรับปรุงให้เป็นไปตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิ (TQF) นี้ ภายในปี 2555

ชุดวิชาการจัดการท่องเที่ยวชุมชน Community Tourism Management จำนวน 3 หน่วยกิต มีเนื้อหา ดังนี้ เป็นศึกษาความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน นโยบายรัฐเกี่ยวกับการท่องเที่ยว กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว รูปแบบการจัดการท่องเที่ยว บทบาทของท้องถิ่นและชุมชนต่อการท่องเที่ยว ศึกษาวิเคราะห์ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของท้องถิ่น การวางแผน การวางกลยุทธ์การจัดการท่องเที่ยวของท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

ปัจจุบันวิชาการจัดการท่องเที่ยวชุมชน เป็นวิชาในหมวดวิชาเลือกเสรี ในสาขาการปกครองท้องถิ่น จะเห็นได้ว่าเนื้อหาการเรียนมีความสอดคล้องกับบริบทของชุมชนท้องถิ่นมากกว่าเนื้อหาในการเรียนวิชาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว และจุดมุ่งหมายของรายวิชาที่แตกต่างอย่างชัดเจนกล่าวคือวิชาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว มีจุดมุ่งหมายเพื่อเรียนรู้ระบบอุตสาหกรรมท่องเที่ยวกระแสหลัก ส่วนวิชาการจัดการท่องเที่ยวชุมชนมุ่งเน้นการเรียนรู้ระบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นผู้จัดการด้วยตนเอง

ผลการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อยกร่างหลักสูตรภายใต้โครงการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน วิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน และการสัมภาษณ์ระดับลึกของผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน วันที่ 28-30 พฤษภาคม 2557 ณ ห้องประชุมอาคารชานกะเล

ผู้เข้าร่วมประชุม

1. นายคมสัน คุสินทรัพย์	ผู้อำนวยการวิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน
2. ดร.โยธิน บุญเฉลย	รองผู้อำนวยการวิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน
3. ผศ.ดวงพร อ่อนหวาน	หัวหน้าศูนย์จัดการข้อมูลเพื่อการวิจัยและพัฒนา
ศักยภาพชุมชน ม.เทคโนโลยีราชมงคล
ล้านนาภาคพายัพเชียงใหม่
4. นางสาวพจนา สวนศรี	ผู้อำนวยการสถาบันท่องเที่ยวโดยชุมชน
5. นายธัญชัย มุงจิต	ผู้ประสานงาน สกว.แม่ฮ่องสอน
6. นายสุรินทร์ มหารรรณ	ครูชำนาญการ
7. นางสาวณปภัช รัตนารณกร	ครูชำนาญการ
8. นายอิศรา จันทิมางกูร	ครู
9. นางสาวสมนวรรณ ธรรมดีกุล	เจ้าหน้าที่งานวัดผล
10. นางสาววิรัตน์ เกษตรการ	นักวิชาการศึกษา
11. นางสาวชาลินี ต่อมกมน	นักวิชาการศึกษา
12. นางธนพร เนตรนภากร	นักวิชาการศึกษา

เริ่มประชุม เวลา 09.00 น. โดย ดร.โยธิน บุญเฉลย ทำหน้าที่ประธานในที่ประชุม

นางสาวณปภัช รัตนาวรรณกร ได้แจ้งรายละเอียดกำหนดการจัดการประชุมในวันนี้ โดยช่วงเช้าจะเป็นการการระดมความเรียงของการจัดหารูปแบบ โครงสร้างการบริหารจัดการโครงการ และช่วงบ่ายเรื่องการวางแผนการยกวางพัฒนาหลักสูตรอนุปริญา โดยจะเชื่อมต่อกับ มทล.ล้านนาและกั ม.พายัพ

ดร.โยธิน บุญเฉลย ได้กล่าวถึง บริบทของโครงการ CBT ในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน รวมถึงวัตถุประสงค์ พันธกิจ ยุทธศาสตร์ และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการเกี่ยวกับโครงการ CBT ในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2554 และได้ระดมสมองเพื่อร่างรูปแบบการบริหารจัดการที่เหมาะสมต่อโครงการ CBT ในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยได้แนวคิด ดังนี้

1.แนวคิดหลักการรูปแบบการบริหารจัดการที่เหมาะสมต่อโครงการ CBT ของวิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน

- เป็นองค์กรเชื่อมประสานเครือข่ายชุมชน องค์กร ภาคี เครือข่ายทั้งในภาครัฐ เอกชน ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวชุมชน
- กระบวนการทำงานตั้งอยู่บนฐานการมีส่วนร่วม การยึดประโยชน์ของชุมชน การอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมประเพณี และบริหารจัดการโดยชุมชน
- เน้นงานแนวราบ
- สถานะขององค์กรควรเป็น ฝ่าย ศูนย์
- อยู่ในสังกัด หรือ นอกสังกัด ของ วิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน
- มีผู้รับผิดชอบหลัก
- เป็นจังหวัดแห่งการเรียนรู้ CBT
- มีต้นทุน แต่ขาดคนเชื่อม มีคนมาดูงานในลักษณะเพียงEvent
- มีชุดความรู้ผ่านงานวิจัย
- ขาดการจัดการ
- บุคลากรยังขาดแรงบันดาลใจ
- ควรจัดหาผู้จัดการโครงการ
- แสวงหางบประมาณจากหน่วยงานอื่น
- ใช้กลยุทธ์แบบOutside In
- เป็นArea base ในการฝึกงานภาคสนาม
- เป็น Model
- ไม่ติดยึดโครงการวิจัย ให้บูรณาการจากงบประมาณปกติ หรืองบอื่น ใช้ในแบบบริการวิชาการ
- ทำเป็นชุดโครงการวิจัยขอทุน สกว.
- ต้องมีข้อมูลและประสบการณ์ในการทำงานในพื้นที่มาก่อน
- ทำอย่างต่อเนื่อง
- จัดตั้งศูนย์วิจัยผ่านตามลำดับขั้น
- ต้องหาคนเข้าในCBT มีใจรัก

- หาแหล่งทุนจากที่อื่น
- ใช้คนที่มียุ่ มีความรัก และเสียสละ
- วิทยาลัยชุมชนต้องสนับสนุน
- มีองค์ประกอบ3ส่วน
 - ส่วนที่1 สนับสนุนโดย สกอ.
 - ส่วนที่ 2 เป็นการขับเคลื่อนโดยตัวชุมชนเอง
 - ส่วนที่ 3 สนับสนุนโดยภาครัฐกิจ
- ขาดตัวเชื่อมโยงตรงกลาง
- ไม่จำเป็นต้องอยู่ในสังกัดวิทยาลัยชุมชนแต่เชื่อมโยงกัน
- ศูนย์อยู่ภายใต้วิทยาลัยชุมชน
- น่าจะตั้งเป็นศูนย์ที่มีการบริหารจัดการ แบ่งภารกิจ 3 ส่วน
- มีพื้นที่รูปธรรมCBT มีงานนวัตกรรม
- พัฒนางานวิจัย CBT ออกมาเป็นชุดความรู้ พัฒนาเป็นหลักสูตรระยะสั้นให้ชุมชนในแม่ฮ่องสอน
- ช่วยทำการตลาด
- ทำตลาด voluntior ตลาด asean
- ผลลัพธ์ที่ได้ ชุดความรู้ CBT แม่ฮ่องสอน
- ทำงานเชิงรุก โดยใช้แบรนด์ทางการศึกษา
- มีทีมที่ปรึกษา

2.วิสัยทัศน์

“สร้างการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน”

“เป็นศูนย์การเรียนรู้ CBT ระดับอาเซียน”

3.วัตถุประสงค์

1. เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และสนับสนุนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมและวิถีชีวิตอย่างยั่งยืนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวของชุมชน
2. เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ในหลักสูตรที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนและปัญหาอื่น ๆ
3. เพื่อสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้สามารถประสานความร่วมมือกับภาครัฐกิจ อปท. และ ทุกภาคส่วน
4. เพื่อสร้างฐานข้อมูลและฐานงานวิจัยการท่องเที่ยวโดยชุมชนในระดับพื้นที่ที่เข้าถึงง่ายและมีคุณภาพ
5. การสร้างงานวิจัย เชิงวางแผนกับเชิงองค์ความรู้
6. องค์ความรู้ที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม องค์การแห่งอนาคต

4.พันธกิจ

1. วิจัยและบริการวิชาการเพื่อการพัฒนา สร้างความเข้มแข็งของชุมชน และสนับสนุนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมและวิถีชีวิตอย่างยั่งยืนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวของชุมชน
2. จัดการเรียนรู้ในหลักสูตรที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนและกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง
3. ประสานและสนับสนุนเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้สามารถประสานความร่วมมือกับภาครัฐกิจ อปท. และ ทุกภาคส่วน

4. เป็นศูนย์กลางฐานข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยวโดยชุมชนในระดับพื้นที่
5. ประสานแหล่งงบประมาณเพื่อใช้ในการขับเคลื่อนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับCBT

5. ผลผลิตที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการมีองค์กร CBT

- ชุมชน CBT มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง
- เกิดหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน CBT ที่มีมาตรฐาน
- มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ CBT มีฐานข้อมูล
- การประสานทรัพยากรภายนอก
- การพัฒนาบุคลากรของ วชช. (นักพัฒนา, จัดกระบวนการ, นักวิจัยชุมชน)

6. ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการมีองค์กร CBT

- ชุมชนมีความสันติสุขภายใต้ในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชน
- ชุมชนเกิดการพัฒนาย่างยั่งยืน
- ชุมชนมีอาชีพและรายได้เสริมจากการท่องเที่ยวชุมชน
- จังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดแห่งการเรียนรู้ เรื่อง CBT

7. ยุทธศาสตร์ระดับองค์กร

1. พัฒนาศักยภาพของบุคลากรหรือหน่วยงานที่ลงไปส่งเสริมสนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
2. พัฒนาเครือข่าย CBT
3. พัฒนาศูนย์ให้บริการหลักสูตรระยะสั้นการเป็นวิทยากรพี่เลี้ยง CBT ในระดับประเทศ และอาเซียน
4. พัฒนาระบบการบริหารจัดการศูนย์
5. ประสานแหล่งงบประมาณ ทรัพยากรภายนอกมาพัฒนา CBT
6. เป็นองค์กรส่งเสริมศักยภาพด้านภาษาและIT แก่ชุมชน CBT
7. สร้างตลาดด้านการศึกษามาสนับสนุนชุมชน CBT

8. ยุทธศาสตร์ระดับพื้นที่

1. ส่งเสริมให้ชุมชนท่องเที่ยวและองค์กรในท้องถิ่นร่วมมือการจัดการท่องเที่ยวอย่างเข้มแข็ง (จัดการตนเองได้)
2. พัฒนาคนในระดับพื้นที่ให้มีทักษะการเป็นวิทยากร CBT
3. พัฒนาชุมชนให้มีมาตรฐานสอดคล้องกับมาตรฐาน CBT-I
4. พัฒนาชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญา CBT
5. พัฒนาขีดความสามารถด้านการตลาดแก่ชุมชน CBT

9. การกำหนดโครงสร้างการทำงานและกำลังคน

1. ที่ปรึกษา
2. ผู้จัดการศูนย์ (ต้องมี) (จัดการทั้ง 3 ประเด็น)
 - 1) นักจัดการความรู้/นักวิจัย (ระบบฐานข้อมูล)
 - 2) นักฝึกอบรม วิทยากรกระบวนการ
 - 3) นักการตลาด (ระดมทุน เขียนโครงการ วิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย)

3. ผู้ช่วยผู้จัดการ (ถ้ามี) (งานเอกสาร ใช้ร่วมกับ วชช. ลงพื้นที่ได้)

4. พี่เลี้ยงใกล้ชิดชุมชน (หน่วยจัดฯ ให้ CBT เข้มแข็ง ต่อเนื่อง ต่อยอดงานวิจัย)

10. การบริหารจัดการข้อมูล

- หน่วยจัดบูรณาการเรียนการสอน ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดเก็บข้อมูล และใช้ประโยชน์ฐานข้อมูล
- จัดเก็บฐานข้อมูลอย่างเป็นระบบ มีการพัฒนา ส่งต่อข้อมูล ทันสมัย เข้าถึงง่าย
- ออกแบบระบบสารสนเทศ (เชื่อมโยง) เพื่อการวางแผนการท่องเที่ยว, การพัฒนาพื้นที่, เศรษฐกิจ, ฯลฯ

11. การติดตามประเมินผล

- ออกแบบให้ชุมชนติดตามประเมินผลด้วยตนเอง จัดทำ SAR (feedback จากนักท่องเที่ยว)
- การสรุปบทเรียนทุกระดับ (ปัจจัยที่เกี่ยวข้องความสำเร็จ, เข้มแข็ง, เจริญเติบโต) พัฒนาเป็นโจทย์วิจัย
- ออกแบบการประเมินผลครบทุกมิติจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยเน้นการมีส่วนร่วม
- วางระบบการนำผลการประเมินไปพัฒนา
- ประเมินผลจากบุคคลภายนอกทุก 3 ปี

บทที่ 5

วิเคราะห์ผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยโครงการการศึกษาความเป็นไปได้ของหลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานภาพและประมวลชุดความรู้จากกระบวนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ในการหลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เหมาะสมกับพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยกระบวนการวิจัยนี้จะเป็นการส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรของวิทยาลัยชุมชนในการจัดกระบวนการเรียนรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในบริบทด้านการศึกษาที่สอดคล้องต่อบริบทพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน

การศึกษาวิจัยมุ่งเน้นการทบทวนและประเมินสถานภาพความรู้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน และกระบวนการพัฒนาหลักสูตรด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน เพื่อประเมินความเป็นไปได้ของการจัดการความรู้และใช้แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในหลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน

สรุปขั้นตอนการดำเนินงานเพื่อพัฒนาหลักสูตรของวิทยาลัยชุมชนมีดังนี้

1. สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมแนวทางการพัฒนาหลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนทั้งภาคประชาชน ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และผู้ประกอบการ
2. สร้างวิทยากรพี่เลี้ยงในชุมชน เพื่อดำเนินการขับเคลื่อนชุมชนนาร่อง
3. ชุดฝึกอบรมชุมชนท่องเที่ยว
4. การพัฒนาและสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน
5. ดำเนินการวิจัยและพัฒนารูปแบบหลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เหมาะสม

กระบวนการดำเนินงาน

1. การประเมินและวิเคราะห์ชุมชน

1.1 ระยะที่ 1 ขั้นเตรียมการ (Preparation)

1. ประชุมสรรหา/ ยกร่างคณะกรรมการบริหารโครงการระดับจังหวัด
2. ประชุมทบทวนข้อมูลพื้นฐานและสร้างเกณฑ์การคัดเลือกหมู่บ้าน
3. การสำรวจพื้นที่ชุมชนเป้าหมาย
4. ประชุมคณะกรรมการคัดเลือกพื้นที่ ชุมชนเป้าหมาย
5. ประชุมคณะกรรมการเพื่อวางแผนการดำเนินงานระดับจังหวัด
(ทบทวนข้อมูลเดิม และแผนจังหวัด)
6. ประชุมยกร่างหลักสูตร

1.2 ระยะที่ 2 ขั้นดำเนินการ (Operation)

ขั้นดำเนินการ 1 (ทบทวนกิจกรรม)

1. **ขั้นที่ 1** ให้ข้อมูลด้านการท่องเที่ยวแก่ชุมชน (ทบทวน)
2. **ขั้นที่ 2** การสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชน (ทบทวน)
3. **ขั้นที่ 3** การศึกษาชุมชนร่วมกับชาวบ้าน (ทบทวน)
4. **ขั้นที่ 4** การวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน ทั้งในด้านศักยภาพ ข้อจำกัด โอกาส ความเสี่ยง

ขั้นตอนการ 2 (การพัฒนา/ ฝึกอบรม ชุมชน ทุกอำเภอ)

5. ขั้นที่ 5 ร่วมกันพัฒนาศักยภาพและแก้ไขจุดอ่อน

การฝึกอบรม และการศึกษาดูงาน (การบริหารจัดการชุมชน CBTและเครือข่าย)

6. ขั้นที่ 6 วางรูปแบบการบริหารจัดการ

7. ขั้นที่ 7 แผนงานประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

8. ขั้นที่ 8 ทดลองดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว

9. ขั้นที่ 9 ประเมินผล

2.3 ระยะที่ 3 ขั้นพัฒนา (Organization and Potentials Development)

10. ขั้นที่ 10 พัฒนาองค์กร

2.4 การเตรียมความพร้อมเรื่องตลาด

2.5 กระบวนการทำงานเพื่อเชื่อมโยงเรื่องชุมชนกับตลาด

5.1.สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ด้านการทบทวนและประเมินสถานภาพความรู้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การทบทวนและประเมินสถานภาพความรู้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อประเมินความเป็นไปได้ของการจัดการความรู้และใช้แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในหลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอนพบว่า ชุมชนที่มีการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน 14 ชุมชน สามารถแบ่งได้เป็นสองระดับ คือ ชุมชนที่สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และชุมชนที่อยู่ระหว่างการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้มีความเข้มแข็ง โดยชุมชนทั้งหมดมีการรวมกลุ่มในลักษณะเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน เพื่อช่วยสนับสนุนการดำเนินงานของชุมชน การประชาสัมพันธ์ การตลาด โดยมีพี่เลี้ยงคือ สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน วิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน บริษัททัวร์เมิงไต และสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทำหน้าที่สนับสนุนด้านการพัฒนาทักษะ ความรู้ โดยการจัดฝึกอบรม

จากการศึกษาสถานภาพความรู้สามารถแบ่งได้เป็นสองระดับ คือ ระดับแรกระดับความรู้ท้องถิ่น หมายถึง เนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นที่ครอบคลุมทั้งมิติประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ทางสังคม ทรัพยากรและการตั้งถิ่นฐาน อาชีพและการทำมาหากิน ความรู้ความเข้าใจต่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและความรู้ความเข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลงและพัฒนา

ความรู้ท้องถิ่นที่สำคัญ เช่น พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ ความสัมพันธ์ทางสังคม แหล่งท่องเที่ยว วิถีชีวิต อาชีพและการทำมาหากิน วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านต่างๆ อาหาร ป่า ถ้ำ พิษเฉพาะถิ่น เช่น สมุนไพร กล้วยไม้

ระดับที่สอง ระดับองค์ความรู้ หมายถึงความรู้ท้องถิ่นที่เข้าสู่กระบวนการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาเป็นองค์ความรู้ กระบวนการจัดการความรู้หมายถึง การรวบรวม การจัดระบบ การจัดเก็บและการเข้าถึงข้อมูล เพื่อสร้างเป็นความรู้ และจะต้องมีการแบ่งปันความรู้ (knowledge sharing) ในขั้นสุดท้ายของกระบวนการจัดการความรู้

ชุมชนที่เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน หมายถึงชุมชนที่มีการจัดการความรู้อย่างเป็นระบบและสามารถถ่ายทอดความรู้ให้กับชุมชนอื่นได้ จากการศึกษพบว่าองค์ความรู้ที่สำคัญจากการสรุป

ประสบการณ์ด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เช่น การพัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เหมาะสมกับบริบทชุมชน การอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพ กระบวนการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณี การจัดการความขัดแย้งในชุมชน ความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว การสร้างมูลค่า การจัดการความขัดแย้งในชุมชน การจัดการสุขภาวะในชุมชน การจัดสวัสดิการในชุมชน การประชาสัมพันธ์และการตลาด การพัฒนาอย่างยั่งยืน การจัดการพลังงานทางเลือก อย่างไรก็ตามองค์ความรู้ด้านต่างๆขาดการพัฒนาให้เป็นสื่อเพื่อเผยแพร่ให้สามารถเข้าถึงได้ง่าย เช่น หนังสือ คู่มือ เว็บไซต์ วิทยุทัศน์ เป็นต้น ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่ชุมชนต้องการการสนับสนุนจากหน่วยงานหรือองค์กรข้างนอกที่มีศักยภาพเข้ามาช่วยจัดการร่วมกับชุมชน

ผลการศึกษาพบว่าหากจะพัฒนาหลักสูตรด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในจังหวัดแม่ฮ่องสอนในอนาคต ต้นทุนที่สำคัญคือการมีชุมชนในพื้นที่ที่มีความรู้ท้องถิ่นและองค์ความรู้ สามารถพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในหลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอนได้

ด้านกระบวนการพัฒนาหลักสูตรด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

กระบวนการพัฒนาหลักสูตรได้ดำเนินการโดยคณะทำงานโครงการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยการดำเนินโครงการคณะทำงานได้จัดฝึกอบรมหลักสูตรทั้ง 3 ประเภท ประกอบด้วย 1) หลักสูตรสำหรับคณะทำงาน “การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน” 2) หลักสูตรสำหรับพี่เลี้ยงชุมชน “วิทยาการพี่เลี้ยง” 3) หลักสูตรสำหรับชุมชน หรือหลักสูตร “พัฒนาอาชีพ” ให้กับกลุ่มเป้าหมายและได้จัดประชุมเพื่อติดตามผลการดำเนินงาน ในการประชุมได้มีข้อเสนอให้พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมให้เป็นหลักสูตรประกาศนียบัตร ชุดวิชาในหลักสูตรอนุปริญญา และหลักสูตรอนุปริญญาการท่องเที่ยวโดยชุมชน จึงได้ทำความร่วมมือระหว่างวิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา มหาวิทยาลัยพายัพ ผลของการประชุมได้มีการจัดทำร่างโครงสร้างหลักสูตรและตัวอย่างหลักสูตรประกาศนียบัตร เช่น หลักสูตรการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน หลักสูตรการพัฒนาทักษะการนำเที่ยวเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน หลักสูตรนักรจัดการการท่องเที่ยว หลักสูตรพี่เลี้ยงในชุมชน เป็นต้น โดยเตรียมเสนอให้มีการรับรองจากสถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา และวิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน

ในด้านการพัฒนาชุดรายวิชาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ปัจจุบันได้มีการพัฒนาชุดวิชาการท่องเที่ยวชุมชน บรรจุในหลักสูตรอนุปริญญาวิทยาลัยชุมชน ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2555 เพื่อให้สอดคล้องตาม กรอบเกณฑ์มาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ (Thai Qualification Framework for Higher Education) พ.ศ.2552

ชุดวิชาการจัดการท่องเที่ยวชุมชน Community Tourism Management จำนวน 3 หน่วยกิต มีเนื้อหาดังนี้ เป็นศึกษาความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน นโยบายรัฐเกี่ยวกับการท่องเที่ยว กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว รูปแบบการจัดการท่องเที่ยว บทบาทของท้องถิ่นและชุมชนต่อการท่องเที่ยว ศึกษาวิเคราะห์ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของท้องถิ่น การวางแผน การวางกลยุทธ์การจัดการท่องเที่ยวของท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

จุดมุ่งหมายของรายวิชามุ่งเน้นการเรียนรู้ระบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นผู้จัดการด้วยตนเอง การเรียนรู้และทำความเข้าใจบริบทของชุมชนท้องถิ่นเพื่อนำมาวางแผนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ปัจจุบันวิชาการจัดการท่องเที่ยวชุมชน เป็นวิชาในหมวดวิชาเลือกเสรี ในสาขาการปกครองท้องถิ่น

สรุปผลของการศึกษาความเป็นไปได้ในการพัฒนาหลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจำแนกตามประเภทได้ 4 ประเภท คือ 1)หลักสูตรฝึกอบรมปกติ 2)หลักสูตรประกาศนียบัตร 3)ชุดวิชา 4)หลักสูตรอนุปริญญา

ประเภทหลักสูตร	การดำเนินการ	การนำไปใช้ประโยชน์	หมายเหตุ
1)หลักสูตรฝึกอบรมปกติ	-มีหลักสูตร เช่น หลักสูตรสำหรับคณะทำงาน “การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน” หลักสูตรสำหรับพี่เลี้ยงชุมชน “วิทยาการพี่เลี้ยง” หลักสูตรสำหรับชุมชน หรือหลักสูตร “พัฒนาอาชีพ” ประกอบด้วย (การบริหารจัดการ Home Stay และการรับรองมาตรฐาน,สัญลักษณ์ในการดำรงชีวิต,อาสาสมัครนำเที่ยวชุมชนและการนำเสนอ,ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร,การส่งเสริมอาชีพท้องถิ่น (ขึ้นอยู่กับแต่ละชุมชน),การแปรรูปและการออกแบบผลิตภัณฑ์,การจัดการทรัพยากรในชุมชน,การจัดทำบัญชีครัวเรือน,ระบบการบริหารจัดการองค์กร: สหกรณ์ กองทุน ฯ,การประชาสัมพันธ์,การตลาดกับ CBT,หลักการพัฒนาและเชื่อมโยงเครือข่าย -มีการจัดฝึกอบรม	-มีการจัดฝึกอบรมให้ชุมชน	

2)หลักสูตร ประกาศนียบัตร	-มีร่างหลักสูตร ได้แก่ 1)หลักสูตรสำหรับคณะทำงาน “การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน” 2)หลักสูตรสำหรับพี่เลี้ยงชุมชน “วิทยาการพี่เลี้ยง” 3) หลักสูตรสำหรับชุมชน เป็นหลักสูตร “พัฒนาอาชีพ” ประกอบด้วย 3.1)การบริหารจัดการ Home Stay และการรับรองมาตรฐาน 3.2) สุขลักษณะในการดำรงชีวิต 3.3)อาสาสมัครนำเที่ยวชุมชน และการนำเสนอ 3.4)ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร 3.5)การส่งเสริมอาชีพท้องถิ่น (ขึ้นอยู่กับแต่ละชุมชน) 3.6) การแปรรูปและการออกแบบผลิตภัณฑ์ 3.7)การจัดการทรัพยากรในชุมชน 3.8)การจัดทำบัญชีครัวเรือน 3.9)ระบบการบริหารจัดการองค์กร: สหกรณ์ กองทุน ฯ 3.10)การประชาสัมพันธ์ 3.11)การตลาดกับ CBT 3.12)หลักการพัฒนาและเชื่อมโยงเครือข่าย	-ยังไม่มีการนำหลักสูตรไปใช้ฝึกอบรม	
3)ชุดวิชา	-มีชุดวิชาการจัดการท่องเที่ยวชุมชน	-มีการนำไปใช้จัดการเรียนการสอนในหมวดวิชาเลือกเสรี สาขาการปกครองท้องถิ่น	
4)หลักสูตรอนุปริญญา	-ยังไม่มีร่างหลักสูตรอนุปริญญสาขากา การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	-	

โครงสร้างหลักสูตรประกาศนียบัตรการจัดการท่องเที่ยวและนำเที่ยวโดยชุมชน 1. หลักสูตรการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน (สำหรับเจ้าหน้าที่การท่องเที่ยวประจำองค์การบริหารส่วนจังหวัด และตำบล) 2. หลักสูตรการพัฒนาทักษะการนำเที่ยวเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน (ได้รับบัตรมัคคุเทศก์เฉพาะพื้นที่จาก สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬา)			
วิชาพื้นฐาน	วิชาชีพเฉพาะ 1 วชช. + อปท.	วิชาชีพเฉพาะ 2 วชช. + ทกจ.	วิชาเลือก
วิชาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว	การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชน	การวางแผนและจํานําเที่ยว (ธุรกิจ)	การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
วิชาแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	การวางแผนและจํานําเที่ยว (ธุรกิจ)	หลักการปฏิบัติงานนํานําเที่ยว (ปฐมพยาบาล + การประสานงานการนํานําเที่ยว)	การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
พฤติกรรมนักท่องเที่ยว	การประกอบกิจการนํานําเที่ยว	การวางแผนและการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน + การประเมิน	การจัดการที่พักเพื่อการท่องเที่ยวชุมชน (Homestay)
หลักการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน	การเงิน/ การบัญชีเพื่อการท่องเที่ยว	การเงิน/ การบัญชีเพื่อการท่องเที่ยว	คอมพิวเตอร์เพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน
การท่องเที่ยวโดยชุมชน	การพัฒนาโครงการการท่องเที่ยว + การติดตามและประเมินผล	การพัฒนาโครงการการท่องเที่ยว + การติดตามและประเมินผล	ภาษาอังกฤษเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน 1
การมีส่วนร่วมชุมชน			ภาษาอังกฤษเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน 2
การตลาด CBT			
การจัดการทรัพยากรมนุษย์			
	ฝึกปฏิบัติ + โครงการท่องเที่ยว	ฝึกปฏิบัติ + รายงานนํานําเที่ยว	
360 ชม.: วิชาละ 45 ชม. 24 หน่วยกิต	250 ชม. + ปฏิบัติ 960 ชม. 15 หน่วยกิต	15 หน่วยกิต	15 หน่วยกิต

หลักสูตรฝึกอบรมที่สามารถสร้างทักษะ ความรู้ ความสามารถ ที่เหมาะสมให้กับชุมชน ซึ่งแบ่งเป็น 3 ประเภท ได้แก่

การเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวปัจจุบันมีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและทรัพยากรอันเป็นฐานทรัพยากรของการท่องเที่ยว ปัญหาจากการขยายตัวของกระแสการท่องเที่ยวและการขยายตัวของธุรกิจการท่องเที่ยวภายในจังหวัดแม่ฮ่องสอนอย่างรวดเร็วได้ส่งผลกระทบต่อทั้งการเปลี่ยนแปลงด้านวิถีชีวิต ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างมาก อาทิ ปัญหาขยะล้นเมือง ปัญหาความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ความเปลี่ยนแปลงในการถือครองที่ดิน การบุกรุกพื้นที่ป่าและที่สาธารณะ ปัญหาช่องว่างทางเศรษฐกิจ การอพยพของประชากร เป็นต้น ท่ามกลางสถานการณ์ดังกล่าวในหลายชุมชนในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนได้เลือกแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community - Based Tourism-CBT) ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่แตกต่างจากการท่องเที่ยวกระแสหลัก โดยคำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม

สังคม และวัฒนธรรมเป็นสำคัญ มีการจัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชนและชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน ในอีกมิติหนึ่งชุมชนก็สามารถปรับตัวเพื่อรองรับความเปลี่ยนแปลงจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอนในความร่วมมือกับสถาบันการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้ดำเนินโครงการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในพื้นที่ 5 อำเภอ ซึ่งประกอบไปด้วยอำเภอเมือง อำเภอขุนยวม อำเภอแม่ลาน้อย อำเภอแม่สะเรียงและอำเภอสบเมย โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณ จากสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) เพื่อเตรียมความพร้อมและพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวในชุมชนตามแผนงานโครงการจัดการความรู้สู่การสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจและสังคมโดยใช้ทุนทางวัฒนธรรม

อย่างไรก็ตามกระบวนการดำเนินโครงการข้างต้น ใช้กระบวนการที่เน้นการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวในพื้นที่หรือชุมชน ตามกระบวนการเรียนรู้ของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มีองค์ประกอบคือ ศักยภาพของคน ศักยภาพของพื้นที่ การจัดการ การมีส่วนร่วมและการประเมินศักยภาพ ผลกระทบจากการทำการท่องเที่ยวโดยชุมชน ควบคู่ไปกับการสร้างการเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยวและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่น ใน 5 อำเภอๆ ละหนึ่งพื้นที่ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอขุนยวม อำเภอแม่ลาน้อย อำเภอแม่สะเรียง และอำเภอสบเมย โดยเป็นการนำหลักสูตรการเตรียมความพร้อมและการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของสถาบันการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBTI) มาปรับประยุกต์ใช้ในมิติด้านการศึกษาตามความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่นอกจากนี้ยังมีการดำเนินการในอีกสองอำเภอ ได้แก่ อำเภอปางมะผ้า และอำเภอปาย ซึ่งไม่ได้อยู่ภายใต้ชุดโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจาก สกอ. แต่ก็มีกระบวนการทำงานเพื่อสนับสนุนชุมชน CBT อยู่ในทั้งสองพื้นที่เช่นเดียวกัน โดยผลจากกระบวนการทำงานนี้จะช่วยสร้างให้เกิดชุดความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นในหลากหลายมิติ จึงต้องอาศัยกระบวนการจัดการความรู้และพัฒนาหลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนซึ่งถือได้ว่าเป็นกระบวนการสำคัญในการยกระดับความรู้เพื่อนำไปสู่การใช้ประโยชน์ได้อย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น

ขณะเดียวกันบทบาทของสถาบันการศึกษาในฐานะองค์กรที่มีศักยภาพในการประมวลและใช้ประโยชน์จากเนื้อหาความรู้ท้องถิ่นไปสู่การพัฒนาหลักสูตรและเนื้อหาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้แก่คนในท้องถิ่นจะต้องทำหน้าที่ประมวลสังเคราะห์ชุดความรู้ท้องถิ่นยกระดับการเรียนรู้และจัดการศึกษาที่หลากหลายและยืดหยุ่นสอดคล้องต่อบริบทของท้องถิ่นเชื่อมโยงเครือข่ายระบบการเรียนรู้ท้องถิ่นสร้างมิติการเรียนรู้และการทำงานร่วมระหว่างสถาบันการศึกษา หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและชุมชนท้องถิ่น ในมิติการศึกษาร่วมกับชุมชนสร้างเพื่อสร้างองค์ความรู้และคืนการศึกษาให้กับท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวนโยบายและแนวคิดการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ.2552-2561) ได้สนับสนุนให้มีปฏิรูปการศึกษาและการเรียนรู้อย่างเป็นระบบโดยสร้างโอกาสให้เรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ รวมทั้งการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาและเรียนรู้ของคนไทย เพิ่มโอกาสทางการศึกษาและเรียนรู้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนของสังคมในการบริหารและจัดการศึกษา

ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดการจัดการความรู้ท้องถิ่นและการถอดบทเรียนการใช้หลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในทั้ง 7 พื้นที่ เพื่อยกระดับไปสู่การพัฒนาหลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในมิติด้านการศึกษาที่สอดคล้องต่อบริบทพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนและนำไปสู่การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้และบุคลากรในวิทยาลัยชุมชน ชุมชนพื้นที่เป้าหมาย รวมทั้งเกิดแหล่งเรียนรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน

5.2 ปัญหาและข้อเสนอแนะ

อย่างไรก็ดีแม้ผลการดำเนินงานวิจัยจะออกมาเป็นที่น่าสนใจต่อทีมคณะวิจัยแผนการทำงานระยะต่อไปของโครงการสืบจากงานวิจัยฯ มีความจำเป็นต้องปรับแผนงานบางส่วนจากแผนการดำเนินงานเดิมเนื่องจากปัญหาอุปสรรคซึ่งมีผลกระทบนำมาสู่การขยายเวลาทำงาน ดังนั้นทางโครงการสืบจากงานวิจัยฯ ได้นำบางส่วนของแผนเดิมมาปรับใช้งานแล้ว ในการทำงานในระยะเวลาการทำงานที่ 2 นี้ ข้อเสนอแนะปัญหาและอุปสรรค เพื่อให้เข้าใจเหตุผลถึงการปรับเปลี่ยนแผนการดำเนินงานอันนำไปสู่การทำงานกระบวนการที่ไม่สามารถทำงานได้ตรงตามเป้าหมายเดิมที่วางไว้ ส่วนหนึ่งที่ทำให้โครงการวิจัยต้องขยายการทำงานต่อเนื่องจากกำหนดเดิม จากระยะ 6 เดือนที่สองของการทำงาน เป็นระยะ 12 เดือนที่สองของการทำงาน แม้ว่า เป็นผลอันเป็นที่น่าพึงพอใจส่วนหนึ่งต่อการทำงานวิจัย การทำงานลงพื้นที่ปฏิสัมพันธ์กับทางชุมชนพื้นที่วิจัย เพื่อจัดทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน โดยความร่วมมือกับทางวิทยาลัยชุมชนอันเป็นภาคีสำคัญของการทำงาน ทางคณะวิจัยได้มีเวลาเรียนรู้ชุมชนได้มากขึ้น ค้นเคยขึ้น ทำให้การจัดการอบรมเชิงปฏิบัติการ มีผู้เข้าร่วมหลากหลายกลุ่มขึ้นและมีประสิทธิภาพมากขึ้น แต่เพื่อที่จะเข้าใจต่อปัญหาที่เกิดขึ้นต่อทางโครงการสืบจากงานวิจัยฯ จะนำเสนอเพื่อปรับปรุงแก้ไข ต่อไปดังนี้

1. การทำงานภายใต้เงื่อนไข การปฏิสัมพันธ์กับบริบทของพื้นที่

จากการทำงานที่ผ่านมาในระยะ 6 เดือนแรกของโครงการและระยะเวลาการทำงานที่ 2 แม้ว่าทางคณะทีมงานวิจัยได้ปรับปรุงการทำงานเพื่อให้ตอบรับ สอดคล้องกับเงื่อนไขในการทำงานในพื้นที่ อำเภอบางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งมีลักษณะโดดเด่นทางกายภาพอันเป็นพื้นที่ที่มีภูเขาสลับซับซ้อน และความหลากหลายของชาติพันธุ์ และวัฒนธรรม จากเงื่อนไขเดิมที่เคยกล่าวมาแล้วและปัญหาเดิมก็ยังคงเป็นอุปสรรคอันดับต้นที่ต้องคำนึงถึง เพราะเมื่อทางทีมวิจัยตามแผนระยะที่ 2 ต้องมีการปฏิสัมพันธ์ในพื้นที่วิจัย และประสานงานมาครั้งและบ่อยขึ้น อุปสรรคในบริบทของพื้นที่ที่ไม่สามารถคาดเดาได้ เช่น ภัยจากธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล การทำงานไม่สม่ำเสมอของกระแสไฟฟ้า รวมไปถึงการสื่อสารที่ติดขัด ในพื้นที่วิจัย ทำให้เกิดผลกระทบต่อเงื่อนไขของเวลาการทำงาน ระยะเวลาการเดินทาง การติดต่อและสื่อสารค่าใช้จ่ายสูงในการดำเนินงาน และความยากลำบากในการประสานงานติดต่อบุคคลหลากหลายในพื้นที่วิจัย

2. การทำงานภายใต้เงื่อนไขของเวลากับความร่วมมือจากภาคีของโครงการสืบจากงานวิจัยฯ

ภายใต้การทำงานฐานการดำเนินการในแนวทางการใช้กลยุทธ์สื่อสารงานวิจัยนั้น การทำงานอย่างมีส่วนร่วมเป็นหลัก การทำงานให้มีประสิทธิภาพจากความร่วมมือจากหลายๆฝ่ายที่ ทางคณะทีมงานการวิจัย ต้องปรับตัวให้สอดคล้องมากที่สุดเพื่อให้ได้ผลการวิจัยอย่างมีประสิทธิภาพ ในหลายๆครั้งความร่วมมือก็ต้องการการรอคอยและเข้าใจ ซึ่งมีผลกระทบกับระยะเวลาการทำงานในระยะที่ 2 เป็นอย่างสูง จะต้องสอดคล้องกับชุมชนท้องถิ่นและวิทยาลัยชุมชนอันเป็นภาคีหลักที่สำคัญต่อผลการวิจัย การเข้าถึงชุมชนท้องถิ่นได้นั้น มีความไม่แน่นอนหลายประการ ทั้งช่วงเวลาของฤดูกาลและผลผลิต อันเป็นรายได้หลักของชุมชน แม้ว่า จะมีการนัดหมายและประสานความร่วมมือล่วงหน้าเป็นระยะเวลาหนึ่งแล้วก็ตาม อันส่งผลให้ความร่วมมือของคนในชุมชนลดน้อยลงกว่าที่ควรจะเป็น นอกจากนี้เหตุผลที่สำคัญที่ต้องพึงคำนึงถึงคือ การเมืองท้องถิ่นทั้งทางตรงที่เกี่ยวข้อกับผู้นำและคณะผู้บริหาร เช่น การเลือกตั้ง การปรับเปลี่ยนผู้รับผิดชอบที่เกี่ยวข้อกับการประสานงานชุมชนหลายๆด้าน และทางอ้อม คือคนในชุมชนมีความลังเล เนื่องจากความคิดเห็นที่แตกต่าง อันส่งผลต่อการนัดหมายผู้คนจะไม่สามารถทำได้ในช่วงระยะเวลาเปลี่ยนผ่านทางการเมืองในท้องถิ่น เป็นต้น

ภาคีที่สำคัญของโครงการสื่อจากงานวิจัยฯ คือ ภาคส่วนของวิทยาลัยชุมชนที่แม้ว่าจะเป็นหนึ่งในคณะนักวิจัยด้วยก็ตาม ก็ไม่อาจจะหลีกเลี่ยงจากการได้รับผลกระทบสืบเนื่องมาจากกระบวนการ ที่เป็นระบบการทำงานหลักของทางวิทยาลัยชุมชน เหตุผลที่เคยกล่าวถึงมาแล้วในระยะ 6 เดือนแรกของการทำงาน กลับมีผลกระทบมากขึ้นต่อการทำงานของโครงการวิจัย คือ ไม่เพียงแต่นักวิชาการผู้ร่วมวิจัย มีการเปลี่ยนแปลงโยกย้ายหน้าที่ไปทำงานในพื้นที่อื่น คณะจารย์ผู้เกี่ยวข้องซึ่งได้รับผลกระทบ ทำให้มีภาระมากขึ้น การเดินทางไป มาระหว่างพื้นที่การทำงานหลักและพื้นที่วิจัย ผลกระทบที่สำคัญคือการประสานงานระหว่างนักวิชาการ ครู คณะจารย์ ผู้สอน วิชาแม่ฮ่องสอนศึกษา และผู้เชี่ยวชาญ ที่เกี่ยวข้อง ต้องใช้เวลามากขึ้นในการติดต่อ รอคอยการนัดหมาย ที่มีการเปลี่ยนแปลงบ่อยครั้ง และผู้เข้าร่วมติดภารกิจอื่นมากขึ้นกว่าที่เป็นมา

ทางคณะทีมงานวิจัยฯ ได้มีการปรับเปลี่ยน ปรับตัว รวมไปถึงการปรับแผนงานการวิจัยเพื่อให้สอดคล้อง ผ่อนปรนให้ไปตามเวลาที่เหมาะสมในการขอความร่วมมือ จากทั้งชุมชน และวิทยาลัยชุมชน ในการทำงานตลอดระยะเวลา 12 เดือนที่ผ่านมาของระยะที่ 2 ก็ได้ผลลัพธ์อันเป็นที่น่าพอใจและเพียงพอต่อการดำเนินการขั้นต่อไปในระยะที่ 3 ในอนาคต ซึ่งทางทีมงานจะปรับแผนการดำเนินงาน และวิธีการทำงานที่ต้องอาศัยความร่วมมือ ให้กระชับและชัดเจนไปที่กลุ่มผู้สนใจ สนใจมากขึ้น เพื่อให้ได้ผลที่มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพในการหาความร่วมมือในอนาคต

3. การปรับเปลี่ยนทีมงานวิจัยในระหว่างการทำงาน

ในการดำเนินงานในงวดที่ 2 ของโครงการจัดทำสื่อจากผลงานวิจัยเพื่อพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอนได้มีการปรับตัวให้การดำเนินงานสอดคล้อง และลื่นไหลไปกับผลกระทบและเงื่อนไขมากมายต่อการขยายระยะเวลาการทำงานของโครงการงาน วิจัยฯ สิ่งที่สำคัญไม่ได้คือ ความเข้าใจในสถานะของโครงการในการทำงานร่วมกับภาคีของทางโครงการวิจัยฯ เพื่อให้ได้ผลการดำเนินงานที่ดีที่สุด บางครั้งความไม่แน่นอนกลับกลายเป็นสิ่งที่แน่นอนในระยะการทำงานที่ 2 เป็นช่วงเวลาที่สำคัญ ที่ต้องเข้าใจการปรับเปลี่ยน และการเปลี่ยนแปลงในการดำเนินงานอยู่บ่อยครั้ง การปรับตัว ทศนคติ ในการเผชิญหน้าต่ออุปสรรค อย่างสร้างสรรค์ต่อปัญหา การแก้ปัญหาที่ไม่มีวุฒิภาวะและไม่สอดคล้องต่อหน้าที่การทำงาน อันส่งผลต่อการจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนบุคลากรของทีมงานวิจัยในระหว่างการทำงาน เพื่อให้ได้ผลของงานให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

4. การทำงานท่ามกลางสถานการณ์และผลกระทบจากความแปรปรวนทางการเมืองของประเทศ

อุปสรรคที่อยู่เหนือการควบคุม อันส่งผลกระทบทางอ้อมแต่มีความสำคัญต่อทางโครงการจัดทำสื่อจากผลงานวิจัยเพื่อพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน คือการปฏิบัติยึดอำนาจของทางทหาร อย่างกะทันหันเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 การประกาศกฎอัยการศึกและประกาศหยุดงานของทุกหน่วยงานราชการและสถานศึกษาเป็นเวลาหนึ่ง ซึ่งเป็นช่วงที่ทางโครงการจัดทำสื่อจากผลงานวิจัยฯ ร่วมกับวิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน เพื่อจัดกิจกรรมฝึกอบรมทักษะการจัดทำสื่อสารคดีท้องถิ่นให้ครูวิทยาลัยชุมชน เพื่อให้ครูสามารถนำความรู้และทักษะที่ได้รับไปใช้ในการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนในวิชาแม่ฮ่องสอนศึกษาและ/หรือวิชาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องได้ กิจกรรมดังกล่าวใช้ชื่อ “กิจกรรมฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการการผลิตสื่อสารคดีเพื่อการเรียนการสอนหลักสูตรท้องถิ่น” เมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม ถึง 2 มิถุนายน พ.ศ.2557 ณ สถานีศึกษาและอนุรักษ์สัตว์ป่าและพันธุ์พืชถ้ำน้ำลอด บ้านถ้ำลอด หมู่ 1 ตำบลถ้ำลอด อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งส่งผลให้ผู้มีประสงค์จะเข้าร่วมอบรมกับโครงการส่วนหนึ่งจากทางวิทยาลัยชุมชนติดภารกิจ ไม่

สามารถเข้าร่วมได้ และความไม่ไว้วางใจในสถานการณ์ของชุมชนในพื้นที่ ที่มีการกวาดล้างและจับกุมผู้มีความคิดเห็นต่างในพื้นที่งานวิจัย แม้จะไม่ส่งผลกระทบทางตรงใดๆในระหว่างการทำโครงการอบรม แต่ในทางอ้อมต่อการปรับเนื้อหาเพื่อให้สอดคล้องกับสถานะทางความรู้ของผู้ทำโครงการอบรม นอกจากนี้บรรยากาศความคึกคักของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ เบาบางลง บรรยากาศการทำงานในชุมชนของผู้อบรมก็ลดความคึกคักลงไปด้วย

จากปัญหาและอุปสรรคที่กล่าวมาแล้ว ทางคณะทีมงานวิจัยได้ปรับเปลี่ยนแผนและวิธีการดำเนินงานในบางส่วนไปแล้วเพื่อให้สอดคล้องกับการทำงานตามขอบเขตที่เป็นไปได้ และยังคงดำเนินงานให้ได้เป้าหมายเดิมเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ในการสร้างสื่อ ใช้งานสื่ออย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด การจัดการระบบการทำงานใหม่ต้องการ การปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมอย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องจะเป็นแนวทางในการดำเนินการขั้นต่อไป

สรุปข้อเสนอแนะต่อแนวทางการบริหารจัดการงานท่องเที่ยวโดยชุมชนและการพัฒนาหลักสูตรฯ

ประเด็นปัญหาอุปสรรคที่สำคัญที่ส่งผลให้การทำงานสนับสนุนงานด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน รวมถึงการพัฒนาหลักสูตรการท่องเที่ยวโดยชุมชน ของวิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน เนื่องจาก ขาดบุคลากรในการรับผิดชอบดำเนินงานเฉพาะเรื่องที่ชัดเจน ขาดตัวเชื่อมโยงตรงกลาง เนื่องจากอาจารย์มีภาระงานปกติด้านการจัดการเรียนการสอน และหน้าที่อื่นๆที่ได้รับมอบหมายตามภารกิจหลัก ทำให้การทำงานขาดความต่อเนื่อง มีต้นทุนแต่ขาดคนเชื่อม มีคนมาดูงานในลักษณะเพียงEventบุคลากรยังขาดแรงบันดาลใจ

ผลจากการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อสรุปงานยกร่างหลักสูตรภายใต้โครงการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน วิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน ได้สรุปถึงแนวคิดหลักการรูปแบบการบริหารจัดการที่เหมาะสมต่อโครงการ CBT ของวิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน มีดังนี้

- จัดตั้งเป็นองค์กร สถานะขององค์กรควรเป็น ฝ่าย หรือเป็นศูนย์ที่มีการบริหารจัดการ เชื่อมประสานเครือข่ายชุมชน องค์กร ภาครัฐ เครือข่ายทั้งในภาครัฐ เอกชน ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวชุมชน แบ่งภารกิจ 3 ส่วน
 - นักจัดการความรู้/นักวิจัย (ระบบฐานข้อมูล) มีพื้นที่รูปธรรมCBT มีงานนวัตกรรม
 - นักฝึกอบรม วิทยากรกระบวนการ และพัฒนางานวิจัย CBT ออกมาเป็นชุดความรู้ พัฒนาเป็นหลักสูตรระยะสั้นให้ชุมชนในแม่ฮ่องสอน
 - นักการตลาด (ระดมทุน เขียนโครงการ วิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายช่วยทำการตลาด (ทำตลาด voluntior ตลาด asean)
- ควรจัดหาผู้จัดการโครงการ ต้องมีข้อมูลและประสบการณ์ในการทำงานในพื้นที่มาก่อน ต้องหาคนเข้าใจ CBT มีใจรัก
- อาจจะเป็นศูนย์ที่อยู่ภายใต้วิทยาลัยชุมชนไม่จำเป็นต้องอยู่ในสังกัดวิทยาลัยชุมชนแต่เชื่อมโยงกัน
- เน้นงานแนวราบ
- กระบวนการทำงานตั้งอยู่บนฐานการมีส่วนร่วม การยึดประโยชน์ของชุมชน การอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมประเพณี และบริหารจัดการโดยชุมชน
- สนับสนุนให้เป็นจังหวัดแห่งการเรียนรู้ CBT

- มีชุดความรู้ผ่านงานวิจัย
- แสวงหางบประมาณจากหน่วยงานอื่น
- ใช้กลยุทธ์แบบ Outside In
- เป็น Area base ในการฝึกงานภาคสนาม
- ไม่ติดยึดโครงการวิจัย ให้บูรณาการจากงบประมาณปกติ หรืองบอื่น ใช้ในแบบบริการวิชาการ
- ทำอย่างต่อเนื่อง
- หาแหล่งทุนจากที่อื่น
- มีองค์ประกอบ3ส่วน
 - ส่วนที่1 สนับสนุนโดย สกอ.
 - ส่วนที่ 2 เป็นการขับเคลื่อนโดยตัวชุมชนเอง
 - ส่วนที่ 3 สนับสนุนโดยภาครัฐกิจ
- วิทยาลัยชุมชนต้องสนับสนุน
- ผลลัพธ์ที่ได้ ชุดความรู้ CBT แม่ฮ่องสอน
- ทำงานเชิงรุก โดยใช้แบรนด์ทางการศึกษา
- มีทีมที่ปรึกษา

บรรณานุกรม

- 1.สินธุ์ สโรบลและคณะ.การท่องเที่ยวโดยชุมชน : แนวคิดและประสบการณ์. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค. 2545.
- 2.มิ่งสรรพขาสอาด และคณะ,การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการที่ยั่งยืนในกลุ่มแม่น้ำโขง. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์นพบุรุษการพิมพ์ เชียงใหม่. 2549.
- 3.รัศมี ชูทรงเดชและคณะ. การสืบค้นและจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในอำเภอปาย-ปางมะผ้า-ขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัย .กรุงเทพฯ :สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย.2552.
- 4.เว็บไซต์ สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน.www.cbt-i.org

ประวัติคณะผู้วิจัย
หัวหน้าโครงการวิจัย

1. ชื่อ (ภาษาไทย) นายทรงศักดิ์ ปัญญา
 (ภาษาอังกฤษ) Mr. SONGSAK PANYA
2. หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 3 5080 100115 26 8
3. ตำแหน่งปัจจุบัน ครูผู้ช่วย
 วิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน
 36 ถนนปางลือนาคม ตำบลจองคำ อำเภอเมือง
 จังหวัดแม่ฮ่องสอน 58000 โทรศัพท์ 083-5807571
 e-mail : tmshomeland@hotmail.com
4. หน่วยงานและที่อยู่ติดต่อ วิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน
 36 ถนนปางลือนาคม ตำบลจองคำ อำเภอเมือง
 จังหวัดแม่ฮ่องสอน 58000 โทรศัพท์ 053-695438
 โทรสาร 053-695439
 e-mail : tmshomeland@hotmail.com

5. ประวัติการศึกษา

ปีที่จบ	ระดับปริญญา (ตรี/โท/เอก)	อักษรย่อ ปริญญาและ ชื่อเต็ม	คณะ	วิชาเอก	ชื่อสถาบันการศึกษา	ประเทศ
2545	ตรี	ศศ.บ.	รัฐศาสตร์	บริหารรัฐกิจ	ม.รามคำแหง	ไทย
2551	โท	ศศ.ม.	มนุษยศาสตร์	ประวัติศาสตร์	ม.เชียงใหม่	ไทย

6. สาขาวิชาที่ชำนาญเป็นพิเศษ

สาขาวิชาประวัติศาสตร์และรัฐศาสตร์

**7. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ:ระบุสถานภาพในการทำวิจัย
 เป็นหัวหน้าโครงการหรือผู้ร่วมวิจัยในแต่ละเรื่อง**

● **งานวิจัย**

- ปี 2552 หัวหน้าโครงการวิจัยนำร่องระยะสั้นการมีส่วนร่วมและจัดการมรดกทางวัฒนธรรม
 ของชุมชน-ท้องถิ่นอย่างยั่งยืนของชุมชนเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอนสนับสนุนโดยสำนักงาน
 กองทุนสนับสนุนงานวิจัยสัดส่วนวิจัย 100%
- ปี 2553 หัวหน้าโครงการวิจัยศึกษาความเข้มแข็งภาคพลเมือง พื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน
 สนับสนุนโดยสภาพัฒนาการเมือง สถาบันพระปกเกล้า สัดส่วนวิจัย 50%
- ปี 2554 หัวหน้าโครงการวิจัยศึกษาจิตสำนึกพลเมืองกับการจัดสรรทรัพยากรท้องถิ่น พื้นที่
 จังหวัดแม่ฮ่องสอนสนับสนุนโดยสภาพัฒนาการเมือง สถาบันพระปกเกล้า สัดส่วนวิจัย 60%
 (สิ้นสุดโครงการ)
- ปี 2554 หัวหน้าโครงการวิจัยการใช้ทุนทางสังคมและทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเพื่อ
 พัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมบ้านลูกข้าวหลาม อำเภอปางมะผ้า จังหวัด

แม่ฮ่องสอนสนับสนุนโดยเครือข่ายบริหารการวิจัยภาคเหนือตอนบนสัดส่วนวิจัย 60% (อยู่ระหว่างการศึกษาวิจัย เมษายน 2554-เมษายน 2555)

● **ประสบการณ์**

- ปี 2549 -2550 ผู้ช่วยนักวิจัยโครงการวิจัยนำร่องระยะสั้นการศึกษาข้อมูล เบื้องต้นสำหรับการฟื้นฟู อนุรักษ์ และจัดการสืบสานทรัพยากรทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของชุมชนในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย(รศ.ดร. รัศมี ชูทรงเดช คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร หัวหน้าโครงการ)
- ปี 2550 – 2552 ผู้ช่วยนักวิจัย (ด้านประวัติศาสตร์) โครงการ การสืบค้นและจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในอำเภอปาย – ปางมะผ้า – ขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอนสนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย(รศ.ดร.รัศมี ชูทรงเดช คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร หัวหน้าโครงการ)
- ปี 2552 - 2554 อาจารย์ประจำวิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

1. ชื่อ (ภาษาไทย) นางกันทนา ใจสุวรรณ
(ภาษาอังกฤษ)
2. หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน
3. ตำแหน่งปัจจุบัน ครูค.ศ.1
วิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน
36 ถนนปางลือนาคม ตำบลจองคำ อำเภอเมือง
จังหวัดแม่ฮ่องสอน 58000 โทรศัพท์ 086-
e-mail :
4. หน่วยงานและที่อยู่ติดต่อ วิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน
36 ถนนปางลือนาคม ตำบลจองคำ อำเภอเมือง
จังหวัดแม่ฮ่องสอน 58000 โทรศัพท์ 053-695438
โทรสาร 053-695439
e-mail :

5. ประวัติการศึกษา

ปีที่จบ	ระดับปริญญา (ตรี/โท/เอก)	อักษรย่อ ปริญญาและ ชื่อเต็ม	คณะ	วิชาเอก	ชื่อสถาบันการศึกษา	ประเทศ
	ตรี					ไทย
	โท					ไทย
	เอก					

6. สาขาวิชาที่ชำนาญเป็นพิเศษ
สาขาวิชาการ

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

1. ชื่อ (ภาษาไทย) นายณพรัตน์ สิทธิโชคธนารักษ์
(ภาษาอังกฤษ) Mr. NOPPARAT SITICHOKTANARAK
2. หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 3 5099 01224 30 6
3. ตำแหน่งปัจจุบัน ครูผู้ช่วย
วิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน
36 ถนนปางลือนาคม ตำบลจองคำ อำเภอเมือง
จังหวัดแม่ฮ่องสอน 58000 โทรศัพท์ 086-6589139
e-mail : lec13@hotmail.com
4. หน่วยงานและที่อยู่ติดต่อ วิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน
36 ถนนปางลือนาคม ตำบลจองคำ อำเภอเมือง
จังหวัดแม่ฮ่องสอน 58000 โทรศัพท์ 053-695438
โทรสาร 053-695439
e-mail : lec13@hotmail.com

5. ประวัติการศึกษา

ปีที่จบ	ระดับปริญญา (ตรี/โท/เอก)	อักษรย่อ ปริญญาและ ชื่อเต็ม	คณะ	วิชาเอก	ชื่อสถาบันการศึกษา	ประเทศ
2545	ตรี	ศศ.บ.	วิทยาการ จัดการ	เศรษฐศาสตร์ ธุรกิจ	ม.ราชภัฏเชียงใหม่	ไทย
2548	โท	ศม.	เศรษฐศาสตร์	เศรษฐศาสตร์	ม.เชียงใหม่	ไทย

6. สาขาวิชาที่ชำนาญเป็นพิเศษ
สาขาวิชาการพัฒนาเศรษฐกิจและการจัดการธุรกิจ

7. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ:ระบุสถานภาพในการทำวิจัย เป็นหัวหน้าโครงการหรือผู้ร่วมวิจัยในแต่ละเรื่อง

- ประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจของอุตสาหกรรมใบยาสูบขนาดเล็กในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์
ปริญญาโท. 2548. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.หัวหน้าโครงการวิจัยสัดส่วนวิจัย 100%
- ความคาดหวังของชุมชนตำบลสันผักหวานที่มีต่อมหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทอร์น. ทุนวิจัย
มหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทอร์น. 2549 หัวหน้าโครงการ สัดส่วน 60%
- การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์และรูปแบบการตลาดผ้าทอไทลื้อ เพื่อความยั่งยืนของชุมชน
บ้านทุ่งมอก อ. เชียงคำ จ. พะเยา. ทุนวิจัยเครือข่ายวิจัยภาคเหนือตอนบน สำนักงาน
คณะกรรมการการอุดมศึกษา ปีงบประมาณ 2550. หัวหน้าโครงการ สัดส่วน 60%
- ปี 2554 นักวิจัยร่วมโครงการวิจัยการใช้ทุนทางสังคมและทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเพื่อ
พัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมบ้านลูกข้าวหลาม อำเภอปางมะผ้า จังหวัด
แม่ฮ่องสอนสนับสนุนโดยเครือข่ายบริหารการวิจัยภาคเหนือตอนบนสัดส่วนวิจัย 20%

ภาคผนวก

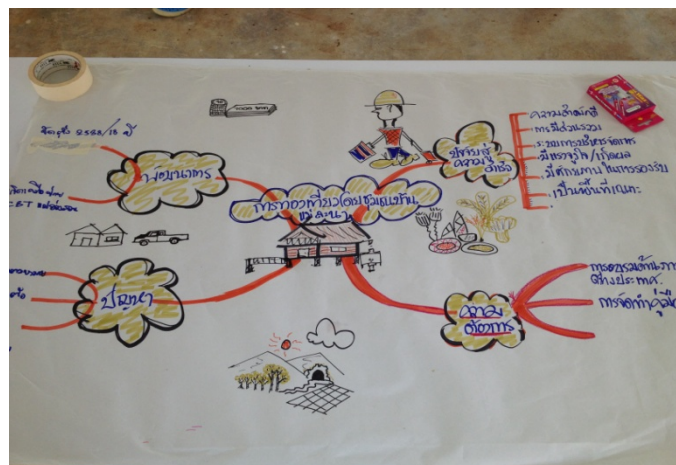
รูปภาพกิจกรรมทบทวนและประเมินสถานภาพความรู้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านห้วยอี

รูปภาพการติดตามโปรแกรมการท่องเที่ยวและเส้นทางท่องเที่ยวบ้านห้วยอี

รูปภาพการทบทวนประสบการณ์การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านแม่ละนา

รูปภาพการทบทวนประสบการณ์การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านแม่ละนา

บรรณานุกรม

รายงานวิจัย งานวิทยานิพนธ์

อุดร วงษ์ทับทิม (2544) รายงานวิจัย ชุมชนกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม ต.แม่ฮี้ อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน

ข้อมูลจากเว็บไซต์

หมู่บ้านโอท็อปเพื่อการท่องเที่ยว. บ้านแม่ปิง จังหวัดแม่ฮ่องสอน(2553),กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, สืบค้นจากเว็บไซต์ (www.thaitambon.com/otopvillage/141206131827) เมื่อ ธันวาคม 2558.

ผู้จัดการ Online (2557) . เที่ยวปายอย่าลืม“แม่ปิง” งามโดดเด่นด้วยวิถีดั้งเดิม. (<http://www.manager.co.th/iBizChannel/ViewNews.aspx?NewsID=9570000123955>) เมื่อ ธันวาคม 2558.

ทรัพยากรธรรมชาติบ้านแม่ปิง.บ้านแม่ปิง จังหวัดแม่ฮ่องสอน.(www.thaihealth.or.th/taxonomy/term/118) เมื่อ ธันวาคม 2558.

แผนที่ทางอากาศบ้านแม่ปิง.บ้านแม่ปิง จังหวัดแม่ฮ่องสอน.(www.googleearth.co.th)เมื่อ กุมภาพันธ์ 2557
ผักหวานป่าปลูกง่าย สร้างรายได้ทั้งปีของไสว อยู่เนียม.รายการคัมภีร์วิถีราย. (<https://www.youtube.com/watch?v=pnwzlx3RuG4>) เมื่อ เมษายน 2558.

เศรษฐกิจผักหวานป่า.เศรษฐกิจสด. (<https://www.youtube.com/watch?v=9sE5yUT5x6Y>) เมื่อ เมษายน 2558.

ผักหวานป่า.กินอยู่คือ. (<http://www.thaipbs.or.th>) เมื่อ เมษายน 2558.

ข้อมูลทั่วไปผักหวานป่า.(<http://www.pakwanpa.com/food.html>) เมื่อ เมษายน 2558.

ผู้รู้/ปราชญ์ชาวบ้าน

สมเกียรติ ปวงฟู อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

อ้าย สงไขยวิเศษ บ้านเลขที่ 34 หมู่ที่ 4 ต.แม่ฮี้ อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน

มงคล คงนันทจกร บ้านเลขที่ 35/1 หมู่ที่ 4 ต.แม่ฮี้ อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน

วัฒนะ ชันดิพรพนา บ้านเลขที่ 35/2 หมู่ที่ 4 ต.แม่ฮี้ อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน

อำพัน ปรีชญาวิชัยกุล บ้านเลขที่ 99 หมู่ที่ 4 ต.แม่ฮี้ อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน

อินปิ่น เกะนิลา หมู่ที่ 4 ต.แม่ฮี้ อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน

จันทร์ศรี ผิวทอง บ้านเลขที่ 63 หมู่ที่ 4 ต.แม่ฮี้ อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน

ปรีชา กีบือ บ้านเลขที่ 35/2 หมู่ที่ 4 ต.แม่ฮี้ อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน

ภาคผนวก 1 ประวัติทีมวิจัย

ประวัตินักวิจัย

ชื่อ นายเนตร พิโน
เกิดวันที่ 10 มีนาคม 2515 อายุ 43 ปี (ณ 2558)
ที่อยู่ 43/1 หมู่ 4 ต.แม่ฮี้ อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน 58130
เลขประจำตัวประชาชน 3 - 5803 - 00106 - 53 - 0
การศึกษา อนุปริญญา สาขาการปกครองท้องถิ่น
วิทยาลัยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน

นายเนตร พิโน

ประวัติการทำงาน

สมาชิก อบต. 12 ปี ดำรงตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้านแม่ปิง ตั้งแต่ปี 2555 ถึงปัจจุบัน
การติดต่อ โทรศัพท์ 081 - 1794885

ประวัติผู้ช่วยนักวิจัย คนที่ 1

ชื่อ นายอำพัน ปรีชาวิชัยกุล
เกิดวันที่ 10 พฤศจิกายน 2501 อายุ 57 ปี (ณ 2558)
ที่อยู่ 99 หมู่ 4 ต.แม่ฮี้ อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน 58130
เลขประจำตัวประชาชน 3 - 5803 - 00006 - 20 - 9
การศึกษา ปริญญาตรี สาธารณสุขศาสตร์บัณฑิต
มหาวิทยาลัยมหิดล

นายอำพัน ปรีชาวิชัยกุล

ประวัติการทำงาน

รับราชการ 2523 -2549
ปัจจุบัน ลาออกจากการเป็นราชการทำงานภาคประชาสังคมอำเภอปาย
การติดต่อ
โทรศัพท์ 081 - 9606676 Email: kuntapunmai@gmail.com

ประวัติผู้ช่วยนักวิจัย คนที่ 2

ชื่อ นายเจริญ ปู่พอ
เกิดวันที่ 19 เมษายน 2517 อายุ 41 ปี (ณ 2558)
ที่อยู่ 142 หมู่ 4 ต.แม่ฮี้ อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน 58130
เลขประจำตัวประชาชน 3 - 5803 - 00108 - 52 - 4
การศึกษา อนุปริญญา สัตวบาล (สุกร)

นายเจริญ ปู่พอ

ประวัติการทำงาน

เกษตรกร และ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 บ้านแม่ปิง
การติดต่อ
โทรศัพท์ 084 - 3662681

ประวัติทีมวิจัย

ชื่อ นายพงษ์ศักดิ์ มณฑน
เกิดวันที่ 11 ตุลาคม 2527 อายุ 31 ปี (ณ 2558)
ที่อยู่ 65 หมู่ 4 ต.แม่ฮี้ อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน 58130
เลขประจำตัวประชาชน 1 - 5803 - 00004 - 30 - 7
การศึกษา ปวส.2 โรงเรียนเทคโนโลยีเอเชีย(เชียงใหม่)
ประวัติการทำงาน
อสม. อปพร. และ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายรักษาความสงบ
การติดต่อ
โทรศัพท์ 084 - 7405811

นายพงษ์ศักดิ์ มณฑน

ประวัติทีมวิจัย

ชื่อ นางสาวสุชาดา มั่นชูขวัญศิริ
เกิดวันที่ 28 ธันวาคม 2522 อายุ 36 ปี (ณ 2558)
ที่อยู่ 150 หมู่ 4 ต.แม่ฮี้ อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน 58130
เลขประจำตัวประชาชน 3 - 5803 - 00108 - 83 - 4
การศึกษา ปริญญาตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
ประวัติการทำงาน สมาชิกอบต.หมู่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน
กรรมการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านแม่ปิง
การติดต่อ
โทรศัพท์ 081 - 0291955

นางสาวสุชาดา มั่นชูขวัญศิริ

ประวัติทีมวิจัย

ชื่อ นายศรีบุตร สำราญโอภาส
เกิดวันที่ 5 พฤษภาคม 2515 อายุ 43 ปี (ณ 2558)
ที่อยู่ 11/1 หมู่ 4 ต.แม่ฮี้ อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน 58130

นายศรีบุตร สำราญโอภาส

เลขประจำตัวประชาชน 3 – 5803 – 00104 – 69 – 3

การศึกษา มัธยมศึกษาปีที่ 6 (กศน.ปาย)

ประวัติการทำงาน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล
การติดต่อ

โทรศัพท์ 086 – 1980527

ประวัติทมิววิจัย

ชื่อ นายมงคล กงนันทจจร

เกิดวันที่ พ.ศ.2483 อายุ 75 ปี (ณ 2558)

ที่อยู่ 35/1 หมู่ 4 ต.แม่ฮี้ อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน 58130

เลขประจำตัวประชาชน 3 – 5803 – 00106 – 26 – 2

ประวัติการทำงาน เป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับ

วัฒนธรรมประเพณี และประวัติศาสตร์ชุมชน จึงได้รับตำแหน่งในชุมชนเป็น ผู้ทรงคุณวุฒิด้าน
วัฒนธรรมประเพณีกะเหรี่ยง

นายมงคล กงนันทจจร

ประวัติทมิววิจัย

ชื่อ นางจินดา ปิ๋ว

เกิดวันที่ 27 กันยายน 2508 อายุ 50 ปี (ณ 2558)

ที่อยู่ 54 หมู่ 4 ต.แม่ฮี้ อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน 58130

เลขประจำตัวประชาชน 3 – 5803 – 00105 – 54 – 1

การศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 6 (โรงเรียนบ้านแม่ปิง)

ประวัติการทำงาน เกษตร เลี้ยงสัตว์ ทอผ้า

นางจินดา ปิ๋ว

ประวัติทมิววิจัย

ชื่อ นางเบญจ จะเก๊ะ

เกิดวันที่ 10 มกราคม 2511 อายุ 47 ปี (ณ 2558)

ที่อยู่ 22 หมู่ 4 ต.แม่ฮี้ อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน 58130

เลขประจำตัวประชาชน 3 – 5003 – 00078 – 20 – 0

นางเบญจ จะเก๊ะ

ประวัติทีมวิจัย

ชื่อ นางสาวอังศุมาล ปรีชญาวิชัยกุล

เกิดวันที่ 11 เดือน เมษายน 2534 อายุ 24 ปี (ณ 2558)

ที่อยู่ 99 หมู่ 4 ต.แม่ฮี้ อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน 58130

เลขประจำตัวประชาชน 1-5803-00050-01-5

การศึกษา ปริญญาตรี วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

ประวัติการทำงาน ครูอัตราจ้าง

การติดต่อ

โทรศัพท์ 082-8897130

น.ส.อังศุมาล ปรีชญาวิชัยกุล

ประวัติทีมวิจัย

ชื่อ นายดิเรก คำสม

เกิดวันที่ 15 มีนาคม 2517 อายุ 41 ปี (ณ 2558)

ที่อยู่ 30/1 หมู่ 4 ต.แม่ฮี้ อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน 58130

เลขประจำตัวประชาชน 3-5803-00108-35-4

การศึกษา ปวส.วิทยาลัยเกษตรกรรมเชียงใหม่

ประวัติการทำงาน งานวิชาการเกษตรและส่งเสริมการเกษตร
มูลนิธิเด็กและคริสตจักรในสอย พระตำหนักปางตอง

การติดต่อ

โทรศัพท์ 061-3059776

นายดิเรก คำสม

ภาคผนวก 2
แบบเก็บข้อมูลกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์ที่ดิน

แบบเก็บข้อมูล ชุดที่ 1

แบบเก็บข้อมูลกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์ที่ดินในการปลูกข้าว

- 1.ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....ปี
- 2.บ้านเลขที่.....
- 3.พื้นที่การเกษตรทั้งหมดขนาดพื้นที่.....ไร่.....งาน
 - ปลูกข้าวเองจำนวน.....ไร่
 - ให้ผู้อื่นเช่าปลูก.....ไร่
- 4.จำนวนคนในครัวเรือน.....คน / ที่เป็น แรงงานเกษตรในครัวเรือน.....คน
- 5.ข้อมูลต้นทุนการปลูกข้าว ปี 2556 (หน่วย : บาท)

ที่	รายการ	ปริมาณ	ราคา
1	ต้นทุนช่วงเตรียมการปลูก		
	1.1เมล็ดพันธุ์.....	(ถัง)	
	1.2ค่าจ้างแรงงานเตรียมพื้นที่		
	1.3ค่าใช้จ่ายสารเคมี		
	- ยาฆ่าหญ้า		
	- ปุ๋ยเคมี		
	- อื่นๆ		
2	ค่าใช้จ่ายช่วงดูแลผลผลิต		
3	ค่าใช้จ่ายช่วงเก็บเกี่ยวผลผลิต		
	-ค่าจ้างแรงงาน		
4	ค่าเช่าที่		
5	ผลผลิตที่ได้(ข้าวเปลือก)	(ถัง)	
	กิน		
	ขาย		
	เก็บไว้ทำพันธุ์		

แบบเก็บข้อมูล ชุดที่ 2

แบบเก็บข้อมูลผู้เลี้ยงวัว – ควาย บ้านแม่ปิง

1. ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....ปี บ้านเลขที่.....
 2. เลี้ยง วัว จำนวน.....ตัว ควาย จำนวน.....ตัว
 3. จำนวนคนในครัวเรือน.....คน /ที่เป็น แรงงานเลี้ยงวัว-ควาย.....คน
 4. วิธีการเลี้ยงและค่าใช้จ่ายในการเลี้ยง
 - 4.1 ฤดูฝน ปล่อยในป่าบริเวณไหนบ้าง.....
 - 4.2 ฤดูแล้ง ปล่อยในป่าบริเวณไหนบ้าง.....
 - 4.3 ปริมาณฟางข้าวที่เตรียมให้ต่อปี จำนวน.....คิดเป็นเงิน.....บาท
 - 4.4 การดูแลอื่นๆ เช่น ทำวัคซีน / ฉีดยา /
 - 4.5 แหล่งน้ำสำคัญที่เลี้ยงวัว – ควาย.....
 - 4.6 ค่าจ้างผู้อื่นเลี้ยงบาท/ปี
 5. รายได้จากการเลี้ยงวัว – ควาย
 - 5.1 ขายวัว – ควาย ปี 2556 จำนวน.....ตัว เป็นเงิน.....บาท
 ปี 2557 จำนวน.....ตัว เป็นเงิน.....บาท
 - เหตุผลในการขายส่วนใหญ่ นำเงินมาใช้จ่ายอะไร.....
 - 5.2 ขายจี๊ว – ควายบาท/ปี
 6. ปัญหาในการเลี้ยง และการแก้ไข
 - โรค / ศัตรู.....
 - การขาดแคลนแหล่งน้ำในการเลี้ยง.....
 - การขาดแคลนหญ้า / ฟางข้าว.....
 - ปัญหาอื่นๆ.....

แบบเก็บข้อมูล ชุดที่ 3

แบบเก็บข้อมูลการใช้ประโยชน์จากป่าชายของชุมชนบ้านแม่ปิง (ผู้หาของป่าชาย)

1. ชื่อ อายุ

2. ชนิดของป่าที่หาขาย

ที่	ชนิดของป่าที่หาขาย	บริเวณที่หาเก็บ	ช่วงเดือน

3. รายได้จากการหาของป่ามาขาย.....บาท/ปี

4. จัดลำดับความสำคัญของป่าที่ขาย 3 ลำดับ

4.1..... มูลค่า/ปีบาท

4.2..... มูลค่า/ปีบาท

4.3..... มูลค่า/ปีบาท

5. ความยากง่ายในการเก็บหาเปรียบเทียบ เมื่อ 5 ปีก่อนกับปัจจุบัน

อะไรที่หายากหรือง่ายขึ้น.....

.....

.....

เป็นเพราะอะไร

.....

.....

5. ท่านมีข้อกังวลหรือเป็นห่วงอะไรบ้างต่อการเก็บหาของป่ามาขาย

.....

.....

6. ท่านคิดว่าตัวเองมีส่วนช่วยในการรักษาแหล่งทรัพยากรที่ใช้ประโยชน์หรือไม่อย่างไร

6.1 มี อย่างไร.....

.....

6.2 ไม่มี คิดว่าสามารถช่วยได้หรือไม่อย่างไร.....

.....

ผู้สัมภาษณ์.....

วันที่.....

แบบเก็บข้อมูล ชุดที่ 4

แบบเก็บข้อมูลการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนบ้านแม่ปิง (ผู้รับซื้อของป่ามาขาย)

1. ชื่อ อายุ

2. ขายมากี่ปี.....

3. ชนิดของป่าที่รับซื้อมาขาย

ที่	ชนิดของป่าที่ขาย	ช่วงเดือน	รายได้
1			
2			
3			
4			
5			
6			

4. รายได้ต่อปีจากการรับซื้อมาขายบาท

5. จัดลำดับความสำคัญของป่าที่ขาย 3 ลำดับ

3.1..... มูลค่า/ปีบาท

3.2..... มูลค่า/ปีบาท

3.3..... มูลค่า/ปีบาท

6. สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงในการรับซื้อของปามาขายเปรียบเทียบ เมื่อ 5 ปีก่อนกับปัจจุบันเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

7. ท่านมีข้อกังวลหรือเป็นห่วงอะไรบ้างต่อการเก็บหาของปามาขาย

.....

.....

.....

.....

.....

8. ท่านคิดว่าตัวเองมีส่วนช่วยในการรักษาแหล่งทรัพยากรที่ใช้ประโยชน์หรือไม่อย่างไร

8.1 มี อย่างไร.....

.....

.....

.....

.....

8.2 ไม่มี คิดว่าสามารถช่วยได้หรือไม่อย่างไร.....

.....

.....

.....

ผู้สัมภาษณ์.....

วันที่.....